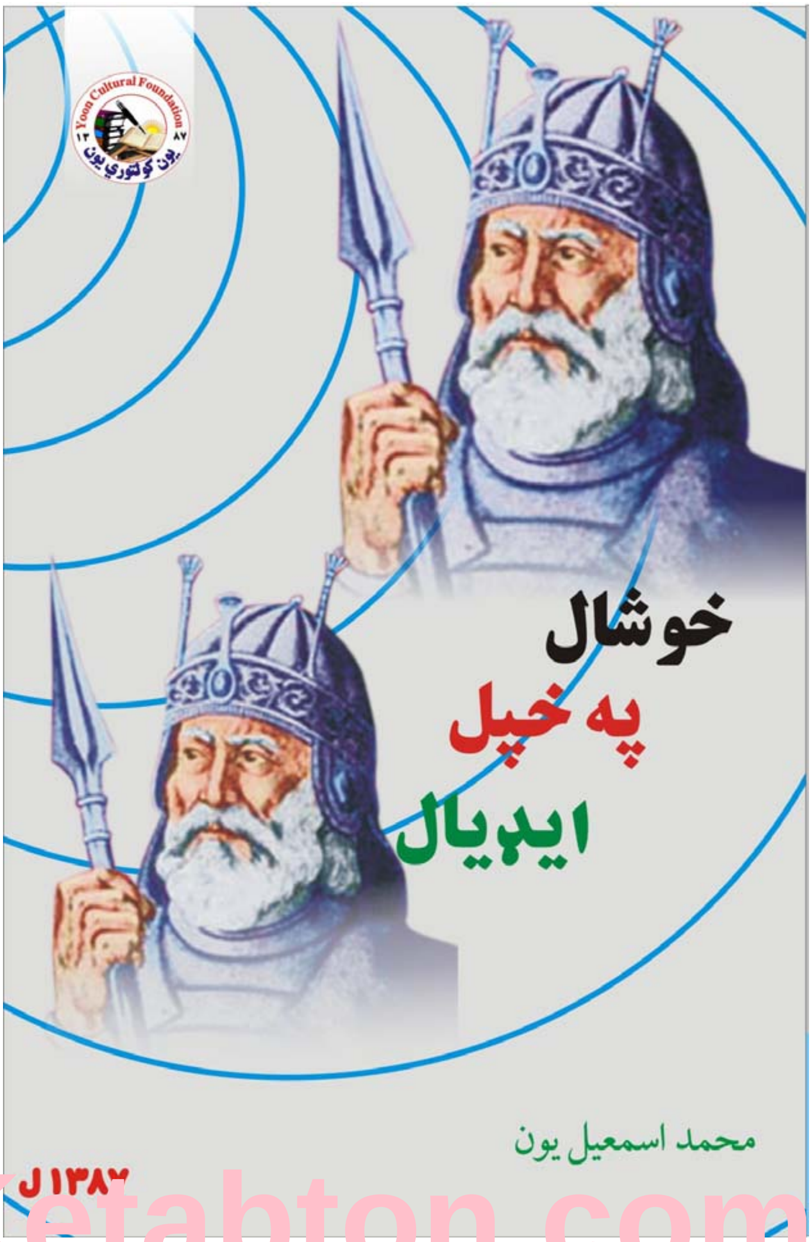

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال په خپل ایډیال

(د ماسټرۍ دورې لیکنې)

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه

کتاب نوم:	خوشال په خپل ایډیال
لیکوال:	محمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپکال:	۱۳۸۷ل
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
د لیکوال پرله پسې نومره:	(۲۲)
د خپرندوی پرله پسې نومره:	(۲۲)
کمپوزر:	ضیاالرحمن ضیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

ګڼه	سرلیک	مخ
۱	پر دې اثر څو خبرې	الف
۲	د ماسترۍ دورې دا لیکنې	۱
۲	د خوشال یو تصوفي شعر	۲
۳	تاریخچه سبکهای اشعار پشتو	۱۳
۴	د تذکرة الاولیا ځانګړتیا او لرغونیتا	۴۲
۵	د شیخ میانور او خوشال ترمنځ دیني...	۵۳
۶	ښه حاکم او د ښه حاکم په هیله	۶۵
۷	پښتو لرغونو ادبیاتو کې شعري فورمونه	۷۱
۸	د استاد روهي له نظره د خوشال...	۸۸
۹	شاهنامه احمدشاه ابدالي	۹۶
۱۰	په لغمان کې د شولو کر	۱۱۶
۱۱	پټه خزانه تر عظیم الشان قرآن وروسته	۱۲۹
۱۲	د ځانځاني ښامار سفر	۱۴۹
۱۳	د خوشال د قصاید و روح	۱۶۷
۱۴	د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه	۱۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دې اثر څو خبرې

زموږ په ځوانو فرهنګیانو او د کابل پوهنتون په استادانو کې ښاغلی یون داسې ځوان دی، چې فرهنګ ته خدمت یې خپل اصلي کار بللی دی. دی لا د پوهنتون محصل و چې پر شاعرۍ سربېره یې لیکنې کولې، کتابونه یې چاپول او په فرهنګي چارو کې یې برخه درلوده. زمانبه یاد دي چې کله په ۱۳۶۹هـ ش کال په کابل کې د یو شمېر خواخوږو فرهنګیانو له خوا د خوشال فرهنګي ټولنه جوړه شوه، ښاغلی یون د خپل استعداد او همت په وجه د خوشال فرهنګي ټولنې د رهبري هئیت کې د یوه ځوان غړي په توګه خپل موقف تثبیت کړ.

ښاغلي یون ډېر کتابونه او ډېرې مقالې لیکلې دي، د ځینو خپرونو چلوونکی پاتې شوی دی، لنډه دا چې د خپل عمر زیاته برخه یې د فرهنګ خدمت کړی دی. دده ډېر ښه عادت دی چې خپلې لیکنې په خپل لاس چاپوي او خپلو خلکو ته یې وړاندې کوي، ستاسو په لاسو کې دا کتاب د ښاغلي یون د ماسترۍ په دورې پورې مربوطې هغه مقالې دي، چې یې د بېلابېلو مضامینو د کورني کار په توګه یې تهیه کړي دي.

ده اوس دا مقالې راټولې کړي او د دې کتاب له لارې یې خپلو هېوادوالو ته وړاندې کوي. ښاغلی یون دې خیر یوسي چې دا مقالې یې ساتلي دي، که نه وی د کورني کار لپاره لیکلې مقالې څوک نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساتي، یا دا چې په لیکلو یې محضې وار تېر کړی وي او کله هم دا وړ لیکنې د مربوطه مضمون له استاد سره پاتېږي.

ښاغلی یون، لکه خپلې نورې مقالې پر دې مقالو هم زیار ایستلی دی او د مجموعې په توګه یې د چاپ لپاره بیا کتلې دي او دا دی اوس چاپېږي، چې زموږ نور فرهنګیان او فرهنګي کړۍ ترې استفاده وکړي.

زه ښاغلي یون ته د دې مجموعې د تهیې او چاپ مبارکي وایم او فرهنګ ته د خدمت په لاره کې یې زیات بری غواړم.

په درناوي
سرمحقق زلمی هېوادمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه:

د ماسټرۍ دورې دا لیکنې

تر یوه اوږد ځنډ وروسته پر (۱۳۸۵) لمریز کال د ښاغلي سرمحقق زلمي هېوادمل، استاد مکمل الکوزي او یو شمېر نورو خواخوږو استادانو په هلو ځلو په کابل پوهنتون ژبو او ادبیاتو پوهنځي پښتو اودري څانگو کې یو ځل بیا د ماسټرۍ کورسونه پیل شول. د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي او د یو شمېر نورو همسلکو پوهنځیو ځینو فارغانو په دې پروگرام کې ځانونه شامل کړل. موږ د ماسټرۍ ددې دورې لومړي فارغان وو، دوه کاله مو په منظم ډول د ماسټرۍ دوره تعقیب کړه او تر څلورو سمسټرونو منظم تدریس وروسته دا پړاو سرته ورسېد او شپږ میاشتې موده نوره د تېزس لیکلو لپاره ځانگړې شوه، په مجموعي ډول دې دورې دوه نیم کاله دوام وکړ. دماسټرۍ دورې د تدریس په بهیر کې قدرمنو استادانو پر تدریس سر بېره د بېلابېلو ادبي موضوعگانو د څېړنې دندې هم را وسپارلې، چې ځینې یې د لنډو ارزونو، ځینو یې د څېړنیزو او ځینو نورو یې د تحلیلي لیکنو غوښتنه کوله. ما هم په دې بهیر کې د بېلابېلو راسپارل شویو موضوعگانو په هکله لیکنې وکړې او اړوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد ته مې د کتنې لپاره وروسپارلې ، په دې بهیر کې ځینې لیکنې داسې وې، چې په لاس لیکل شوې وې، یوازې یوه کاپي وه، چې هغه اړوند استاد ته سپارل کېدله، په دې ترڅ کې یو څو داسې لیکنې وې چې کاپي کولو ته یې وخت پیدا نه شو ، خو ځینې لیکنې چې په کمپیوټر لیکل شوې وې، یوه کاپي ترې استاد ته ورکړل شوه او اصل متن یې هم خوندي پاتې شو ، سره له دې چې استادانو تر کتنې وروسته موږ ته بېرته خپلې لیکنې راکولې، خو په دې بهیر کې ځینې لیکنې بېرته زموږ له لاسه وتي او ورکې شوي دي. په دې شپو ورځو کې چې زه د خپلو تېرو کارونو پر اوډون او بیا کتنه بوخت یم، نو د ماستري دورې پر لیکنو مې هم سترګې ولګېدې.هغه لیکنې چې په کمپیوټر کې خوندي وې او ځینې یې په رسنیو کې هم چاپ شوې وې، هغه مې بیا له سره وکتلې او منظمې مې کړې، خو په دې ترڅ کې پنځه شپږ عنوانه داسې لیکنې وې، چې ما دماستري دورې په بهیر کې پر بېلابېلو مسایلو لیکلې وې، خو د هغو په تر لاسه کولو بریالی نه شوم، سره له دې چې ما دخپلو لیکنو د خوندیتوب لپاره له پخوا نه پلان درلود ، خو دا لیکنې چې مې هر څومره په خپل کتابتون کې ولټولې پیدا مې نه کړې، سره له دې چې ددې لیکنو د ځینو کاپۍ مې خوندي کړې هم وې،لکه لیک د خوشال له نظره، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ګرامر په اړه یوه لیکنه، د استاد الفت د یوه هنري نثر ارزونه او ځینې نورې لیکنې. له دې پورته خبرو څخه مې هدف دا و، زموږ ځوان لیکوال باید هڅه وکړي، چې تر دې وروسته د خپلو علمي، څېړنیزو او نورو هغو لیکنو چې پر بیا چاپ او خوندیتوب ارزي، ضرور د هغو یوه یوه یا دوه کاپۍ له ځان سره خوندي کړي او که په رسنیو کې چاپ شوي هم وي، باید چاپي او ناچاپي یوه یادوه کاپۍ ولري، کله که دی او یا هم نور څوک وغواړي دده د بېلابېلو لیکنو ټولګه یا ټولګې چاپ کړي، نو له ستونزو او کړاوونو سره به مخامخ نه شي. عمر ډېر لنډ، تنګ او مصروف دی، زموږ راتلونکی نسل به تر موږ څو ځله زیات بوخت وي او وخت به هغوی ته رښتیا هم د سرو زرو ارزښت ولري، نو که زموږ هر لیکوال خپله ټوله پانګه خوندي نه کړي، نو له راتلونکي پښت څخه دې هم دا هیله نه کوي او نه دې راتلونکي پښت، د ماضي پر کارونو مصروفوي. پښتنو ته بلا ډېر کار پروت دی، که زموږ راتلونکی نسل پر ماضي مصروف شي، نو د هغوی خپل کارونه به څوک سرته ورسوي؟ زه د یوه شعوري افغان په توګه نه غواړم د خپل کړي کار بار راتلونکي نسل ته پرېږدم، څه مې

کړي؟ ښه دي که خراب؟ نیمګړي دي که پوره؟ کره دي او که

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناکره؟ خپله یې باید راټول کړم او د خپل کار ثمر په خپله راتلونکي پښت ته وړاندې کړم، که زما د کار او نظر له یوې برخې هم زما خپل هېواد او هېوادوالو ته ګټه ورسي، نو دا به زما لپاره د ژوند په پاتې ورځو شپو کې د روحي ارامۍ سبب شي او که تر ژوندانه وروسته راته د خپل ملت افراد د دعا لاسونه پورته کړي، نو لوی څښتن به مې پر ګناهونو پرده وغوړوي او د ابدي نېکمرغۍ لاره به راته پرانيزي. دالیکنې زما د ماسټرۍ دورې د هغو لیکنو یوه ټولګه ده، چې د تدریس پر مهال د کورنیو دندو په توګه مور ته استادانو راسپارلې وې. پوره باور دی چې که د ماسټرۍ دا دوره نه وای او یا هم د استادانو د زیار، زحمت او سپارښتنو او غوښتنو ټینګار نه وای، نو پوره یقین دی چې نه به دا لیکنې وې او نه به دا ټولګه. نو دلته ضروري ګڼم چې له قدرمنو استادانو: سرمحقق زلمي هېوادمل، پوهاند ډاکټر زېورالدین زېور، پوهنواله ډاکتره زرغونه زیور رښتین، استاد حبیب الله جاج پښتونزوی، قدرمن استاد اورمړ، استاد سعدالدین شپون، استاد اڅک، استاد اسدالله غضنفر، هندي استاد شاستری محمد حنیف اونورو هغو قدرمنو استادانو چې په مستقیم او نامستقم ډول یې زه ددې لیکنو د لیکنې جوګه کړی یم، مننه وکړم او کور ودانی ورته ووایم. د ماسټرۍ دورې له نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

فارغانو ځخه مې هم دمننې تر څنګ دا هيله ده چې د خپلې دې دورې ليکنې سره منظمې او خوندي کړي، په دې ډول به مو د پښتو ادب د خدمت په لار کې يو ګام پورته کړی وي.

دا اثر مې ځکه د ((خوشال په خپل ايډيال)) په نامه ونوموه چې اکثره ليکنې په کې د خوشال بابا په باب دي، بل کوم معيارونه چې بابا د خپل يو ايډيال شخص (سړي) لپاره ټاکلي، تر ډېره بريده دی په خپله پر همغو معيارونو برابر او پوره دی، يانې د خوشال ايډيال خپله خوشال دی او کېدی شي محمدګل خان مومند او ځينې نور پښتانه مشران هم د خوشال د ايډيال شخص معيارونه پوره کړي.

خپلې ملي ژبې، ملي ادب او خپل ملت ته دډېرو خدمتونو په هيله

په درنښت
محمد اسمعيل يون
ارګ، د جمهوري رياست ودانۍ، کابل- افغانستان
۱۳۸۷ل کال د مرغومي ۱۲مه نېټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال يو تصوفي شعر

خوشال بابا يو اړخيز شخصيت دى، خو د خوشال ځو اړخيز شخصيت لا په هر اړخيز ډول ځېړل شوى او شنل شوى نه دى. تراوسه پورې د بېلابېلو كورنيو او بهرنيو خوشال پېژندونكو له خوا د خوشال په باب په لسګونو مستقل او په زرګونو عنوانه متفرقه ليكنې چاپ شوي دي، خو بيا هم د خوشال شخصيت نورې ځېړنې او شننې ته اړتيا لري. خوشال يو شاعر و، ليكوال و، تاريخپوه او تېر پوه و، طبيب او رنځپوه و، جګړن او تورزن و، فلسفي و، ښكاري و، اروا پوه و، سياستوال او سياستپوه و او د كامل مومند په اصطلاح "لنډه دا چې څه نه و چې دى نه و" يانې هر څه و، خو تراوسه پورې لا د خوشال د شخصيت ډېر اړخونه ناځېړلي او ناشنلي پاتې دي. د خوشال د شخصيت له دې ناځېړلو اړخونو څخه يو هم د خوشال د شخصيت (تصوفي) اړخ دى. كه څه هم يو شمېر پخو ليكوالو لكه دوست محمد خان كامل مومند، سيد رسول رسا، امير حمزه شينواري، سرمحقق زلمي هېواد مل او محمد آصف صميم د خوشال د شخصيت دې اړخ ته هم نغوتې او اشاري كړي، خو لكه څنګه چې د خوشال د شخصيت د رزم او بزم خوا ځېړل شوې، دا خوا هغومره نه ده ځېړل شوې. حمزه بابا د خوشال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابا د يوه تصوفي شعر پر يوه بيت: ((په هر څه کې ننداره د هغه مخ کړم ـــ چې لـه ډېرې پيــدايۍ ناپديـد شـو)) ، يـوه ځـانګړې رسـاله ليکلـې ده او دا شـعر يـې د وحـدة الوجـود او وحدة الشــهود د فلسفې په رڼا کې څېړلی دی. خوشال بابا او حمزه بابا په تصوف کې د يوې ځانګړې طريقې خاوندان وو ، نو ځکـه خو حمزه بابا ته د خوشال دې شعر د مانا له پلوه ډېر ارزښت درلود ، نو ځکـه يـې دا بيت پـه هـر اړخيـزډول څېړلـی دی. تصـوف او عرفـان پـه حقيقت کې د خوشال د شاعرۍ يوه ځانګړې او اساسي برخه ده ، چې د هغې د بېلابېلو خواوو له څېړنې او شننې څخه موږ تـه يـو متقــي ، زاهـد ، پرهېــزګار او صــوفي خوشــال راڅرګنـد ېږي. د خوشـال زيـاتره تصـوفي او عرفـاني افکـار د هغـه رباعيـاتو او څلوريزو کې خوندي شوي او بيا دې عرفاني رڼا غزلو ، قصيدو او د خوشال نورو شعرونو ته هم لاره کړې ده. د خوشال پـه نـږدې (زرو غزلـو) کـې داسې غزلـې هـم شـته ، چـې ټـولې تصـوفي او عرفاني رنګ لري او داسې غزلې هم شته ، چې يو يا څو بيتونـه يې تصوفي رنګ او خوند لري او نور بيتونه يې د ژوندانـه نورو خواو ته وقف شوي دي. همدا عمليه پـر ځينو قصيدو او د شعر پـر نـورو فورمونو هم تطبيقېږي. د غـزل يـوه ځانګړنـه همدا ده ، چې د يو ټوليز او کلي ارتباط د ساتنې او پـالنې ترڅنګ يـې هـر بيـت يـوه خپلواکـه مانـا هـم لـري. د خوشـال بابـا اکثـره غزلـې لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې امتياز څخه پوره برخمنې دي. که څوک غواړي د خوشال بابا د تصوفي او عرفاني افکارو څېړنه وکړي، نو يوه کتاب نه، بلکې د کتابونو ليکنې ته اړتيا ده او که څوک غواړي د خوشال له کلياتو څخه د هغه د تصوفي افکارو پر بنسټ د هغه شعرونه رابېل کړي، نو بيا به هم پام وړ شعرونه شي او که بيا يوازې د خوشال دې تصوفي افکارو ته ښه ځير شي، نو داسې فکر به وکړي، چې خوشال ګڼې له تصوف پرته هډو بل کار نه دی کړی. دغسې که مورږ د خوشال د شخصيت هر اړخ مطالعه کوو، نو له يوه بېل او ځانګړي خوشال سره به مخامخ شو. دلته به د خوشال د تصوفي افکارو د ځلا په خاطر د خوشال هغه غزل راوړو، چې دده کليات پرې پيلېږي او پوره تصوفي او عرفاني مانا او رنګ لري:

صورتګر چې ښه صورت په دېوال ساز کا
کل عالم يې په صفت زبان دراز کا
د هغه نقاش په صنع نظر نه کا
چې له څه څاځکي نه دا نقش و طراز کا
سترګې، وروځې، پوزه نور کېږدي په مخ کې
غابن و شونډې، ژبه، خوله سره پر داز کا
يو سر بل سر په سر جوړ کا دوه غوږونه
چې په دواړو اورېدنه د آواز کا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنـــد پـــه بنـــد د لاســـو ګـــوتې وبلـــه کېـــږدي
ســـر تـــر پايـــه درســـت صـــورت ســـره يـــو راز کـــا
کـــه څـــوک زر کتابـــه وکښـــي لـــه دې بابـــه
کـــه پـــه کښـــل شـــي زر بـــه نـــور پســـې اغـــاز کـــا
هـــر وېښـــته چـــې پـــه صـــورت بانـــدې ليـــده شـــي
کـــه پـــرې ځيـــر شـــې د شـــناخت ور بـــه درتـــه واز کـــا
خـــاص بنـــده د خـــدای هغـــه ګڼـــه خوشـــاله !
چـــې د ځـــان پـــه معرفـــت يـــې ســـرفراز کـــا.

بابا ددې غزل په لومړي بيت کې د لوی خالق د قدرت علايمو ته اشاره کوي او وايي يو عادي انځورګر يا رسام، چې يوه تابلو يا انځور رسم کړي او هغه بيا چېرته په کوم دېوال يا ننداړتون کې کېږدي او خلک يې ننداړې ته راشي، نو ټول يې توصيف او ستاينه کوي. د رسام يو ښکلی انځور په ډېرو لفظي ستاينو او مالي قيمت ارزوي، نو کله چې د يو عادي انځور خالق يا انځورګر په دومره ستاينو او قيمت ارزي، هغه لوی ذات چې ددې انځور، د انځورګر خالق او انځورګر دی، هغه به په څومره ستاينو او نمانځنو وارزي؟ خوشال بابا وايي: خلک د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

صانع، صفت او تخليق ته متوجه نه دي، چې له يوه څاڅكي
څخه يې په څه نقش او طراز باندې انسان يا همدا انځورګر، چې
يو عادي انځور يې جوړ كړى، تخليق كړى دى. انځورګر له
بېلابېلو رنګونو او نورو توكو څخه په ډېر زحمت او دقت ګټه
پورته كوي او تر يوه كړاو وروسته يو انځور جوړوي، خو لوى
څښتن تعالى په خپل حكمت له يوه څاڅكي څخه داسې يو
انځور يا انځورګر جوړوي، چې هغه بيا د نورو انځورونو د
جوړونې وړتيا لري. په داسې حال كې چې د عادي انځورګر،
انځور د بل انځور د جوړونې قابليت نه لري او يو جامد موجود
ګڼل كېږي، خو د لوى خداى(ج) ذات د انځور جوړونې قابليت
بيا دا دى، چې په همدې يوه څاڅكي، خپل انځور ته سترګې،
وروځې، پوزه، غاښ، شونډې، ژبه، خوله او نور سره پرداز
كړي، چې په دې سره خپل انځور د خبرو، ليدو او ګرېدا وړ
كړي، غوږونه ورته كېږدي، چې د اورېدو وړتيا پيدا كړي،
لاسونه او پښې ورته وركړي، چې د تحرک او كار قابليت پيدا
كړي. لنډه دا چې په دې يوه څاڅكي د خپل انځور ټوله ښكلا او
ضرورتونه پوره كړي. خوشال بابا وايي: كه د لوى خالق د دې
انځور يا مخلوق د ښكلا او جوړښت په باب هر څومره بحث او
خبرې اترې وشي، كتاب او كتابونه وليكل شي او ان په زرګونو
كتابونه، نو بيا به هم په دې انځور كې د لوى خداى(ج) د قدرت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو عجايبو تفصيل ورنه کړای شو. خوشال بابا د خدای(ج) ددې انځور يوازې يوه وېښته ته اشاره کوي او وايي: که يوازې پر همدې يوه وېښته تحقيق او پلټنه وشي، نو د خپل رب پېژندنې ور به درته ببرته کړي. د انسان په وجود کې د وېښتو د شتوالي پر ضرورت او اهميت عادي وګړي نه پوهېږي، خو کله چې له طبيبانو پوښتنه وشي، نو بيا به سړی پر خپل بدن د وېښتانو پر ګټې او ارزښت پوه شي. رنځپوهان يا طبيبان وايي: د انسان پر وجود چې هر څومره وېښتان دي، هر وېښته يو ځانګړی سوری لري، چې د انسان د بدن دننني او بهرنی دفاعي سستم تنظيموي، يانې د انسان د وجود اړينه هوا بدن ته داخلوي او کله چې پر انسان د ګرمۍ او نورو عواملو له امله فشا راځي او خوله توليدوي، دا خوله د همدې وېښتانو له لارې له بدن څخه خارجېږي. په دې ډول وېښتان د بدن د تبخير په چارو کې مهم رول ادا کوي. دغه راز د انسان د بويونې په سستم کې وېښتان د هوا په پاکولو کې ډېره مرسته کوي. خوشال د يوه صوفي او طبيب په توګه د خدای د پېژندنې لپاره دا يو وېښته د ساري په توګه يادوي او که همدا يوه وېښته ته هم متوجه شو، نو د خدای د حکمت او قدرت پر رازونو به پوه شو. خوشال بابا هغه انسان نېکمرغه ګڼي، چې خدایج ورته ددې وس او توان ورکړی، چې د لوی خدای(ج) د قدرت په باب فکر وکړي، خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال د خدای د پېژندنې راز په دې کې ګڼي، چې انسان د خپل ځان په باب فکر وکړي، زه څوک یم، څنګه جوړ شوی یم؟ او چا جوړ کړی یم.؟ خوشال بابا وایي لکه څنګه چې یو (انځور) خپل (انځورګر) لري او پرته له هغه، انځور هډو جوړېدی نه شي، دغسې انسان (مخلوق) هم یو (خالق) لري، چې د هغه له قدرت او حکمت پرته دی اصلاً راتوکېدی نه شي، نو په دې خاطر چې موږ خپل خالق وپېژنو، د خپل ځان په باب باید فکر وکړو او په ځان کې د لوی رب د قدرت او حکمت نښې نښانې کشف کړو. هغه نښې نښانې چې هره یوه یې د یو خاص هدف لپاره ګومارل شوې او مشخصه دنده ترسره کوي، نو کله چې موږ د لوی رب د قدرت په دې رازونو پوه شو، نو بیا چې د یو عادي انځور لپاره د یو عادي انځورګر ستاینه کوو، نو بیا خو لازمه ده، چې شپه او ورځ د هغه حقیقي او اصلي انځورګر (لوی رب) ستاینه وکړو، چې د (انسان) په شان انځور یا صنع یې رامنځته کړی دی او همدغه کسان بیا د خدای(ج) نېکمرغه کسان دي، چې پر همدې تفکر، نمانځنه او ستاینه بوخت وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((تاریخچه سبکهای اشعار پشتو))

د تحقیق د اصولو له نظره

((تاریخچه سبکهای اشعار پشتو)) (د پشگتو شعرونو د سبکونو تاریخچه) د پوهاند عبدالحی حبیبي یوه تحقیقي او تحلیلي رساله ده، چیگ د کابل کالنة د ۱۳۱۹ل کال په (۱۲۱-۲۲۸) مخونو کیگ چاپ شویگ ده.

زه په خپله دیگ لیکنه کیگ، لومړی غواړم، ددیگ لیکنیگ غتگ محتویات معرفي کړم او وبه ګګورو چیگ استاد خپله لیکنه پر خګو برخو ویګشلیگ او کوم غتگ مسایل ییگ په کیگ خګیګؤلي دي؟ تر هغه وروسته بیا غواړم پر دیگ وغږیګږم چیگ د استاد ددیگ لیکنیگ ویګش د تحقیق د اوسنیو اصولو له مخیگ څگومره ژور دی او د تحقیق کوم اصول پریگ اوس د تطبیق وړ دي؟ او یا هم د (۶۷) کلونو پخوانة لیکنه د تحقیق له اوسنیو معیارونو سره خګومره په تول تللیگ ده؟ مخکیگ تر دیگ چیگ زه خپلیگ خبریگ وکړم، شګه به وي چیگ د اصلي لیکنیگ غتگ تګکي بیان کړم او بیا د هغو په رنګا کیگ د تحقیق د اوسنیو اصولو فرضیه وړاندیگ کړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد حبيبي مخکيگ تر ديگ چيگ خپليگ اصلي تجزييگ او تحليل ته راشي، لومؤی ييگ د سبک د پيدا ايشگت فلسفه بيان کؤيگ او په لنأيز سره ييگ د تاريخ په مختلفو دورو کيگ د شعر د شکلي او مانيز تغير او تحول علتونه بيان کؤي او په خپله د سبک تعريف ييگ کؤی دی.

استاد په پيل يا سريزه کيگ د خپليگ ديگ ليکنيگ علت په ککگوته کوي او وايي: "په ديگ مضمون کيگ غواؤم دملي ژبيگ د شعرونو پر سبکونو نظر واچوم او د سبکونو او د بيان د طرز له مخيگ د هغو تل ته ورننوزم، خگرنککگه چيگ د پشگتو ادبياتو تاريخ لکه خگرنککگه چيگ لازمه ده تر اوسه پوريگ نه دی ليکل شوی، حگککه نو زما دا خگيگؤنه او پلتگنه بشپؤه نه ده او شايد نيمککگؤتيا ويگ به ولري او لوستونکو ته به په کيگ لوؤيگ ژوريگ شگکاره شي، لکه خگنککگه چيگ زما له ليکنيگ خگخه شگکاري او تر اوسه په ديگ باب خگيگؤنه نه ده شويگ او نه خگه ليکل شوي، حگککه نو که زما په ديگ ليکنه کيگ خگه سهويگ وي، هيله ده پوهان ييگ د حل لاره را په ککگوته کؤي..." [1]

استاد حبيبي په خپله ديگ ليکنه کيگ تر پورتنة يادونيگ وروسته د پشگتو شعرونو پر سبکونو غإيگإي او د پشگتو

---

[1] کابل کالنة، ۱۳۱۹ال کال ۱۲۳ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر دوره بندي کوي. استاد پښتو شاعري پر دريو دورو ويشلې ده: (۱) لرغونې طبقه او د هغو پلويان، (۲) د عروضي شاعرۀ طبقه، (۳) د عوامو د شاعرۀ طبقه. استاد لرغونې دوره له (۴۰۰) هـ څخه تر (۱۰۰۰) هـ کال پورې ګڼلې ده. په خپله ليکنه کې يې د هرې دورې ځانګړتياوې، د هرې طبقې د سبکونو خصوصيتونه په تفصيل سره په ګوته کوي او يو بل سره يې توپيرونه څرګند کوي دي او د ملي اوزانو او د عروضي قاعدې په پيروۀ فورمونه يې تشريح کوي دي. د ساري په توګه د ملي وزنونو په سبک، د شعرونو خصوصيات يې دا ګڼلي چې په دې کې ساده ګي او جذابت وي، د نورو ژبو کلمې په کې نه وي کارول شوې، دعربي او پارسي وزنونو تابع نه وي ، د مضمون او فورم له پلوه اکثره پخوانيو اريايي شعرونو ته ورته دي. د لرغونو شعرونو يو خصوصيت دادی چې مضمون يې مسلسل او مرتب وي، خدای پالنه او دين پالنه په کې زياته ځلېږي، په مجموعي أول دا سبک پېچلتيا نه لري او طبيعي مزايا لري او دغه راز ځينې نور خصوصيتونه.

استاد حبيبي په لرغونې دوره او ملي اوزانو پورې تړلي دغه لاندې شاعران معرفي کوي، دهغو د ژوند پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

خگرنککگوالي ییگ رنگا اچولیگ او د هغو هر شعر ییگ په هر اؤخیز أول تحلیل کؤی دی:

۱- د بیتگ نیکه ژوند او د شعر حگانککگؤتیاویگ

۲- دملکیار غرشین ژوند او د شعر حگانککگؤتیاویگ

۳- دتایمني ژوند او د شعر حگانککگؤتیاویگ

۴- دشیخ اسمعیل ژوند او د شعر حگانککگؤتیاویگ

۵- دقطب الدین بختیار ژوند او د شعر حگانککگؤتیاویگ

۶- د اکبر زمینداوري ژوند او د شعر حگانککگؤتیاوي

استاد حبیبي د پورتنیو شاعرانو پر شعرونو تر بحث وروسته پر دیگ مسایلو رنگا اچولیگ چیگ د پخوانیو سبک خگنککگه تغیر شو؟ د هغو عوامل ییگ تشریح کؤي دي. خگنککگه پشگتانه لوستي شاعران له عروضي شاعرة سره اشنا شول؟ او خگنککگه ییگ د هغو له شعري فورمونو خگخه کگتگه پورته کؤه؟

په دیگ ترخگ کیگ استاد حبیبي پر خیرالبیان غإیگإي او د هغه پر سبک رنگا اچوي، بیا د خیرالبیان پر وؤاندیگ د اخوند درویگزه پر مخزن الاسلام غإیگإي او د هغه سبک تشریح کوي، سربیگره پر دیگ د اخوند درویگزه او پیر روشگان د سبک پیروان معرفي کوي، دهغو پر پیگژند کگلوة سربیگره د هغو د شعرونو حگانککگؤنیگ هم په کگوته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد حبیبي په خپله دیگ لیکنه کیگ د پیر روشگان او اخوند درویگزه پیروان په دیگ أول په ککوته کؤي دي:

د پیر روشگان پیروان:

۱- علي محمد مخلص
۲- ملا ارزاني خویشکی
۳- عبدالله
۴- میرزا خان انصاري
۵- واصل

د اخوند درویگزه پیروان:

۱- کریم داد
۲- عبدالسلام
۳- مصطفی محمد
۴- اخوند قاسم

استاد حبیبي د پیر روشگان او اخوند درویگزه پر پیروانو سربیگره د (ملا الف) په نامه هم د یوه شخص او د هغه د سبک یادونه کوي او لیکي چیگ ککنگ شمیگر پلویان ییگ درلودل.

ملا الف د کلات د اتغر په کلي کیگ استوکگنه لرله، چیگ له خپل استوکگنحگي لریگ ییگ خپلو زده کؤو ته دوام

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکاوه. په زرم هجري کلونو کیګ ییګ ژوند کاوه او د ((بحرالایمان)) په نامه ییګ منظومه رساله لیکلیګ، دده په شعرونو کیګ اسلامي عقاید او نصایح ځګلیګدل او د یوه مبلغ په توګګه ییګ دنده اجرا کؤیګ ده. استاد حبیبي دغه لاندیګ کسان د ملا الف د سبک پلویان ګګنګلي دي:

۱- ملا شیر محمد هوتک
۲- شیرمحمد ننګګرهاری
۳- میا فقیرالله جلال آبادی
۴- ملا عبدالرشید
۵- سعادت خان
۶- جان محمد
۷- ملا فرح الدین
۸- محقق کندهاری
۹- ملا زبردست
۱۰- مولوي عبدالحمید کاکؤ
۱۱- صاحبزاده مرادعلي کاموي
۱۲- دوست محمد ختګک
۱۳- ملا عبدالباقي
۱۴- اخوند کبیر پشاوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ملا الف وروسته استاد حبيبي د خوشال خان پر سبک او مکتب هر اړخيزه رڼا اچولې ده او وايي ((تر زرم هجري کال وروسته د پښتو ادب او شعر په نوۀ کې يو مخصوص غورځنګ او جنبش وتګوکېده چې دد غورځنګ لوی لارښوونکی هماغه د پښتو يو سردار او اوسپنيز شخص؛ خوشال خان ختک دی چې پښتو شعر يې په خپليو روښانه قريحو سره لوړو پوړيو ته ورساوه او کولای شو هغه ته د پښتو ادب پلار او لوی استاد ووايو...))[1]

استاد حبيبي د خوشال د شاعرۀ د بيتونو شميرتر پنځوس زرو زيات ښيي او د ده د سبک خصوصيات دا ګڼي چې په هر أول فورم کې يې شاعري کړې ده. په شعر کې يې ملي ولوليو ښکاري، پر اجتماعي او تاريخي مسايلو مالا مال يې قصيدې ليکلي، په شعر کې يې له بديعي صنايعو کار اخيستی، هجوه او تنقيد يې په شعر کې ځای کړي، بېګلا بېګل فلسفي او اخلاقي مسايل يې په شعر کې بيان کړي او له لوړ تخيل څخه يې په کې کار اخيستی دی.

[1] کابل کالنۍ، ۱۳۱۹ل کال،۲۰۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال خان د ادبي مکتب پيروان چيگ دده د کورنۍ له غړو او نورو خگخه عبارت دی، په ديگ أول معرفي کوي:

۱- عبدالقادر خان ختگک

۲- اشرف خان هجري

۳- صدرخان ختگک

۴- سکندر خان ختگک

دا د خوشال خان ختگک زامن او د ده دمکتب پيروان دي، سربيگره پر ديگ د خوشال د سبک نور پيروان په ديگ أول معرفي کوي:

۱- يحيى اخندزاده

۲- خواجه محمد بنکگش

۳- معزالله

۴- عثمان

۵- اودل

۶- اشرف

۷- فاضل

۸- ابراهيم

گ۹- فضيل

۱۰- حسين

۱۱- مهين

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲- عصام
۱۳- ابو القاسم
۱۴- فتح علي
۱۵- علیم

تر خوشال بابا وروسته د رحمان بابا پر ژوند او ادبي سبک رنګا اچوي او تشریح کوي ییګ.

د رحمان بابا په باب وایي چیګ شاعر له روح خګخه الهام اخلي، له مادي کثافاتو حګان لریګ کوي، دده د شاعرة د بیان طرز سلیس، ساده او روان دی. د عشق په جهان کیګ واقعیت ته ګګوري، روحي عشق او الهام د ژوندانه محور ګګنګي او یقین او ایمان پر خالي عقل لوؤ ګګنګي.

د ددیګ مکتب نومیالي پیروان په دیګ أول په ګګوته کوي:

۱- عبدالرحیم هوتک
۲- احمد شاه بابا
۳- اخوند ګګدا
۴- عبدالعظیم
۵- میانعیم
۶- ملا جمعه
۷- عبدالنبي
۸- شیګر محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- مطیع الله
۱۰- قاسم علي اپریدی
۱۱- یونس
۱۲- غفور
۱۳- صدیق
۱۴- شهنواز
۱۵- حافظ الپوري

تر رحمان بابا وروسته د پیر محمد کاکړ پر شخصیت او سبک خبرې کوي او وايي چې د پیرمحمد کاکړ په شاعرۍ کې أیګر نازکه عشقي احساسات ځرګنده یګاږي، استعارات او تشبیهات یې طبیعي رنګ لري، الفاظ یې شفاف او ځرګند دي. د تصویر او تجسیم لپاره خاص لغات کاروي، د اخلاقي تلقین لپاره هم داسې الفاظ نه کاروي چې د تګولنې تر حدودو بهر وي. د دې سبک او مکتب پیروان په دې أول دي:

۱- شمس الدین کاکړ
۲- کګل محمد
۳- سردار مهردل خان مشرقي

تر دې وروسته حمید مومند معرفي کوي او د هغه د سبک په باب وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((خیالپالنه یا خیال پردازي ددیگ سبک غتگه حگانکگؤنه ده، اغراق او مبالغه ییگ بل خصوصیت دی، تلازم په کیگ په شگه أول مراعتیگإي، مثل او ممثل، لازم او ملزوم او ناتج او منتج، دغه راز أیگریگ نادریگ تشبه کگانیگ او استعاریگ په کیگ کارول کیگإي.))

ددیگ سبک پیروان په دیگ أول دي:

۱- کاظم خان شیدا

۲- محمدی

۳- میرزا حنان

۴- حاجي عبدالله محزون

۵- کاظم خان

۶- کامکگار

۷- ملا محمد اکرم

۸- صمد

تر حمید وروسته د قلندر سبک را پیگژني. قلندر (۱۱۰۰هـ) په حدودو کیگ په پیگشگور کیگ اوسیگده، په تگبر اپریدی و، استاد حبیبي ییگ د ژوند په هکله وایي:

((قلندر د میرا په نامه یو مرشد درلود چیگ له هغه سره ییگ مینه د جنون تر حده رسیگدلیگ وه، دده عشق اوإدیگإي او أیگر سوزنده مراحل وهي، قلندر هر وخت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوات کیګ د میرا د دیدن لپاره د یویګ تپیګ پر سر منتظر پاتیګ کیګإي او په پای کیګ په أیګر حسرت، نهیلة او ناکامة سره مري او په همغیګ تپیګ کیګ خاورو ته سپارل کیګإي، کله چیګ ییګ میرا خاورو ته ورحګي، او شګګیګ تویوي، د مینیګ او عشق جذابیت دی هم راکاإي او مري او د قلندر ترخګنګګ خاوروته سپارل کیګإي.)) [1]

د استاد حبیبي په نظر، سره له دیګ چیګ قلندر د حمید د سبک تابع دی، خو د هغه د سوزنده عشق له کبله په خپله د یو سبک د رامنحګته کیګدو سبب شوی، چیګ د عشق همدا سوز او زخمي احساسات ییګ په شعرونو کیګ شګکاري، ده په پشګتو کیګ یو مخصوص بحر رامنحګته کؤی چیګ ملي وزن لري. په پشګتو کیګ ملا حسن اسحق زی او ملا صالح محمد داوی پر دیګ بریالي شوي چیګ د قلندر د سبک په خګیګر شاعري وکؤي.

د حماسیونو سبک:

استاد حبیبي هغه شاعران چیګ حماسي شعرونه ییګ ویلي، خو په مشخص أول د کوم مشهور شاعر د سبک تابع نه

---

[1] کابل کالنة، ۱۳۱۹، ۲۱۷مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، هغـه ييـګ د حماسـيونو تـر عنـوان لانـديګ پـه جلاکتـه کګـورة کيـګ راوؤي، پـه ديـګ شـاعرانو کيـګ دغـه شـاعران شامل دي:

۱- برهانخان
۲- مسعود ککل ياسيني
۳- نورالدين
۴- زاهد خان ابراهيمزی
۵- عزيزخان رنګاخيګل
۶- سپينه
۷- ملاله

د داستان ويونکو سبک:

د پشـګتو ادبيـاتو پـه لرغونيـګ او منحګنـة دوره کيـګ يـو شميګر داسيګ شاعران شته، چيګ حګينيګ کيسيګ ييګ پـه نظـم را اؤولـي يـا داسـتاني کـؤي دي، اسـتاد حبيبـي دوی د داسـتان ويونکـو د سـبک تـر نامـه لانـديګ مطالعـه کـؤي او دهغـوی ژونـد ييـګ تشـريح کـؤی دی. دغـه لانـدې شـاعران يـا ناظمان په ديګ ألـه کيګ شامل دي:

۱- بای خان
۲- مياعمر خګمکنی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- اما الدين
۴- ارسلا
۵- فياض
۶- مسعود
۷- غلام محمد
۸- نور
۹- احمد اخون خيگل
۱۰- رحمت داوی
۱۱- ملا احمد خان
۱۲- رحمت
۱۳- ملا نعمت الله
۱۴- ملا احمد.

د عوامو سبک:

استاد حبيبي په پشگتو ادبياتو کيگ د عوامو د سبک تر عنوان لاندیگ يو بل سبک ته هم پام کؤی او هغه ييگ خگيگؤلی دی، استاد حبيبي دا د پشگتو د ملي شاعرة تر تگولو غوره ذخيره بولي، چيگ د خلکو په بيگلابيگلو طبقو کيگ أيگر عام مقبوليت لري، دا شعرونه خپل حگانککؤي وزنونه لري، چيگ يوازيگ ملي وزنونه دي ، هره ترانه، هر وزن

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بحر ییگ خپل خاص اهنکګ لري، په دیګ وزنونو کیګ بیګلا بیګل عشقي، حماسي، اخلاقي او نور مسایل بیان شوي دي، دا شعرونه ځګانکګوی جذابیت او زؤه راکشګون لري، ددیګ سبک ځګینیګ مشهور لارویان دادي:

۱- کمال
۲- محمدی
۳- میرا
۴- عبدالله نورزی
۵- خدای رحیم اکاخیګل
۶- عبدالودود ستریاني
۷- ملا حیران
۸- ملا خواجه محمد
۹- صدیق اخندزاده هوتک
۱۰- سلیم زمین داوری
۱۱- ملا عبدالرحمن
۱۲- محمد ایوب بؤیګخګ
۱۳- طالب
۱۴- توکل د شګیګویګ
۱۵- سردار پردل خان
۱۶- ملا شیرمحمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷- برخوردار
۱۸- فیض الله
۱۹- سید کمال
۲۰- محمد یار صاحب زاده
۲۱- ملازاهد اندؤ
۲۲- محمد دین
۲۳- نوروز.

د استاد حبیبي تر دیگ خگیگؤنیگ، ویگش، تحلیل او ارزونیگ وروسته راحگو پر همدیگ لیکنیگ خپل نظر او ارزونیگ ته چیگ ایا دا لیکنه د تحقیق له اوسنیو اصولو سره خگومره برابره او خگومره دهغو په تول تللیگ ده؟ لوی استاد حبیبي ته خدای(ج) یو خارق العاده استعداد ورکؤی و، ده د خپل استعداد یوه درنه برخه همدیگ تحقیق ته بیگله کؤیگ، ((تاریخچه سبکهای اشعار پشتو)) هم دده یوه غوره تحقیقي او تحلیلي لیکنه یا رساله ده. سره له دیگ چیگ دا لیکنه یا کتابکگوتگی له نن (۱۳۸۲ل کال) خگخه اوه شپیگته (۶۷) کاله دمخه لیکل شوی او دا داسیگ مهال و چیگ د افغانستان د پشگتو او دري ادبیاتو په باب تگولیگ د کگوتو په شمار تحقیقي لیکنیگ نه ویگ شویگ، خو استاد حبیبي د هغه نبوغ له مخیگ چیگ درلود بییگ داسیگ تحقیقي لیکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کؤیگ، چیگ اوس لا هم نویگ ده او د تحقیق له معاصرو او نویو اصولو سره هم شگه سمون خوري، د تحقیق د کگنگو اصولو له جملیگ خگخه حگینیگ مهم اصول دادي، چیگ یو تحقیقي اثر پر یویگ سریزیگ پیل کیگإي، چیگ لیکوال په کیگ د منابعو د یادونیگ ترخگنکگ د اثر د لیکلو ضرورت په کگوته کوي، دکتاب اصل متن چیگ د تحقیق اساسي برخه ده او تگولیگ پوشگتنیگ حگوابوي او د کتاب یا لیکنیگ وروستة برخه پاییزه یا نتیجه چیگ لیکوال په کیگ معمولاً د خپل کار ارزونه کوي او پر خگه شي چیگ نه دی بریالی شوی، د هغو یادونه کوي چیگ په اینده کیگ ییگ اصلاح کوي او یا ییگ هم نورو ته د سمون سپارشگتنه کوي.

د استاد دا لیکنه د تحقیق د نورو اصولو ترخگنکگ دا پورتني اصلونه هم لري، په پیل کیگ یوه سریزه راغلیگ چیگ ددیگ لیکنیگ ضرورت ته ییگ کگوته نیولیگ او د هغیگ تشیگ یادونه ییگ کؤیگ چیگ د ملي ژبیگ د ادبیاتو د پیگژندنیگ په برخه کیگ دا وخت موجوده وه. استاد حبیبي مخکیگ تر دیگ چیگ د پشگتو شعرونو د سبکونو پر پیگژندنیگ پیل وکؤي، خپله په عام أول د سبکونو د رامنحگته کیگدو علتونه بیانوي او سبکونه راپیگژني، بیا د همغو عواملو په رنگا کیگ د پشگتو شاعرة

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیگلا بیگل سبکونه دهغو بنستگککگر، دکلام بیگلکگیگ او د هغو مشخصات پـه کگوتـه کـوي. هـر سبک چیـگ راپیگژني دهغه بکگرونأ (شالید) هم راپیگژني، لوستونکي تـه د لوستو پر وخت دا سیگ ابهام نه پریگإدي چیگ هغه ته د پوشگتنیگ سـبب شـي. د یویـگ شـگیگ تحقیقـي لیکنیـگ یـوه حگانکگؤتیا همداده چیـگ حقیقت بایـد معلوم کـؤي، اصلاً دتحقیق تعریف هم دادی چیگ ((د یویـگ تگاکلیـگ موضوع پـه بـاب رشـگتینیگ، ژوره او عـالمانـه پلتگنـه ده چیـگ پـه هغیـگ کیـگ واقعیتونـه، معناویـگ او تطبیقـي مـواد هـم تـر ازموینیگ لاندیگ نیول کیگإي.))[1] د استاد حبیبي دا لیکنه دتحقیـق لـه همـدیگ تعریـف سـره پـوره پـوره سـمون خـوري، د یویـگ تحقیقـي لیکنیـگ لپـاره حگینیـگ معیارونـه او حگانکگؤتیاویـگ شته چیـگ دلتـه ییـگ یادونـه کـوو او بیـا کگورو چیگ دا حگانکگؤتیاویگ خگومره د استاد حبیبي پر دیگ لیکنه د تطبیق وؤ دي:

۱- خگیگؤنه به د یویـگ تگاکلیـگ مسـالیـگ پـر محور خگرخي:

(۱) سرمحقق زلمی هیگواد مل، د پشگتو خگانکگیگ دماسترة دوریگ د خگیگؤنیگ میتودولوژي مضمون، لکچر نوتگ، (۱) مخ، ۱۳۸۲ل کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استاد حبيبي ((د پشـګتو شعرونو د سبکونو تاريخچه))
يوازيــګ همــدا موضــوع خګيګــؤي او يــا لا تــر لاه هغــه
موضوعکګانيګ چيګ له ديګ سبکونو سره تؤليګ دي، دی
هيګخګکله له موضوع نه خارجيګإي او نه يوه موضوع په بل
متن ورکګأوي او نه حاشييګ يا لمنليکونه ورکوي.

۲- په خګيګؤنه کيګ به يو ابتکار او نويتوب موجود وي.

دويم معيار خو سل په سلو کيګ حګکه پر ديګ ليکنه د
تطبيق وؤ دی چيګ ترديګ دمخه هيګچا هم په تيګره بيا په
دري ژبه د پشګتو شعرونو د سبکونو په باب دومره جامع ليکنه
او تحليل نه دی کؤی. دا لومؤنة ليکنه ده چيګ په دري ژبه
نسبتاً په تفصيل سره د پشګتو شاعرة پر عام تعارف او د
سبکونو په باب په خاص أول رنګا اچوي او د ليکنيګ په متن
کيګ راغلي شعرونه هم له دري ژباؤيګ سره راوؤل کيګإي،
دلته دري ژبي نه يوازيګ د پشګتو شاعرة له سبکونو ، بلکيګ
دهر شاعر د شعرونو له فکري محتوا سره هم په شګه أول اشنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیګاږي، د یویـګ ژبیـګ شـاعري د بلیـګ ژبیـګ ویـونکي تـه ورپیـګژندنه هغه هم پر هغه مهال خپله یو نوښګت دی.

۳- خګیګؤنه به د یـو ذهنـي استعجاب پـر روحیـه ولاؤه وي:

د اسـتاد هـره لیکنـه پـر ذهنـي اسـتحکام او تمرکـز ولاؤه ده،نویوالی په کیګ شته، ذهني پاشلتیا او لـه یویـګ موضـوع سره د نـورو موضـوعګګانو کګأون پـه کیـګ نـه شـته او خګـه چیـګ د لوسـتونکي ضـرورت وي، هغـه د اسـتاد لـه لیکنیـګ ترلاسه کولای شي، ((د پشګتو شعرونو د سبکونو تاریخچه)) هم له دیګ أول لیکنو خګخه یوه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- خګیګڼــه بــه لــه یــوه ازاد فکــر ســره شــروع کیګاٻي:

د اسـتاد حبیبـي دا لیکنـه د اسـتاد حبیبي د خپـل ازاد فکـر زیګاٻنده ده، دا سیګ نه ده چیګ چا پریـګ د یـو فکـري قیـد او فشار په نتیجه کیـګ لیکلیـګ وي، هغـه ذوق او علاقـه چیـګ استاد له ملي ژبیګ او ادب سره درلودله، دده فکر ییـګ دیـګ لیکنیګ هخګولی دی.

۵- خګیګڼه به پر دغسیګ یو ذهنیت متکي وي چیګ کګویا په طبیعت کیګ هر خګه د یوه نظم او قانون تابع دی:

د استاد لیکنه هم د یوه نظم او سیسـتم تـابع ده، لـه تـاریخي تسلسـل خګخـه نیولیـګ بیـا د شعرونو د تشـابه لـه مخیـګ یـو نظـم تعقیبوي، د بیتـګ نیکـه لـه مناجـاتو نیولګیـګ او بیـا تـر وروسـتي هغــه شــاعر پوریــګ چیــګ دا وخــت ییــګ ده تــه معلومات شوني وو، تګول په ترتیب او نظم سره راغلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- د خگیگؤنیگ مقصد به د قوانینو او عمومي پرنسیپونو رابرسیگره کول وي:

استاد حبیبي په خپله دیگ لیکنه کیگ هم د تحقیق قوانینو او پرنسـیپونو رعایـت کـؤی او هـم ییـگ د تحقیـق لپـاره پرنسـیپونه پـه کگوتـه کؤي، د ساري پـه أول چیـگ کلـه د یـوه سبک یادونه کوي، لومؤی دهغـه سبک مشخصات بیانوي او هر هغه شاعر او د هغه کلام چیگ همغه حگانکگؤنیـگ ولـري، په هغه سبک کیگ شاملوي.

۷- پـه خگیگؤنیـگ کیـگ بـه علـت او معلـول خگیگؤل کیگإي:

د استاد حبیبـي پـه دیـگ لیکنـه کیـگ چیـگ سـبکونو تـه حگانکگؤیـگ شـویگ، د هـر سـبک د رامنحگتـه کیگـدو علتونـه پـه کگوتـه شـوي، دعوامـو شـاعري، پـه ملـي اوازانـو کیـگ شـاعري او همدارنکگـه لـه نـورو ژبـو راغلـي شـعري

(c) ketabton.com: The Digital Library

فورمونه یا عروضي شاعري او د هغو علتونه تګول واضح شوي دي.

۸- په خګیګؤنه کیګ به له اندازه کولو خګخه کار اخیستل کیګإي:

په تګولنیزو او ادبي خګیګؤنو کیګ ارزونه د فزیکي مقیاس په معیار نه وي، بلکیګ د اثر کمي او کیفي اؤخ ته په کیګ کتنه کیګإي، استاد حبیبي د پشګتو ادبیاتو د هر سبک په باب یو عمومي جاج وؤاندیګ کؤی او له کمي او کیفي پلوه ییګ د یو سبک پلویان شمیګرلي او د اثارو پر خګومره والي ییګ بحث کؤی دی.

۹- په خګیګؤنه کیګ به شعوري تکتیک خګخه کګتګه پورته کیګإي:

دا چیګ یوه لیکنه د خګه لپاره کیګإي، خګه وخت کیګإي او ولیګ کیګإي؟ دیګ ته استاد حبیبي د خپلیګ دیګ لیکنیګ په سریزه کیګ هم اشاره کؤیګ، دده له اهدافو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خګخه یوه موخه داده چیګ نور خلک د خپلو ادبیاتو له ماهیت، ارزښګت او کیفیت خګخه خبر کؤي او په دیګ کار کیګ أیګر بریالی شوی دی.

د یویګ شګیګ تحقیقي لیکنیګ تر خګنګګ خګیګؤونکي یا محقق یو لؤ صفتونه لري، که چیګریګ خګیګؤونکی د هغو خګشګتن وي نو کیګدی شي د خګیګؤنیګ په تول پوره لیکنه وکؤي: اول دا چیګ خګیګؤونکی باید پر خپله موضوع پوره لاس بری او حاکمیت ولري، د امانت ساتونکی او د همکارة پالونکی وي. خګیګؤونکی باید تعصب ونه لري او په خګیګؤنه کیګ باید حګان له هر أول تعلقاتو لریګ وساتي او بیګ طرفه وي، منطق او استدلال ولري، بیان بیګ صریح او خګرګګند وي، ریاکار نه وي، زغم او حوصله ولري، د علم ژبه بیګ باید زده وي او نور...))[1] موإ چیګ د یو محقق لپاره پورتنیو صفاتو ته ګګورو، نو دا تګول او تر دیګ زیات په لوی استاد حبیبي کیګ لیدل کیګإي، هغه پر خپلیګ تګاکلیګ موضوع دومره لاس بری دی چیګ تر ده دمخه چا په پښګتو ادبیاتو کیګ پر داسیګ مسایلو دومره لیکنیګ نه دي کؤي، حګینیګ ادبي

(۱)- سرمحقق زلمی هیګواد مل، د پښګتو خګانګګیګ د ماسترة دوریګ د متن خګیګؤنیګ د میتودولوژی مضمون لکچر نوتګ، ۱۳۸۲ل کال(۲) مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانککګیګ خپله د لومؤي حګل لپاره د استاد حبیبي لاس ته ورغلي او ده لومؤی حګل تشریح کؤي او خلکو ته ییګ وؤاندیګ کؤي دي، دده د تحقیق په نتیجه کیګ د پشګتو ادبیاتو أیګر تیاره کګوتګونه روشګانه شوي، د هر متن په انتقال کیګ ییګ له أیګریګ امانتدارة کار اخیستی او ان د تذکرة الاولیا د لیک پر لوستلو ییګ خو ییګ أیګر وخت تیګر کؤی او أیګر کؤاو ییګ کګاللی دی. استاد حبیبي د افغانستان او سیمیګ یو لوی عالم و او د عالم یو خصلت داوي چیګ پر علمي ارزشګتونو ولاؤ وي او د مسایلو په تحلیل کیګ له تعصب خګخه کار نه اخلي، دديګ لیکنیګ ژبه خورا فصیحه او بلیغه ده، هیګخګ أول ابهام او پوشګتنو ته ییګ حګای نه دی پریګ ایشګی، لنأه دا چیګ د یوه محقق لپاره چیګ خګه حګانککګؤتیاویګ په کار دي هغه تګولیګ د استاد په وجود کیګ خوندي ویګ او کهد ده خپل حګانککګؤی استعداد او نبوغ ورسره یو حګای کؤو، نو خبره تردیګ نوره هم اوچتیګإي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شکل له پلوه د استاد حبیبي د دیګ لیکنیګ خګرنککګوالی:

په عام أول یوه خګیګؤنه د شکل له مخیګ په دوه أوله ترسره کیګإي: ((کتابي یا کتابتوني تحقیق او بل ییګ ساحه یي تحقیق دی)) د استاد حبیبي ((د پشګتو شعرونو د سبکونو تاریخچه)) د شکل له مخیګ دا دواؤه حالتونه رانغاؤي. استاد حبیبي هم له بیګلابیګلو کتابونو، اخحګونو خګخه کګتګه پورته کؤیګ او هم ییګ له خپلو هغو اثارو خګخه کګتګه اخیستیګ، چیګ ده ورپسیګ بیګلابیګلیګ سیمیګ پلتګلي او ترلاسه کؤي، لکه، تذکرة الاولیا چیګ یوازیګ خګلور پانګیګ یا اته مخه ییګ د استاد حبیبي لاس ته ورغلي او ترده دمخه دچا لاس ته نه وه ورغلیګ او نه ییګ تریګ معلومات درلودل. دلومؤي حګل لپاره استاد حبیبي د تذکرة الاولیا په باب خګیګؤنه او شننه وؤاندیګ کؤه او په همدیګ لیکنه کیګ هم د تذکرة الاولیا پانګیګ معرفي شویګ، شعرونه ییګ په دري ژبه واؤول شول، تحلیل او ارزونه ییګ وشوه، مخکیګ تردیګ چیګ تذکرة الاولیا دپشګتانه شعرا په لومؤي تګوک کیګ پر ۱۳۲۰ کال چاپ شي، دلته ییګ پر ۱۳۱۹ل کال په کابل کالنة چاپ کؤه او دا تحقیقي لیکنه ییګ د شعرونو د سبکونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیگژندنیگ په اؤه وکؤه، د یادونیگ وؤ ده، چیگ تذکرة الاولیا دساحه یي تحقیق په لؤ کیگ دهلمند دناویگ د ادم خان په کلي کیگ د زؤوکتابونو د پلتگلو پرمهال د لوی استاد پوهاند علامه عبدالحی حبیبي کگوتو ته ورغلیگ ده.

دا چیگ استاد په خپله دیگ لیکنه کیگ له نورو کگنگو اثارو لکه ((تمدن های اولیه، د کگوستاولوبون اثر، تاریخ تمدن هند، طبقات ناصري، ائین اکبري، حیات افغاني، حدوالعالم من المشرق الی المغرب، تاریخ مرصع، د پشگتونخوا دشعر هارو بهار، کلید افغانی)) او نورو أیگرو چاپي اثارو خگخه کگتگه پورته کؤیگ ده، نو دا برخه ییگ د کتابي تحقیق برخه جوؤوي، له تذکرة الابرار ولاشرار، مخزن الاسلام او د حگینو نورو اثارو له قلمي نسخو خگخه ییگ هم کگتگه اخیستیگ ده. نو په دیگ أول ویلای شو چیگ استاد د خگیگؤنیگ له دواؤو أولونو کتابي (کتابتوني) او ساحه یي خگخه په دیگ لیکنه کیگ کار اخیستی دی.

استاد حبیبي د خگیگؤنو دمیتودونو په برخه کیگ په خپله دیگ لیکنه کیگ له تاریخي او تشریحي میتود خگخه کار اخیستی دی، یانیگ هم ییگ موضوع له تاریخي پلوه خگیگؤلیگ او تاریخي قدامت ییگ په پام کیگ نیولی او هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

يېگ شاعري د شکل او محتوا لـه مخيـگ تشـريح او ألبنـدي کؤيگ ده، د يو سبک توپير ييگ له بل سره تشريح کؤی دی.

خگرنکگه چيگ دا ليکنه له او سمهال (۱۳۸۲) خگخـه (۲۷) کاله دمخه تر سره شويگ او پر همغه مهال چاپ شـويگ، نـو دا وخت چيگ له استاد حبيبي سره کوم اثار موجود وو، د همغـو پـه رنگـا کيـگ ييـگ د پشـگتو ادبيـاتو تـاريخي دوريـگ ويگشليـگ، خو کله چيگ تر ديگ ليکنيـگ نإديـگ دوه کالـه وروسته د (محمد هوتـک پتگه خزانـه) د اسـتاد حبيبي لاسـته ورغله او پـه پتگه خزانـه کيـگ د امير کروؤ د شعر پـه شـتوالي سـره د پشـگتو دلاسـته راغليـگ ليکليـگ شـاعرة نيگتگـه (۱۳۹) هـ ق کال ورسيگده، نو بيا پـه ديـگ ليکنـه کيـگ راغلـی ويگش، خپله خپـل رنکگ بـايلي. د پشـگتو ادبيـاتو دتـاريخي دورو پـه باب نـورو پوهـانو هـم خپـل نظرونـه خگرکگند کؤي او ددوی پـه نظرونـو کيـگ أيگـر توپيرونـه او تضـادونه شـته او د معاصرو ادبپوهانو له نظره کره کتنـه غـواؤي، لـه نيگکگـه مرغـه زموإ د ادبيـاتو د معاصـر دوران يـو لـوی ادبپـوه مرحـوم کانـديـد اکاأميسـن محمدصـديق روهـي د پشـگتو ادبيـاتو دتـاريخي دورو د تگاکنيـگ پـه اؤه د تگولـو پشـگتو ادبپوهـانو نظرونـه سـره راتگـول کـؤي او هـر يـو ييـگ بيگلابيگـل تحليـل کـؤی، شـنلی او ارزولـی دی، مشـترک تگکـي او د ادبپوهنيـگ لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیارونو سره سم ییگ منطقي نظرونه سره یوحگای کؤي او په پای کیگ ییگ یوه نسبتاً معقوله لار ایستلیگ، استاد روهي د پشـګتو ادبیـاتو دتـاریخي دورو ویګـش پـه خپـل اثـر ((د پشـګتو ادبیـاتو تـاریخ معاصـره دوره)) کیـګ راوؤی او پـه مجمـوعي أول ییـګ پشـګتو ادبیـات پـر دریـو لویـو دورو (لرغونیګ، منحګنة او معاصره) ویګشـلي چیـګ منحګنة او معاصره ییګ بیا په خپل وار پر خګو نورو پؤاوونو ویګشلي دي، نو زما په نظر د ادبیاتو د دورو د ویګش په اؤه دا وروستی ویګش تر تګولو غوره او منطقي شګکاري.

د مکتبونـو او سبکونو پـه اؤه سره لـه دیـګ چیـګ استاد حبیبي یو شګه ویګش کؤی او دا ویګش پر داسیګ مهال شوی چیـګ د مکتـب او سبک د تـوپیر او تعبیـر پـه اؤه پـه پشـګتو ادبیاتو کیګ هیګخګ لیکنه نه وه شویګ او استاد پـه دیـګ برخـه کیـګ لومـؤني پاخـه کګامونـه پورتـه کـؤل، خـو د سبک پیـګژنـدنیګ او مکتـب پیـګژنـدنیګ د اوسنیو معیـارونو لـه مخیـګ کیګدی شي د استاد حبیبي په ویګش کیګ یو خګه تغیـر راشـي، خو لـګه خګنګګه چیـګ استاد پـه سریزه کیـګ ورته اشاره کؤیـګ، چیـګ دا لیکنـه د یـوه ضرورت لـه مخیـګ ترسره شوه او کیګدی شي له نیمګګؤتیاوو بـه تشـه نـه وي او دا نـو بیـا د نـورو کـار دی چیـګ دا نیمګګؤتیاویـګ پسـیګ حل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـؤي. دغـه راز اسـتاد د يـوه تحقيقـي اثـر د اصـولو مطـابق د خپليـگ ليکنيـگ پـه پـاى کيـگ نتيجـه او يـا د خپـل بحث خلاصه هم وؤانديگ کؤيـگ چيگ د خپليگ ديگ ليکنيـگ نچـوؤ ييـگ راکشـگلى او پـه ديـگ کيـگ ييـگ يـو حگـل بيـا تگولو سبکونو ته په لنأيز سره اشاره کؤيگ ده.

د يادونيگ وؤ ده چيگ د استاد حبيبي دا ليکنه د تاريخ پـه بيگلابيگلـو پؤاوونـو کيـگ د پشـگتو شـعرونو پـر خگرنکگوالي، په تيگره بيا پر سبکونو رنگا اچوي، خو ليکنه پـه دري ژبـه ده او تگـول هغـه شعرونه چيـگ پـه مـتن کيـگ پـه پشگتو ژبه راغلي، په دري ژبه دهغو منثوره ترجمه او مانا هم شويگ ده، په ديگ أول که يو دري ژبى پر پشگتو شعر د بحث خگرنکگوالى مطالعه کوي، نو د پشگتو شعر محتوا تـه هم پـه شگه أول ور داخليگدى شي.

په پاى کيگ زه د يوه لوستونکي په توکگه وايم چيگ د استاد حبيبي پر ديگ ليکنيگ که خگه هم د يويگ پيگؤة له نإديگ خگخه دري برخيگ تيگريگ، خو بيا ييگ هم خپل ارزشگت او ماهيت په کلکه ساتلى دى، بايد په پشگتو ژبه هم وژباؤل شي او موإ خپل حگوان نسل او د ادبياتو لارويانو ته خگرکگنده کؤو چيگ زموإ نابغه محقق چيگ اووه شپيگته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاله دمخه خگه لیکلي، هغه اوس هم د اوسني معاصر تحقیق له اصولو سره تر أیگره حده برابر او په تول پوره او کره دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تذکرة الاولیا ځانګړتیا او لرغونتیا

((تذکرة الاولیا)) د پښتو ادب لومړنۍ لاسته راغلې ادبي تذکره ده چې د بارک خان ماکو سابزي زوی (سلیمان ماکو) لیکلې ده. د تذکرة الاولیا د لیکلو تکل په خپله د سلیمان ماکو په وینا له (٦١٢هـ ق) کال څخه شوی دی، دا چې تذکرة الاولیا د کوم کال پر کومه نېټه بشپړه شوې؟ ددې یادونه په تذکرة الاولیا کې نه ده راغلې، خو د پښتو ادبیاتو څېړونکي د تذکرة الاولیا د لیکلو نېټه همدا (٦١٢هـ ق) کال شاخوا مهال ګڼي. تذکرة الاولیا ته ځکه د پښتو ادبیاتو لرغوني او لومړنۍ ادبي تذکره وایو چې تر دې دمخه د پښتو ادبیاتو د لیکوالو کومه بله تذکره په لاس کې نه شته. یوازې د هاشم سروانيي (د سالو وږمه) د یوې ادبي تذکرې یادونه شوې چې د هغې متن لا تراوسه ترلاسه شوی نه دی. نو په دې وجه تذکرة الاولیا په پښتو کې تر ټولو لرغونې لاسته راغلې تذکره ګڼل کېږي. دا تذکره چې ټولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور پاڼې دي ټول (اته مخه) او ډک (اووه مخه) کېږي، د هلمند دناوېد ادم خان په کلي کې د زړو کتابونو د پلټلو پرمهال د لوی استاد پوهاند علامه عبدالحی حبیبي ګوتو ته ورغلې، لومړی یې د پښتانه شعرا په لومړي ټوک کې پر ۱۳۲۰ ل کال چاپ کړې او بیا پر ۱۳۶۱ ل کال د استاد حبیبي له تعلیقاتو، شرحې او سریزې او اصل متن سره یوځای د سرمحقق زلمي هېوادمل په زیار چاپ شوې او دغه راز پر ۱۳۷۹ل کال یو ځل بیا دعلامه حبیبي د څېړنو دمرکز له خوا دهغې له انګلیسي متن سره یوځای چاپ شوې ده. سره له دې چې د تذکرة الاولیا یوازې (اووه ډک مخونه) ترلاسه شوي خو دا اووه مخونه هم له کلتوري، تاریخي، ادبي، عرفاني او ژبني پلوه د زیات ارزښت وړ دي. تذکرة الاولیا موږ په لومړي ګام کې پر دوو برخو وېشلای شو:

الف – د سلیمان ماکو خپله لیکنه چې په نثر ده او د شاعرانو ژوند لیک په کې راغلی دی.

ب – په تذکره کې د شاعرانو راغلی کلام چې په نظم دی.

الف – د سلیمان ماکو نثر: په عمومي ډول د سلیمان ماکو نثر خوږ، روان، ساده او له ځانګړي اهنګه ډک دی. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاصو ځایونو کې یې سجع کارولې چې نثر ته یې زیاته ښکلا وربښلې ده.

دلته به د سلیمان ماکو د نثر څو جملې راوړو او بیا به وروسته د ده د نثر پر ځرنګوالي بحث وکړو.

((... زه غریب خاوري سلیمان زوی د بارک خان ماکو سابزي چې په ویاله د ارغستان هوسېږم او په دې مزکو پایېږم، په سن دولس شپږ سوه دهجري تللی وم او د پښتنخا په راغو او کلیو ګرځېدم او مراقد د اولیا او واصلینو مې پلټل او په هر لوري مې کاملان موندل، او ددوی په خدمت کې خاکپای وم او هر کله په سلام ورته ولاړ...))

((... نقل هسې کاندي یارانو چې په روزګار د شیخ بیټني کې د ده ورور چې سړبن نومېد، او پرشیخ هم خورا ګران و، سړبن نه درلود زامن او هر کله به ویل خپل ورور ته...))

((... نقل کاوه سي چې په روزګار د غازي شهاب الدین چې پر کفر یرغل و، شیخ ملکیار چې غرشین ستانه و هم ملګری و د شهاب الدین چې په ډیلي کې هغه ستر واکمن تاټوبی ور وښانده، او هم هورې مړ سو...))

(c) ketabton.com: The Digital Library

((... نقل کاوه سي چې بختيار مې ستر ستانه و، له ده نه ثرګند سوي دي، هغه کرامات چې مو وکتل او وويل...))

پورتنيو څو جملو او د سليمان ماکو نثر ته چې موږ په عمومي ډول نظر کوو، نو له ژبني پلوه د ماکو نثر د دريو ژبو له لغتونو څخه جوړ دی. الف- پښتو، ب- عربي، ج- فارسي. دګرامري جوړښت له مخې هم د پښتو له اوسنۍ محاورې سره توپير لري- هـ- ځينې پخوانۍ متروکې کلمې هم لري چې دلته پرې رڼا اچوو:

الف- د سليمان د نثر پښتو لغتونه: که په عمومي ډول د سليمان ماکو نثر ارزول کېږي، نو دا تقريباً په نرږه پښتو نثرونو کې حسابېدلای شي، ځکه د پرديو ژبو تاثيرات پرې ډېر کم دي او ان که اوس هم څوک يو پښتو نثر ليکي، نو د نورو ژبو دومره کلمې به ضرور په کې کاروي، لکه خپله چې زه دا ليکنه کوم په عادي ډول رانه د نورو ژبو کلمې کارول کېږي، نو د سليمان ماکو له نثر څخه دا سې ښکاري چې هغه وخت د پرديو ژبو (عربي او فارسي) تاثيرات پر پښتني ادبي چاپېريال وو، خو دومره زيات نه وو چې ټول نثر متاثر کړي. دلته به د ده د نثر سوچه پښتو لغتونو ته اشاره وکړم: لوی، استازی، روښان،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویاله، هوسېږم، خاورې، راغه، کلی، پلتهل، لوری، موندل، ځبنتن، پاځېدل، وینا، لولي، شپه، ستانه، کول، سندرې، یرغل، غرشین، ملګری، ستر، واکمن، بری، مروړل، پاړکی، څرګند، مېشت او داسې نور...

د سلیمان ماکو په نثر کې کارول شوي اکثره پښتو لغتونه اوس هم په خپله هماغه پخوانۍ مانا او مفهوم او هماغه شکل کارول کېږي. د سلیمان ماکو د نثر له پوخوالي څخه داسې ښکاري چې پښتو نثر به تر دې پخوا ښه اوږد مزل کړی وي، چې د سلیمان ماکو د مهال داسې پخې مرحلې ته رسېدلی دی.

ب- د سلیمان ماکو په نثر کې عربي لغتونه: د سلیمان ماکو په نثر کې یو شمېر عربي لغتونه هم شته، خو دا اکثره داسې لغتونه دي چې مذهبي او عقیده یي مفاهیم لېږدوي، دا ډول لغتونه اکثره اوس هم د مذهبي اصطلاحاتو په بڼه موجود دي او ترجمه یا انډولونه یې ډېر ممکن نه برېښي.

عربي ژبې د اسلام تر راتګ وروسته په افغانستان کې خپلې اغېزې وښندلې، دا اغېزې لومړی پر فارسي ژبه او وروسته پر پښتو ژبې محسوسې شوې، خو د پښتو په انډول یې پر فارسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه اوس هم تاثیرات زیات دي. دلته به څو عربي لغتونو ته اشاره وکړو:

قدوة الواصلین، مراقد ، حمد ، برکت، نصیب، صلی الله علیه وسلم، غریب، هجري، اولیا ، آل، اما بعد ، نقل، عبادت، مبارک، واقع، قبول، کفر، شیخ او ځینې نور...

ج-د سلیمان ماکو په نثر کې فارسي لغتونه: د سلیمان ماکو په نثر کې د عربي لغتونو په اندول فارسي لغتونه ډېر کم دي. خو د استاد علامه عبدالحی حبیبي په نظر د سلیمان ماکو پر نثر د فارسي ژبې د هغه وخت د نثر څه اغېزې شته، د سلیمان ماکو تر عصر نږدې دوه سوه کاله دمخه د غزنویانو په عصر کې فارسي نثر ډېر پرمختګ کړی و ، ډېر روان ساده او عام فهمه و ، لنډې لنډې جملې یې لرلې او له ابهام او تکلف څخه خالي و. د سلیمان ماکو نثر هم ساده، سلیس او روان دی، جملې یې هم لنډې لنډې دي، ابهام، تصنع او تکلف نه لري. د فارسي نثر د هغه وخت د خوږلنیو د څه ناڅه اغېزمنۍ ترڅنګ یو شمېر فارسي لغتونه هم د سلیمان په نثر کې لیدل کېږي، لکه: سپاس، خاکپای، بزرګ، روزګار، مهربان، درخواست او ځینې نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د – د سلیمان ماکو د نثر ګرامري جوړښت: سره له دې چې د ماکو نثر کې زیاتره سوچه پښتو لغات کارېدلي او لیکنی متن یې هم سړي ته ډېر خوند ورکوي، خو دې سره سره یې لیکنۍ بڼه له عامې محاورې او همدارنګه د پښتو ژبې له اوسني ګرامري جوړښت سره اړخ نه لګوي. د نثر دا حالت کېدی شي د دوو عواملو له وجې رامنځته شوی وي: کېدی شي دهغه وخت د پښتو محاورې ژبه همدا شان یادې ته ورته وه، یا هم نثر په دې بڼه لیکل کېده او یا هم دعربي ژبې تاثیر پر فارسي او د فارسي هغې پر پښتو پرېوتی وي. دماکو د نثر په ځینو جملو کې مبتدا او خبر، فاعل او فعل، مضاف او مضاف الیه سره وړاندې وروسته شوي دي. دا کار د پښتو له اوسني ګرامر جوړښت سره توپیر لري، کېدی شي د لرغونې دورې نثر همدا بڼه درلوده. خو بیاهم د سلیمان ماکو نثر، د پیر روښان او دهغه د پلویانو او همدارنګه د اخوند دروېزه او دهغه د پلویانو تر نثر ډېر زیات خوږ، سوچه او روان دی؛ تکلف، تصنع او ابهام په کې نه شته. دلته به دماکو د نثر ځو ترکیبونه راوړو او بیا به د پښتو ژبې د اوسني ګرامر جوړښت اصله بڼه هم ورسره ولیکو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سلیمان ماکو نثر او سنی ګرامري جوړښت

وایم حمد و سپاس د لوی خاوند
دلوی خاوند حمد وسپاس وایم
چې دی بادار د کونینو او رحمت د ثقلینو
چې د کونینو بادار او د ثقلینو رحمت دی
په ویاله د ارغستان هوسېږم
د ارغستان په ویاله هوسېږم
مراقد د اولیا او واصلینو مې پلټل
د اولیا او واصلینو مراقد مې پلټل
او تناکې وچاودلې د ښنو
او د ښنو تناکې مې وچاودلې
سرېن نه درلود زامن
سرېن زامن نه درلودل
او هر کله به ویل خپل ورور ته
او هر کله به یې خپل ورور ته ویل

او داسې نور ترکیبونه او نورې جملې. دلته موږ د سلیمان ماکو په نثر کې ګورو چې نثر له عامې محاورې څخه لرې شوی دی. په پښتو کې عامه قاعده همدا ده چې اول فاعل راځي بیا فعل، اول مبتدا وي او بیا خبر، خو د سلیمان په نثر کې دا قاعده تر ډېره حده معکوسه ده.

هـ - د سلمیان ماکو په نثر کې پخوانې لغتونه: د سلیمان ماکو په نثر کې پر هغو سوچه پښتو کلمو سربېره چې اوس هم په پښتو کې استعمالېږي، ځینې داسې نور پښتو لغتونه هم شته چې یا اوس نه کارېږي او یا هم په لږ شان لفظي تغیر او تحول سره کارېږي، یانې متروکې کلمې په کې شته او

(c) ketabton.com: The Digital Library

متحولې کلمې هم په کې شته. دلته به دې ډول کلمو ته هم اشاره وکړو:

په تذکرة الاولیا کې کارېدلې بڼه	اوسنۍ بڼه
پښتنخا	پښتونخوا
مرستون	مرسته غوښتونکی
(په پخوانۍ بڼه اوس متروکه ده)	
لولې	ویلې
جوبله	(جنګ) پخوانۍ بڼه یې متروکه ده.
پپناه	پوه پنا
دښنه	دښمن
کتارو	تورې(پخوانۍ بڼه یې اوس متروکه ده)
ډېر زښت	ډېر زیات
ګښون	شمېر
کول	کورنۍ
بمیا (بومیا)	لاربنود (بمیا کلمه هم اوس متروکه ده)
وګروهېد	متعقد شو (دا بڼه هم اوس متروکه ده)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ځینې نورې کلمې چې اوس یا متروکې دي او یا یې هم بڼه کې بدلون راغلی دی. په تذکرة الاولیا کې د دغسې مړو او پخوانیو کلمو شتوالی د دې تذکرې لرغونتیا او ځانګړتیا په ګوته کوي.

ب – په تذکرة الاولیا کې د نظم برخه: په تذکرة الاولیا کې د نثر په انډول د نظم برخه نوره هم نره او سوچه پښتو ده. د دې یوه وجه دا ده چې پښتانه شاعران له خپل ولس سره ګډ اوسېدل او ولس هغه وخت معمولاً د غرو په لمنو کې اوسېده. دغرو لمنې په طبیعي ډول د پردیو ژبو له اغېزو څخه لرې او خوندي وې. عربي او فارسي ژبو اکثره د دربارونو له لارې خپل تاثیرات ښندل، نو هغه شاعران چې له درباره لرې وو، له دې تاثیراتو خوندي وو. دا چې خپله د سلیمان ماکو په نثر کې دعربي او فارسي ژبې تاثیرات شته، د دې وجه دا ده چې کېدی شي، سلیمان ماکو دعربي او فارسي ژبو کتابونه لوستي وي او دا تاثیر یې ترې را خپل کړی وي. په تذکرة الاولیا کې ټول (څلور) ټوټې شعرونه راغلي دي. چې لومړی یې د بېټ نیکه مناجات دي، دویم یې د شیخ ملکیار غرشین یو پارکی دی، دریم یې د شیخ اسماعیل یو پارکی او څلورم یې د قطب الدین بختیار یو نظم دی.

د بېټ نیکه په شعر کې یوازې د (خدایه) کلمه راغلې چې هغه هم له فارسي سره مشترکه ګڼل کېږي، نور په ټول شعر کې د بلې ژبې

کلمه نه شته. د ملکیار غرشین په شعر کې د (اسلام) او (غازیانو)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلمې راغلي چې ريښه يې عربي ده، نور ټول شعر کې د بلې ژبې کلمه نه شته.

د شيخ اسماعيل په شعر کې يوازې د (ابليس) او (لعين) کلمې، چې عربي دي نور د بلې ژبې لغتونه په کې نه شته او د قطب الدين بختيار په شعر کې بيا ګرد سره د بلې ژبې کلمه نه شته، ټول سوچه پښتو لغتونه دي. له دې پورتنيو څرګندونو دا ښکاره کېږي چې په تذکرة الاوليا کې راغلي شعرونه (د قطب الدين بختيار له شعر پرته) چې له ماکو سره هم مهاله ګڼل کېږي، نور شعرونه د ماکو ترمهاله پخوا ويل شوي دي. ځکه نو دې ټولو شعرونو کې د پرديو ژبو تاثيرات له کومې يوې دوو کلمو پرته نه ترسترګو کېږي، زموږ له پورتنيو خبرو څخه دا نتيجه راځي چې په تذکرة الاوليا کې راغلي شعرونه د ماکو تر نثر پخواني او زيات سوچه دي او اکثره په ملي اوزانو کې دي، په خپله د سليمان نثر هم تر يوه حده سوچه، روان او شفاف ګڼل کېږي او د پښتو ډېر زاړه لغات په کې کارېدلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیخ میانور او خوشال ترمنځ دیني مناظره

لوی خان خوشال خان خټک ته لوی خدای(ج) یو فوق العاده او خارق العاده استعداد ورپه برخه کړی و. خوشال د همدغه خدای(ج) لورولي استعداد په برکت دومره لوی، څواړخیز او څو بعدیز شو چې د تېرو دریو سوو کلونو په بهیر کې یې پر شخصیت اند او فکر په سوونو څه چې په زرګونو لیکنې شوي خو بیا لاهم د خوشال حق نه دی ادا شوی او لا هم خوشال خلکو ته نوی دی او لا څېړنې او پلټنې ته اړتیا لري. زموږ په دودیزه ټولنه څوک فکر کولای شي چې یو صوفي، عابد او روحاني شخصیت دې لا د بزم او رزم جذبه او ولوله هم ولري او یا دې هم د جام او قام شاعر د خدای(ج) د مینې په خم کې دومره ډوب وي چې هر ظاهربین او ساده لید یې پر لیدلو بریالی کېدلای نه شي. د خوشال پر ټولنیز، سیاسي، ملي او فرهنګي شخصیت او دریځ ډېرې لیکنې شوي، خو د خوشال د دینداری، ایمانداری، دینپالنې (اسلامپالنې) او دینپوهنې برخه او اړخ لازیاتو، دقیقو او نویو څېړنو ته اړتیا لري. که موږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دینپوهنه کې د خوشال دفکر او خیال ژورو ته متوجه شو او هغه په ژور ډول تحلیل کړو، نو یو لوی (فقهي) خوشال به مو په نظر راشي.

د خوشال دستارنامه، د هغه گڼ منظوم اثار لکه فضل نامه، غزلونه، قصیدې او رباعیات ټول ددې ښکارندوی دي چې خوشال د یو لوی فقهي عالم په توگه په اسلامپوهنه کې د یوې ژورې مطالعې خاوند و. څوک چې په دین (اسلام) کې پوره پوره مطالعه او ژورتیا ونه لري د فضل نامې غوندې یو مهم دیني اثر نه شي لیکلای او هغه هم بیا په نظم چې تر نثر یې لیکنه او مفهوم اخیستنه او رسونه طبعاً ډېره زیاته مشکله ده.

موږ دلته د خوشال بابا د دیني معلوماتو او ژورتیا پر ټولو خواوو نه غږېږو او نه دا لیکنه ددې وس لري. یوازې د خوشال پر یوې مثنوي غږېږو چې دا مثنوي د یوې دیني مناظرې یو بشپړ تصویر راکوي. اصلي کیسه داسې ده چې کله پیر روښان د مغلو پر ضد خپل روحاني تحریک پیل کړی و، نو کله چې دې تحریک زور واخیست، مغل واکمن وارخطا شول، څرنگه چې روښاني تحریک روحاني او اسلامي بڼه لرله نو مغلو فکر وکړ چې ددې تحریک د مخنیوي لپاره باید روحاني شخصیتونه او عالمان پیدا کړي او مقابلې ته یې وگوماري. نو لومړی یې سید علي ترمزي له بخارا څخه پښتونخوا ته راوست، د سید علي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترمزي د پيروانو او شاګردانو په ډله کې يو هم اخوند درويزه ننګرهاری و چې د روښان پير مقابلې ته يې ځان تيار کړ.

پير روښان د خپل تحريک لپاره د (خيرالبيان) په نامه يو کتاب وليکه چې له ديني نصيحتونو ډک دی. خو اخوند درويزه دا کتاب ((شرالبيان) وباله او د (مخزن الاسلام) په نامه يې د خيرالبيان پر ضد يو کتاب وليکه، دارنګه اخوند درويزه د پير روښان د نورو کتابونو پرضد هم نور کتابونه وليکل.

د اخوند درويزه ((مخزن)) د سوات په پښتنو کې ډېر مشهور شو ، خوشال خان او افضل خان خټک د دې شهرت وجه دا ګڼي چې دا وخت پښتنو کې علم کم و ، نو يو سړی په کې په ډېر کم علم او پوهې هم ملا يی، پيری او مرشدی ته رسېدلای شو. په همدې وخت کې اخوند درويزه په سوات کې راپيدا شو او ډېر ژر يې شهرت ترلاسه کړ، خوشال په خپله يوه مثنوي کې وايي:

په لږ علم په دا ملک کې لوی ملا شه
خپل کتاب يې په کاغذ مسوده کړ
هغه هم مجهول بيان و ناپسندلی
په ويل کې چې يې زړه و هسې توی شه
درويزه تر مجهد ورته لا ښه و
د يزيد په ستايش کې مارجي شه
درويزه به د يزيد ډوزې بللې
دوم يې وواهه له کشفه و کراماته
وعالم ته يې خپل کتاب بديع کړ
نقش يې کېناوه په مکر خپل اولاد ته
په دا مکر يې حلوا سره لړلې...))

درويزه له يوه لوري راپيدا شه
چې يې حال د دې عالم مشاهده کړ
د روښان خيرالبيان يې وليدلی
ده چې خوشې ميدان بيا موند سخن ګوی شه
هغه وخت په پښتنو کې علم نه و
په مذهب سني مذهب و خارجي شه
ملنګانو به يزيد ته کړې ښکنځلې
ملنګان يې واړه وايستل له سواته
په دا فن يې د درست سوات عالم مطيع کړ
هيڅ يې نه کاته دې بدو وفساد ته
درويزه د درويزې او ګره خوړلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروېزه په پښتنو کې دومره مطرح شو چې چا دهغه نوم او د هغه د کتاب نوم په اصطلاح ((بې او دسه)) نه شو اخيستلای، پلويانو يې ويل چې الهام دی چې پر ده را اورېدلی دی. نو ځکه يې احترام پر خلکو واجب دی.

خوشال لومړنی شخص و چې دا حاکمه فضا يې ماته کړه، اخوند دروېزه يې کم علمه او کتاب يې ورته له ګڼو، علمي، انشايي، املايي او نورو غلطيو ډک وباله. د خوشال دې سياسي او مذهبي جرئت په پښتنو او په تېره بيا په سوات کې يوه سخته هنګامه جوړه کړه، ډېر کسان د اخوند دروېزه ملاتړ ته راووتل، په تېره بيا د اخوند دروېزه مريدان او پيروان چې په دې ټولو کې شيخ ميانور زيات مطرح و، دی د دروېزه له خاصو مريدانو او ارادتمندانو څخه و، ده دوه نور شاګردان هم درلودل، دوی ټولو پر خوشال د تکفير تور پورې کړ.

شيخ ميانور له محلي دربار سره هم ښه راشه درشه درلوده او دهغوی له خوا هم ورته دا پلان ورکړل شوی چې خوشال په عامه ذهنيت کې تکفير کړي. دمغلو له دې کار څخه هيله دا وه چې کله خوشال په عامه ذهنيت کې کمزوری شي، نو د پښتنو د راټولولو او انسجام چانس به يې کمزوری او کم شي. نو ددې کار لپاره يې شيخ ميانور ګومارلی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله لوی خان خوشال بابا ملا میانور په یوه مثنوي کې داسې معرفي کوي:

چې ملا میا نور په حکم دروميي | هم هغه د سوات په ملک کې سيری مومي
میا نور که د خنزیر غوښې روا کا | ملایان به باندې ژر جوړه فتوی کا
د میانور مفتیان د سوات په ملک کې دوه دي | الله داد او دوست محمد دواړه یاوه دي
لږ يې علم لږ يې لوسته ډېر تقریر کا | چې میا نور یې لمسوي هغه تزویر کا
اوس به وایم د میانور له حقیقته | چې تر نورو نه دی لا دی بد خصلته

همدې میانور پر خوشال د (کفر) او (رفض) تورونه پورې کړل، خو خوشال بابا پر اخوند درویزه او د هغه پر مخزن چې کوم انتقادونه کړي وو، له هغو څخه هېڅکله په شا نه شو. بلاخره خبره تر دې حده ګرمه شوه چې د سوات یو شمېر سپین ږیري خوشال بابا ته راغلل او ورته یې وویل چې ستا د خبرو په وجه په سوات کې یوه غټه ستونزه او هنګامه پیدا شوې، یا معذرت وغواړه او یا هم له شیخ میانور سره مناظرې ته حاضر شه! لوی خان خوشال خان په خپله یوه مثنوي کې چې تاریخ مرصع کې افضل خان خټک ټوله رانقل کړې، د دې مناظرې کیسه کړې. سرمحقق زلمی هېوادمل ((ننګیالی د زمانې)) کې په دې باب لیکي:

((خان دلنګر خټک په کلي کې اوسېده، یوه ورځ خان د توت د یوې ونې لاندې استراحت کاوه، چې ملک سنګر،

(c) ketabton.com: The Digital Library

میاخان او مانکی خوشال خان ته راغلل، دی یې پاڅوه او ورته یې وویلې ټول سوات کې دې هنګامه جوړه کړې ده، ته لاخوب کوې هېڅ تشویش درسره نشته، بیا یې خوشال خان ته وویل چې موږ دقوم دمشرانو په توګه دا وظیفه لرو، چې دفساد مخنیوی وکړو، نو ته یا د اخوند درویزه کتاب ومنه او یا د شیخ میانور د اعتراضونو ځواب ووایه. خان د اخوند دکتاب له منلو انکار وکړ او بلاخره دمیانور او خوشال خان ترمنځ مناظره وشوه او شیخ میانور ډېره بده ماته ومونده له بیا خلکو د دواړو ترمنځ صفایي وکړه. خوشال خان له شیخ میانور دا غوښتنه هم وکړه چې له مغلي حکومت سره به سازوباز نه کوي، په څرګنده خو شیخ میانور له مغلو سره دخط کتابت نه کولو وعده وکړه خو نیت یې ښه نه و او په پټه یې خپل کار کاوه.))

دا بیان او د مناظرې نور اړخونه خوشال په خپله یوه غرا مثنوي کې په ډېر ښه ډول بیان کړي دي. دا مثنوي ټول (۱۲۹) بیتونه لري او تاریخ مرصع ټوله په خپلو پاڼو کې خوندي کړې ده. دلته به ددې مثنوي ځینې بیتونه دمناظرې د ځینو اړخونو د روښانتیا لپاره راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو کتاب دی درویزه سره جوړ کړی — د سوات خلک یې له کل عمله موړ کړی
نامعقول مجهول بیان په کې بې ځایه — په کې بد د سید وایه یزید سایه
غه جاهل ملا چې دا کتاب وه کښلی — ما په دا خبرو دی ډېر ښکنځلی
مخامخ یې دا خبرې کړې نمایې — چې ته سکه رافضی یې چې دا وایې
رد بدل د دې خبرې ډېر مذکور شه — دا مذکور په واړه سوات کې مشهور شه
هغه نیم ملا روان شو و میانور ته — خس خشاک یې سره ولوستل تنور ته
سرې لمبې د میا په کور شوې بلې — نه وه څوک چې یې اوبه کړې باندې تلې
ملایان شیخان یې واړه سره ټول کړل — ګډ یې واړه په دا ویر په دا آشول کړل
میا نور وې چې اخون زموږ امام دی — درست مخزن پرې نازل شوی په الهام دی
په مخزن باندې چې بد وایي کافر دی — د کافر قتل په شرح معتبر دی
هر سړی چې په مخزن باندې څه وایي — په دنیا کې تر ساعته به څوک پایي
ملکان شیخان یې واړه سره ټول کړل — په خپل سحر او افسون یې کچ وګول کړل

خوشال خان په دې مثنوي کې وایي چې د دې ملکانو او شیخانو له ډلې څخه یو میاخان، بل ماڼکی او بل سنګر ماپسې راغلل او زه یې په سنګر خټک کې له خوبه پاڅولم او راته یې وویل چې راځه موږ سره لاړ شه او د میانور ځواب ورکړه، دې سپین ږیرو وویل چې د سوات د ټولو ملایانو همدا پرېکړه ده. خوشال بابا ورته په ځواب کې وایي چې ما د محمد(ص) دین منلی دی، له قرآن پرته بل کتاب نه منم، درویزه نه کوم امام دی او نه هم مجتهد دی. خپله درویزه هم یو خام شخص دی، تاسو هم خام یاستئ او د مخزن کتاب هم خام او نیمګړی دی. خو لنډه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې خوشال ددې مشرانو په زيات ټينګار له ځايه پاڅېد او روان شو. بابا وايي:

ملا مې وتړله زه هم ورروان شوم
يک تنها مواجهه په ډېر خصان شوم
مخامخ و بله کېناستو په قهر
په خبرو مو ښکاره کړو سره زهر
ملکان شيخان عالمان واړه سره شول
دخپل لوري شک يې واخيست مسخره شول
چې به ما ورته ويل کول دمشکو
ابلعانو به ويل کول له پشکو
نه يې علم، نه يې عقل نه يې پوهه
فضليت ورځنې لري په ډېر کروهه

خوشال بابا وايي، کله چې ما او ميا مناظره پيل کړه، نو کوم منصف هئيت ولاړ نه و چې وروسته قضاوت وکړي او نتيجه اعلان کړي، دسوات شيخانو اکثره دميا نور پلوي کوله، خو ثرنګه چې ماته دميا خط او کتابت، املا او انشا او ټوله پوهه معلومه وه نو ځکه مې لاس پرې بر و او بل زه په خپل اقرار کې صادق يم او دهمدې صداقت په وجه مې په لوی ذات ډډه لګوله، نو ځکه خو ميان نور په خپلو خبرو کې راګير شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ مـــیا نور پـه خپلـه پـه تقریـر کې
مـا وده وتـه چـوټ ورکـړی پـه تحریـر کـې
مـا وې تـه لـکه ګـیـدړ پـه خم کې شـین یـې
خـو بیـاهم هغـه ګـیـدړ یـې کـه رنګـین یـې
ښـا پېرک غـونـدې پـه شـپه پـه هـوا درومـې
چـې سـبا پـه تـا راځـي هزعیـت مـومي
پـه خطونـو کـې چې ځـان و مـاته ستایې
مـا هـم پېژنـې چې څـوک یـم دا څـه وایـې
خپـل صـفت دې یوسفــزیو وتـــه وایـــه
زه دې پېـژنم چې څـه یـې ځـان مـه سـتایه

پر مخزن باندې د خوشال د ما نیز اعتراض یو ټکی دا و چې اخوند درویزه قصداً غوښتي د امام حسین(رض) د شهادت پـه پېښـه کې یزید تـه برائت ورکړي او داسې وښیي، چې ګنې یزید نـه غوښتل چې امـام حسـین(رض) شـهید کـړای شـي، پـه همـدې وجه یې هغو اشخاصو ته چې په دې کار یې لاس پورې کړی و ان د مرګ سزا ورکړه. خوشال بابا د اخوند درویزه دا ډول توجیهات او تعبیـرات پـه کلکـه ردوي او ځـان د پیغمبـر(ص) د سـنتو ډیـر ټینګ پابند ګڼي، په یوه بله مثنوي کې په همدې اړه وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه چې چون په اعتقاد کې پاک سني يم
په کندن د رافضي د بېخ کني يم
رافضي يې په دا هسې اعتقاد کړم
په درست سوات يې په تکفير په رفض ياد کړم
د صديق او د فاروق په عشق کې طاق يم
د عثمان او د حيدر بنده قلماق يم
آل اولاد د پاک رسول واړه منمه
امامان نبيان هم ټول واړه منمه
د يزيد پليد په کار باندې لعنت دی
چې د آل سره يې کړی شرارت دی
د بد ذات مکر په علم کې لا بد شي
حبشي چې په مخ خال کېږدي لا بد شي.

لکه څنګه چې د مخه مو يادونه وکړه شيخ ميانور مخکې تر دې د مغلو په لمسه په سوات کې پر خوشال د (تکفير) او (رفض) تورونه پورې کړي وو. خو خوشال دا ټول تورونه بې بنسټه وګڼل، برعکس يې په اخوند درويزه او ميانور (يزيد) ته په لېوالتيا او هغه ته په برائت ورکولو ګرم وګڼل. خوشال په خپله مناظره کې د مخزن او نورو ديني مسايلو په باب له ميانور څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې وکړې، میانور سم ځواب ونه شو ویلای. خوشال بابا وايي:

الغرض چې يې خبره کړه اغازه   ډېر يې وويل دخپلې نيا له نمازه
بيا يې وستايه نيکه په څو څو رنګه   مستمع شه درست عالم ورته په درنګه
خدای يې وتړله ژبه له افسونه   دا وينا دده له ژبې شوه بيرونه
مونږه کله وايو دا چې يزيد ښه دی   په مخزن کې دروېزه ستايلی نه دی
بل زمونږ مخزن نه شعر نه بيان دی   بيان شوی نظم نه دی په بل شان دی
که يې ګورې درست په شان دصحيفو دی   چې راتلې به له اسمانه له هغو دی
يو پښتو کلام موزون دی بيان شوی   په معنی کې دګرګون دی بيان شوی.

هغه ځای چې د رښتيا مهتاب ښکاره شي   دکتانو تاروپود پاره پاره شي
د رښتياو کرامت لکه باران دی   د دروغو سحر دوړې د بيابان دي
چې دده دخولې نه دا خبرې وشوې   ته به وايې چې په هر چا اوبه توی شوې
پوهېدم چې زما ستاره وه پرې غالبه   له هيبته يې دا ووته له ژبه
که يې بيا کړه دافسون ښېوه اغازه   سود يې نه و دې ما ژبه شوه پرې سازه
ما وې بس دمامقصود مراد هم دادی   مدعي په دا خبرو خود اګاه دی
د يزيد ستاينه ګورئ په مخزن کې   هم مخزن نه دی د شعر په هر فن کې
زه هم دا خبره وايم خلکه خامه   خو دېي وويل خبره شوه تمامه
چې هرڅوک په دا خبره خبردار شو   چې کينه وځي دروغې طلبګار شو
شيخ ميا نور چې خجل ورغی ترکوره   په داخپل ويل پښېمان شو را شه ګوره

چې د خوشال او میان نور ترمنځ مناظرې دوام کاوه، د شیخ میان نور منطق کمزوری کېده، په پای کې میان نور مات شو، ددې په خاطر چې میان نور په سیمه تر دې زیات ونه شرمېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا دهغه پلویان، دیني او علمي مناظره په جنګ او جګړه وانه ړوي خو خوشال پر میانور بل هېڅ شرط کېښود ، یوازې دا شرط یې پرې کېښود چې نوره به دمغلو پلوي نه کوي، میان نور هم دا شرط قبول کړ، خو په زړه کې یې بیا هم مغل پالنه وه او تر پایه خپلې دې ژمنې ته وفادار پاتې نه شو.

خوشال بابا نه یوازې د شیخ میانور له مناظرې سره مخامخ شوی، بلکې د ژوندانه په اوږدو کې یې ډېر ځله له ډېرو کم علمه او کم سواده ملایانو او شیخانو سره مقابله او مناظره کړې چې دده ګڼ ادبي اثار ددې مناظرو او ځوابونو ښکارندوی دي. کله چې موږ په دینپوهنه کې دخوشال بابا ژورلیدونو ، علمي او اصولي دریځ ته متوجه شو نو خوشال مو دستر اسلامپوه، اسلامپال او متبحر فقهي په توګه په ذهن کې انځور شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

"شگه حاکم"
او د شگه حاکم په هیله

وایي اجتماعي مسایل د ساینسي هغو په شان نه دي، چیگ په وضع شویو فورمولونو حل شي، خو کله چیگ سؤیگ ولسي پوهیگ ، متلونو، د روزکگار تجربو او د پوهانو پخو خبرو ته وکگوري، نو له داسیگ کره خبرو او پخو تجربو سره مخامخیگږي چیگ د ساینسي فورمولونو په شان د اجتماعي ستونزو د غوخگولو لپاره کار کوي. زما په اند استاد الفت د افغاني تگولنیگ هغه لیکوال دی، چیگ یوه شگه اجتماعي طبیب او حکیم ورته ویلای شو. الفت د افغاني تگولنیگ د ژوندانه بیگلابیگلو ناخوالو ته متوجه شوی، هغه ییگ په أیگر دقت خگیگؤلي او د درملنیگ نسخه ییگ ورته وؤاندیگ کؤیگ ده. د استاد الفت د علاج نسخیگ ، أیگریگ پیسیگ او أیگر لکگشگتونه نه غواؤي؛ دهریگ ناروغة لپاره ییگ په خپله تگولنه کیگ درمل په کگوته کؤي، د ده د نسخیگ تطبیق یوازیگ فکر او سوچ غواؤي، نور خگه نه غواؤي. الفت د یویگ تگولنیگ د سلو مرضونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوا یوازیگ دا ککنگي چیگ ((شگه حاکم)) پریگ حکومت وکؤي، د ((شگه حاکم)) پـه اؤه کیگدی شـي، خلکـو سـره مختلف تصورات وي، خو د الفت په نظر تـر تگولـو شگه حاکم ((قانون او عدالت)) دی. د الفت په نظرکه په هره تگولنه کیگ قـانون او عـدالت واکمـن شـو ، نـو د تگولنیـگ أیگریـگ ناخوالیـگ پریـگ اواریگـدی شـي. حگکـه چیـگ قـانون او عدالت نه چا نه رشوت اخلي ، نه د چا لیاز کوي، نه پر چا ظلم کوي، نه د چا سفارش کوي، نه چا سره کینه کوي، نه نفسي خواهشات لري، نه خپل پیگژني او نه هم پردی. نو د داسیگ یویگ وسیلیگ په واکمنة سره د هر چا حقوق خوندي کیگإي او خگوک د چا پر حق تیگریگ نه شي کولای. دلته به د استاد الفت د نثر دا وؤه، خو له مانا أکه تگوتگه کتگ متگ راوؤو او بیا به خپلیگ خبریگ پریگ وغحگوو.

شگه حاکم

هغه چیگ نه نفس لري ، نه نفسي خواهشات.
نه ییگ په زؤه کیگ أار شته ، نه طمع.
نه له موقوفة ویگریگإي، نه د ترفیع پروا لري.
نه رشوت اخلي نه تنخوا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه له چا سره عناد لري، نه د چا مراعت کوي.
نه د چا مخ ګګوري، نه د چا خګتګ.
نه زورور پیګژني، نه غریب.
نه خګوک ییګ خپل دي او نه پردي.
نه چا ته خاندي، نه چا ته وچولی تریووي.
پوهیګإئ د ا حاکم خګوک دی؟
هو ! قانون او عدالت.

استاد الفت د بشري تګولنیګ د سوکالة لپاره قانون او عدالت تر تګولو شګه وسیله ګګنګلیګ، چیګ هیګخګ بل خګیز ورسره د پرتلیګ وؤ نه دی، وګګوریئ لوی خګشګتن تعالی (ج) ،د بشر د لارشګوونیګ لپاره وخت پر وخت خپل پیغمبران رالیګإلي او هر پیغمبر خلکو ته د خدای (ج) د نظام او قانون د تطبیق سپارشګتنه کؤیګ ده. اسماني ادیان د بشر د ژوندانه د مهارولو، نیګکمرغه کولو او هوساینیګ لپاره ستر قوانین دي. اکثره بشري قوانین د همدیګ قوانینو په رنګا کیګ وضع شوي دي، بشر د خپل ژوند د هر اؤخ د انتظام لپاره بیلابیګل قوانین وضع کؤي، خو وضعي قوانینو تر هغه وخته دوام موندلی او تطبیق شوي چیګ عدالت ورسره ملګګری وي. هغه وضعي قوانین چیګ ظلم او استبداد ورسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملکګري وو او د عدالت خګرک په کیګ نه وو ، أیګر لنأ عمر لرلای دی او بیا هم د أیګر سخت فشار او لکګشګت په وسیله په أیګره سختة تطبیق شوي، خو کله چیګ زور ختم شوی قوانین هم له منحګه تللي دي، خو استاد الفت د شګه او تلپاتي حاکمیت لپاره له (قانون) سره (عدالت) هم ملکګری کوي، د الفت په نظر (عدالت) د (قانون) ژوند تظمینوي او دواؤه بیا د خلکو ژوند. د تګولنپوهانو په نظر له قانون پرته یوه تګولنه اصلاً ژوند نه شي کولای، د طبیعت تګول نظام د یوه نظم یا قانون تابع دی، که د یویګ شیګبیګ لپاره هم د کائینانو او حګمکیګ په نظم یا قانون کیګ کګأوأي را منحګته شي نو دا نؤة به د سترکګو په رپ کیګ تباه شي، دغسیګ د بشري ژوند هره خوا چیګ محاسبه کؤو که له قانون خګخه خالي شوه، نو له سختیګ کګأوأة او انارشة سره به مخامخ شي، حتی د حګنګګله د حګناورو تر منحګ هم یو أول قانون حاکم دی.

استاد الفت د بشري ژوند دغه ستر ارزشګت او ضرورت په أیګرو لنأو تګکو بیان کؤی دی. پوهانو حتی د قانون پر تعریف غتګیګ غتګیګ لیکنیګ کؤي او کتابونه بییګ پریګ لیکلي، خو استاد الفت بیا په داسیګ یوه لنأ اعجازي کلام کیګ قانون او عدالت تعریف کؤي او اهمیت بییګ ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

خگرکگند کؤی چیگ سؤی ییگ په یو وار لوستلو د مانا تل ته کوزیگدی شي.

۱- نفس او نفسي خواهشات.

۲- أار او طمع

۳- موقوفي او ترفیع

۴- رشوت او تنخوا

۵- عناد او مراعات

۶- مخ او خگتگ

۷- زورور او غریب

۸- خپل او پردي

په بشري تگولنه کیگ چیگ هر خگوک د پورتنیو مفاهیمو پر وؤاندیگ حگان تگینگکگ نه کؤي، یا د نفسي خواهشاتو تابع شي یا له چا خگخه نامشروع طمع وکؤي، یا وأار شي، یا د خپل حگان د موقف د لوؤاوي لپاره کار وکؤي او یا رشوت ته زؤه شگه کؤي، یا چا سره عناد او مراعات وکؤي، چا ته مخ شگگکاره کؤي او چا ته خگتگ، زورور او غریب ته په یوه سترکگه ونه کگوري او له خپل واک و حگواک خگخه د خپل او پردي پر وؤاندیگ نا سمه کگتگه پورته کؤي، نو طبیعي خبره ده چیگ عدالت نه تطبیقیؤي او تگولنه له توازنه وحگي، کله چیگ په تگولنه کیگ بحران رامنحگته شي، نو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تګولنیګ تګول وکګؤي ورسره زیانمنیګاِي او هیګچا ته هم، بیګ ضرره ککتګه نه رسیګاِي. نو استاد الفت په تګولنه کیګ د بحرانونو د تګولیز حل په خاطر وایي چیګ تګولنه باید

د ((شګه حاکم)) له خوا کنتګرول شي او دا ((شګه حاکم)) دده په نظر (قانون او عدالت) دی، د مانیزیګ شګکلا تر خګنکګ د استاد الفت ددیګ نثر لفظي شګکلا هم د زیاتیګ ستاینیګ وؤ ده.

دا نثر په حقیقت کیګ تګولیګ یوولس جملیګ لري، چیګ تګولیګ تامیګ جملیګ دي. دا سیګ تامیګ جملیګ چیګ اوإدیګ نه دي، هره جمله په حقیقت کیګ له دوو برخو جوؤه ده، دویمه برخه که خګه هم پر (نه) باندیګ پیلیګاِي، خو له لومؤة برخیګ سره ارتباط کیګ ده، د تاکید او خوند لپاره شګه پیوستون شګیي، په دیګ نثر کیګ لکه د لنأیګ کیسیګ په شان شګه تلوسه موجوده ده ، سؤی په پیل کیګ نه پوهیګاِي چیګ ((شګه حاکم)) یانیګ خګه؟ او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خگوک به وي؟ خو دا تلوسه او غوتگه لکه د لنأیگ کیسیگ د اوج په شان په وروستة برخه کیگ خلاصیگإي.

پو هیگإئ ! دا حاکم خگوک دی؟

هو ! قانون او عدالت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو لرغونو ادبیاتو کې شعري فورمونه

کله چې موږ په پښتو لرغونو ادبیاتو کې د شعري فورمونو په اړه خبرې کوو، نو پر دوو ډولو ادبیاتو له بحث سره مخامېږو: ۱- پښتو ګړني یا شفاهي ادبیات ۲- پښتو لیکني یا تحریري ادبیات.

۱-پښتو ګړني ادبیات: په پښتو ګړنیو ادبیاتو کې ګڼ شمېر شعري فورمونه شته، خو ددې شعرونو د زمان او مکان حد او برید ټاکل اسانه کار نه دی، د اکثرو صاحب او شاعر معلوم نه دی. ددې تر څنګ په خپله د ګړنۍ شاعرۍ شعري فورمونه هم د لیکنۍ شاعرۍ په انډول لږ مشخص (ثابت) او کوټلي دي. یوازې لنډۍ په پښتو ګړني ادب کې مشخص او ثابت شکل لري، نور اکثره یې دیوې یا څو مسرو، اوازونو یا اهنګ په تغیر او تبدیل سره خپل شکل بدلوي، خو دابدلون دومره هم نه دی چې یو شعري فورم یا شکل له بل سره منطبق یا مدغم شي او یو بل سره یې توپیر ونه شي، په پښتو ګړنۍ شاعرۍ کې لنډۍ، کاکړۍ، نارې یا غړونه، لنډکۍ، سروکي، فالونه، د ښادۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سندرې، نکلونه، چاربیتې یا بګتۍ او ځینې نور راځي، له لنډۍ پرته نور اکثره شکلونه بیا خپل منځ کې نور نور شکلونه یا لږ تر لږه د بڼې تغیر لري. لنډۍ یوازېنی شعري فورم دی، چې د اهنګ، د څپو د شمېر او د خج له پلوه یو ټاکلی شکل او چوکاټ لري، چې که یو هم پوره نه وي، لنډۍ نه جوړېږي. د اهنګ له پلوه د لنډۍ وروستۍ توری(غږ) باید حتماً یو غږن اواز (واول) وي، په واولونو کې هم یو مشخص واول (ه=a) چې په پښتو کې د ګردې هې (ه) په نوم نوموول شوی او زور(zwar) یې هم بولي. د یادونې وړ ده چې تر زور(a) د مخه اواز هم باید یو متحرک غږ وي چې د دې دواړو غږونو له یو ځای کېدو څخه یو منظم اهنګ یا ریتم رامنځته کېږي، چې مسرې ته رنګ او خوند ورکوي او د وینا پر وخت د سړي خوله پرې ډکېږي. د لنډیو بل خصوصیت دا دی چې هره څلورمه مسره یې خجنه ده، یانې د هرې مسرې پر څلورمې څپې باید فشار یا خج راشي، چې اصل اهنګ پوره کړي، البته د پښتو شاعرۍ پر هرشعري فورم، خج درې څپې وروسته واقع کېږي، خو د لنډۍ توپیر له نورو شعري فورمونو سره دادی چې په نورو شعرونو کې کېدی شي خج د مسرې پر لومړۍ، دویمې، درېیمې، یا څلورمې مسرې راشي او تر هغې درې څپې وروسته څپه خجنه شي، یانې درې څپې وروسته څلورمه څپه خجنه کېږي، خو په لنډیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د لومړۍ مسرې څلورمه څپه خجنه وي او بیا نور تر پایه همدا قاعده تعقیبوي او دا فورمول پر ټولو لنډیو یو شان د تطبیق وړ دی.

د څپو او د مسرو شمېر له مخې هم لنډۍ واحده قاعده لري، لنډۍ دوه مسرې لري، چې لومړۍ یې نهه څپې او دویمه یې دیارلس څپې ده، د لنډۍ د دواړو مسرو د څپو ټولیز شمېر دوه ویشتو (۲۲) څپو ته رسېږي، له نورو ټولو پښتو شعري فورمونو سره د لنډۍ توپیر دادی چې ددې د مسرو او څپو شمېر مطلق او غوڅ دی او تر هغو زیاتېدی او کمېدی نه شي، خو په نورو شعرونو کې دا مطلقیت عام نه دی، څرنګه چې د پښتو ګړنۍ شاعرۍ د اکثرو شعري فورمونو وخت او شاعر معلوم نه دی، چې ایا په لرغونې دورې پورې اړه نیسي او که نه؟ او بل د ټولو ګړنیو شعري فورمونو شننه او څېړنه یوه اوږده بحث ته اړتیا لري، نو دا بحث بل وخت ته پرېږدو او اوس راځو د خپل بحث دویمې برخې، د پښتو لیکنۍ شاعرۍ فورمونو او هغه هم د لرغونې دورې شعري شکلونو ته !

د پښتو لیکنۍ شاعرۍ لومړۍ لاسته راغلې بېلګه همغه د امیر کروړ یو شعر دی، چې د محتوا له مخې ویاړنه او د فورم له مخې داسې ډول شعري یا منظوم فورم دی چې نه په بشپړ ډول د پښتو ولسي شاعرۍ له پخو بېلګو یا شعري شکلونو لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاربیتو، بدلو، بگتیو، لوبو او کسرونو سره ورته والی ولري او نه هم له عربي ادبیاتو او نورو ژبو څخه له راغلو شعري فورمونو لکه غزل، قصیده، مخمس، مسدس او نورو سره ورته وي، د څېړونکو په نظر دا شعر یا نظم زړو اریایي سندرو ته ورته یو شعر دی، د ځینو څېړونکو په نظر دا شعر د زړو اریایي سندرو او پښتو ولسي سندرو تر منځ د اتصال یوه کړۍ ګڼل کېږي.

د امیر کروړ شعر اته بنده لري چې په هر بند کې یې درې مسرې دي، د سر بند درېیمه مسره یې بیا پر دوو برخو وېشل کېږي، په حقیقت کې دوه مسرې لري، چې دواړه مقفي دي، او د پورتنیو دوه بیتونو د مسرو قافیه تعقیبوي د بند وروستۍ مسرې دویمه برخه بیا له نورو بندونو سره هم تکرارېږي:

زه یم زمری په دې نړۍ له ما اتل نسته
پر هند وسند پر تخار او پر کابل نسته
بل په زابل نستـــه له ما اتل نستـــه

په پورتنیو اتو بندونو کې د لومړي او شپږم بند د مسرو د څپو شمېر سره برابر (څوارلس څوارلس) څپې دی، او درېیمه مسره چې یوه برخه یې تکرار ده شپږ شپږ سېلابه دي، د نورو شپږو بندونو د مسرو شمېر (پنځه لس پنځه لس) څپې دی او ټول واړه بیتونه یې اووه څپې دي، چې په دې ډول یې په خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځ کې یو منظم اهنګ تېنګ کړی دی، سر بېره پر دې د
اول،دویم، دریم، شپږم او اووم بندونو مسرې د قافیې تر
څنګ ردیفونه هم لري او نور بیتونه یې یوازې په قافیو سمبال
دي. دا اهنګ له پلوه دا شعر د پښتو له نورو ولسي شعرونو سره
چې تر امیر کروړ وروسته لاس ته راغلي، یو شان دی، یانې د
پښتو ژبې له ځانګړي اهنګ سره سمون خوري. د تاریخي
قدامت له مخې بل لاسته راغلی شعر هغه شعر دی چې ابوهاشم
ابن الزید سرواني له خوا پښتو ته ژباړل شوی،او په دریمې
هجري پېړۍ پورې اړه لري، دا شعر اصلاً د ابن خلدون و چې
(ابي الینا) مشهورو ، د بغداد او سېدونکی او په دوارو
سترګو ړوند و ، دا شعر د فورم له مخې غزل دی، خو محتوا یې
اخلاقي مسایل دي، چې د درهم د ستاینې په بڼه خلکو ته
وړاندې شوی، که څه هم ځینو څېړونکو دا غزل نه دی ګڼلای او
قطعه یې بللې خو کله چې مورږ د شعر عربي متن ته مراجعه
کوو ، هلته د غزل د فورم له معمول تعریف سره سمون خوري،
پښتو متن ته یې که هم وګورو د غزل فورم څرګندوي. سره له دې
چې لومړی بیت یې مقفی دی؛(وینه او درهمونه) په کې د
قافیې کلمې دي، خو د قافیې پوهنې له مخې د دواړو قافیو تر
منځ یوازې یو مشترک توری(ه=a) دی او تردې دمخه توري
حرکت هم تغیر لري، نو(سسته او چسته قافیه یې سره یو ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي)، نو ځکه سرې ته په پیل کې د اهنګ له پلوه پوره پوره منطبق نه بریښي، دا کېدی شي د ژبارې ستونزه هم وي، له نظم نه نظم ته ژباړه څه اسانه خبره نه ده، نه یوازې په مطلع کې، بلکې په نورو بیتونو کې هم د قافیو هماهنګي سل په سلو کې منطبقه نه ده، د ابو هاشم ابن الزید السروانې له خوا د ابن خلدون دا ژباړل شوی غزل اووه بیتونه لري، چې د سر او پای بیتونه یې دا دي:

ژبــه هــم ښــه وینا کانــدي چــې یــې وینــه
د خاونــد پــه لاس کــې زر او درهمونــه
درهــم ژبــه ده کــه څــوک ژبــور کېــږي
ده وسـله کـه څـوک پـرې کانـدي قتالونـه

د بېټ نیکه مناجات: په پښتو لرغوني شاعرۍ کې یو مطرح شو د بیټ نیکه مناجات دي، چې ټول دوه بنده لري او سربېره پر دې یو بل بیت هم لري، چې د کسر یا تکرار په بڼه ورسره ویل کېږي، د دواړو بندونو د مسرو شمېر یې سره برابر،(شپږ شپږ) مسرې یا درې درې بیتونه دي د او ټول شعر یا نظم د مسرو د څپو شمېر هم سره مساوي دی، (اووه اووه) دی، د محتوا له مخې دا شعر دیني مناجات دي، خود فورم له مخې مثنوي ته ورته ښکاري، ځکه چې هر بیت یې په خپل منځ کې مقفی دی، خو دا چې هر درې بیته وروسته یو بیت د تکرار یا کسر په بڼه لوېږي، له مثنوي څخه خپله بڼه بدلوي، مانا دا چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مثنوي هغه فورم چې له عربي څخه پښتو ته راغلی هغه شان نه دی، نو ځکه ویلای شو چې دا هم د پښتو ولسي شاعری په اهنګ پخوانیو اریایي سندرو ته ورته دی، چې په پښتو ولسي شاعری کې نور داسې شعرونه هم شته، د بیټ نیکه مناجات:

لویه خدایه لویه خدایه ستا په مینه په هر ځایه
غرولاړ دی درناوي کې ټوله ژوي په زاري کې
دلته دي دغرو لمنې زموږ کېږدی په کې پلنې

دا وګړي ډېر کړې خدایه
لویه خدایه لویه خدایه

همداسې بل بند

د شیخ اسمعیل شعرونه: د شیخ اسمعیل دوه شعرونه زموږ لاس ته راغلي دي. د شیخ اسمعیل یو پارکی:

تېښته وکړه له ابلیسه چې ابلیس لعین ښکاره شي

دا ټول پنځه بیتونه لري چې محتوا یې له شیطان څخه د انسان د ژغورنې په اړه ده، د شکل له پلوه غزل ته ورته ده، خو یوازې په دې توپیر چې د سر بیت یې مقفی نه دی. بل نظم یې چې د خرښبون ببلتون ته ځانګړی شوی او بیا خرښبون په نظم د هغه غبرګون ښودلای، دواړه له عربي څخه د راغلیو فورمونو په چوکاټ کې نه راځي او د پښتو شاعری د فورمونو رنګ پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غالب دی خو دې سره سره سل په سلو کې په کوم ځانګړې چوکاټ کې نه ځايږي.

کـه يون دی يون دی　　مخکې بيلتون دی
لـه کسي غره څخه　　ځـي خـربښبون دی....

څلور څلور مسرې د يوه بند په شکل يو ځای شوي دي:
د خربښبون نظم:

بېلتانه ناره مې وسوه پـه کور باندې
نه پوهېږم چې به څه وي پېښ په وړاندې
لـه خپلوانـو بـه بېلېـږم پـه سـرو سـترګو
دواړه سـترګې مـې پـه وينـو دي ژړانـدې

د شـيخ رضـی لـودي او نصـر لـودي نظمونـه: دا دواړه نظمونه چې د يوې ليکلې مشاعرې بڼه لري، د فـورم لـه مخې غزل ته ورته دي، خو داسې غزل چې مطلع ونه لري، يانې بې مطلع غزل، نور نو د غزل فورم ټول قواعد پـرې تطبېقېږي، خو يوازې دومره توپير لري چې د سر لومړۍ مسره يې بې قـافيې ده او د نـورو مسـرو قافيـه د لـومړي بيت د دويمـې مسـرې قافيـه تعقيبوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيخ رضی لودي د نظم څو بيتونه:

د الحاد په لور دې ترپلل　　ګروه دې زموږ وکوراوه
موږ رونـلي پـه زيـار نه　　تـا پـه تـوراوه پـه تور او

او د هـغـه پـه ځواب کې د نصرلودي دا نظم:

د الــحاد په تور تورن سوم　　زه لرغون خو ملحد نه يم
زما دښنه هسې تور راکړي　　کـه مـلحد يـم د دښنه يــم

په لرغوني ادب کې د قصيدي فورم: پښـتو ادب تـه د قصيدي فورم له عربي ژبې څخه راغلی دی، چې لـومړۍ بېلګه يې د شيخ اسعد سوري لاسته راغلې قصيده ده. د شيخ اسعد سوري قصيدې له پوخوالي داسې برېښي چې پښتو ادب کې بـه تـردې دمخـه هـم زيـاتې قصـيدې پنځېـدلي او پـه خپلـه شـيخ اسعد سـوري بـه هـم ډېـرې زيـاتې قصـيدې ليکلـې وي، چـې د قصيدو د پخوالي دې معراج ته رسېدلی دی، خو څرنګه چې تر ده دمخه او خپله د ده نورې قصيدې عملاً په لاس کې نه شته، نو همدا لاسته راغلې قصيده په پښـتو ادب کې لرغـوني قصيده ګڼلای شو، قصـيده هغـه ډول شعري يا نظمي فـورم دی، چې د سر بيت يې مقفی وي، رديف په کې اختياري دی، قافيـه پـه کې حتمـي ده، د نـورو بيتونـو د دويمـو مسـرو قـافيـه يـې د لـومړي مقفی بيت قافيـه تعقيبوي، د بيتونو شـمېر يې لـه پنځـه لسـو څخه تر سوو بيتونو پورې اټکل شوی دی، د قصـيدې د معمول

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعریف له مخې قصیده درې برخې لري، چې د پیل برخې ته یې تشبیب یا تغزل وایي او معمولاً د طبیعت ستاینه په کې کېږي، دویمې برخې ته یې اصلي موضوع وایي چې د ممدوح ستاینه په کې کېږي او دریمه برخه یې دعائیه ده. د شیخ اسعد قصیده چې د محمد سوري (د سوریانو واکمن زنداني کېدو او وفات) ته ځانګړې شوې د محتوا له مخې یوه دردونکې ویرنه ده.

دا قصیده د محمد سوري د مرګ رنه انځورګري کوي او پر سړي باندې ډېر تاثیر ښندي، دا قصیده ټوله ۴۴ بیتونه لري چې د قصیدې له معمول تعریف سره سم ټول اړخونه یې رانغاړلي دي، د سر، منځ او پای څو بیتونه یې دادي،:

د فلک له چارو څه وکړم کوکار
زمولوي هر ګل چې خاندي په بهار
هر غاټول چې په بیدیا غوړېده وکا
ریژوي یې پاڼې کاندي تار په تار

د منځ بیتونه:

زموږ پر زړونو دې نن بیا یو غشی وویشت
ودې ژوبلله په دې غشي هزار
پر سوریو باندي ویر پرېوت له پاسه
محمد واکمن چې ولاړی په بل دار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پای څو بیتونه:

سخ په تا ای محمده د غور لمر وې
په نړۍ به نه وي ستا د عدل سار
که سوري دې پر ننګ وير کاندي ويرمن سول
هم به وياړي ستا په نوم ستا په تبار
په جنت کې دې وه تون زموږ واکمنه
هم پر تا دې وي ډېر لور د غفار

ددې قصیدې هندسي شکل په دې ډول دی:

+____________________
قافیه +____________________
____
+____________________
____
ترپایه +____________________

د ښکارندوی غوري قصیده: بله مهمه قصیده زموږ په لرغوني ادب کې د ښکارندوی غوري قصیده ده، چې پر هند یې د سلطان شهاب الدین غوري د فتوحاتو په تعریف کې ویلې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محتوا لـه مخې يـوه ستاينه بلل کېږي. دا قصيده ټولـه (۴۵)
بيتونه لري او د قصيدې لـه معمول تعريف سره سم درې برخې
تشبيت يـا تغـزل اصلي موضـوع او د عائيـه لـري، دا قصيده هم
لکه د شيخ اسعد سوري دهغې پـه شان پـه قافيـه پـای مـومي او
رديف نه لري. د سر، منځ او پای څو بيتونه يې دا دي:

د پسرلي ښکلو ونکي بيا کړه سينګارونه
بـيا يــې ولــونـل پــه غـرونو کې لالونه
مځکه شنه، لاښونــه شـنه، لمنې شنې شوې
طيــلســان زمــردي واغــوستـه غــرونــه

د منځ بيتونه:

په زابل چې د بري پر نيلي سپور سي
پــه لاهــور يــې د مېــړانې ګوزارونه
د اسلام د دين شهاب د نړۍ لـمـر دی
تورستان يـې کــړه رڼا پــه جهادونــه

د پای بيتونه:

پــه رڼــا اوسه تــه تل د ديــن شــهابــه
نوم دې تل وه پر دريــځ پــه نمــزدکــونــه
ستا پـه زېرمـه دې خاونــده لوی ځښتن وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مـوږ خـــو ستـــا پــه نامه يونه ځو چې يونه.

د شيخ اسعد سوري او دښكارندوى غـوري قصيدې دواړه د انځورګرى او د طبيعـت دمناظرو د ترسيم او د پېښو د واقعـي ثبت لـه مخې داسې لوړې قصيدې دي چې تراوسه يې پښتو ادب كې سارى نه شته.

په لرغوني پښتو ادب كې غـزل: سره له دې چې غـزل تـه ورتـه ځينې نظمونـه پـه پښتـو ادب كې تـر اتمې هجري پېړۍ دمخه هم ليدل كېږي، خو پښتو ادب كې پـه منظم ډول غـزل د اتمې هجري پېړۍ دويمه نيمايي كې، اكبر زميندارويي پيـل كړى دى.

اكبر زميندار وزى د ديوان خاوند و چې ځو پاڼې يې استاد حبيبي ته لاس تـه ورغلي دي. پـه دې لاسته راغلو پاڼو كې دوه غزلونه هم خوندي دي، چې دهنر، هغه وخت او شكلي سكښت له مخې ډېر اوچت غزلونه ګڼل كېږي، چې دلته يې يو ځو بيتونه د بېلګې په توګه را اخلو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خــپل ځــان لــه حــيرانــيه څه ويل کړم
د عشق ويــر بــه تــل پــه خپلــه پټــول کــړم
مــا مــدام لــکــه بــورا پــر ګلــو کشت کړ
اوس به ځم په سر تور سر فــراق د ګل کــړم...

او وروستی بيت:

د بېلتون له ويره ژاړم اوښکې وينې
زه اکبر په خپل اشنا د سرښندل کړم

دا غزل پنځه بيتونه لري چې (ويل، پټول، ښندل او...) يې د قافيې کلمې دي او (کړم کړم) يې رديف دی. د بيتونو دمسرو دڅپو شمېر يې دولس دولس څپې دی او د ټولو مسرو د څپو شـمېر يــې سـره مسـاوي دی، مطلـع او مقطـع چـې د غـزل يـوه ځانګړتيا ده، دواړه په کې خوندي دي. دمحتوا لـه مخې هم لـه غزل سره پوره منطبق دی، ځکه چې موضوع يې تغزلي ده.

پــه لرغـوني ادب کـې مثنـوي: پـه پښـتو ادب کـې د پـوره مثنوي او پوره غزل عمر سره تقريباً مساوي دي، دواړه شعري فورمونه د اکبر زميندا وري د ديوان په هغو پاڼو کې ليدل کېږي چې د اسـتاد حبيبـي لاس تـه ورغلـې وې، پـه دې پـاڼو کـې د زميندا وري دوه مثنوي هم خوندي دي.

مثنـوي هغـه شـعري فـورم دی چـې لـه عربـي څخـه پښـتو تـه راغلی دی، ځانګړتيا يې داده چې هر بيت يې ځانته ځانګړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

قافیه لري، یانې دوه مسرې یې په خپل منځ کې هم قافیه وي، ردیف په هر بیت کې اختیاري دی، کېدی شي ځینې بیتونه ردیفونه ولري او ځینې یې ونه لري.

د هر بیت د مسرو شمېر یې په خپل منځ کې مساوي وي، خو د ټولو بیتونو د مسرو د څپو شمېر یې د یوې یا دوو څپو په شمېر توپیر او بدلون موندلای شي.

البته تر اکبر زمینداوري د مخه مثنوي ته ورته شعرونه وو، خو بشپړه مثنوي، ده لیکلې ده.

دلته یې د یوې مثنوي څو بیتونه را اخلو:

زه عاشق یم یار هم نیز — نور څه نه لرو تمیز
یو پر بله عاشقان یو — په خپل عشق کې صادقان یو
یو په بل پسې رنځور یو — چې نږدې نه یو مهجور یو

په پورته بیتونو کې اول بیت ردیف نه لري او دوه نور یې لري. د مثنوي فورم په دې ډول دی:

a____________
a ____________
b ___________ ردیف اختیاري دی
b____________
c __________
c __________

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر اکبر زمیند اوري وروسته د زرغون نورزي ساقي نامه:

ساقي راشه پیاله راکړه ـــــ مرور یار مې پخلا کړه

د زرغونې کاکړ د بوستان ژباړه:

اورېدلې مې قصه ده ـــــ چې تر شاتو هم خوږه ده

د دوست محمد کاکړ غرښتنامه:

له نیکانو روایت دی ـــــ هسې توګه حکایت دی

ټول د مثنوي په فورم کې دي.

په لرغونې ادب کې رباعي:- تر غزل او مثنوي وروسته بل هغه شعري فورم چې له عربي څخه پښتو ته راغلی هغه (رباعي) ده چې دا فورم د (خلیل خان نیازي) او (سلطان بهلول لودي) له خوا په خپل منځ کې په ویل شویو شعرونو کې ګورو، رباعي هغه شعري فورم دی چې څلور مسرې لري، لومړۍ، دویمه او څلورمه مسره یې په خپل منځ کې هم قافیه وي او دویمه مسره یې له قافیې څخه ازاده وي. ردیف په کې اختیاري دی او د څپو شمېر یې معمولاً مساوي وي.

خړې ورېځې ژاړي له پاسه ـــــ کویله غږ کا بېلتون له لاسه

په هغه لوني ګوهر په خول ستا ـــــ دا مرحبا کا ستا زموږ مواسه

د سلطان بهلول لودي رباعي:

ملک به زرغون کړم په ورکړه راسه ـــ ګوره اورېځې د داد له پاسه

خول مې د عدل په درو رونړ دی ـــ جهان به زیب مو مې زما له لاسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رباعي عام شکل دا دی:

a__________

a ________ ردیف اختیاري دی.

____

a_________

په لرغوني ادب کې د نورو شاعرانو شعرونه:

د نورو پاتې شاعرانو شعرونه اکثره د پښتو ولسي شاعرۍ په فورمونو کې راځي او همغه اریایي خصوصیت لري، چې د پښتو له ځانګړي اهنګ سره مطابقت کوي. دا شعرونه د پښتو ولسي شاعرۍ له ثابتو شعري فورمونو سره هم سلو په سلو کې منطبق نه دي او کېدی شي هر یو جلا جلا وڅېړل شي، خو په لرغوني ادب کې له عربي څخه راغلي ډېر مطرح شعري فورمونه، قصیده، غزل، مثنوي او رباعي دي چې هر یوه ته پر خپل ځای اشاره وشوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استاد روهي له نظره
د خوشال اخلاقي ايډيال

د خوشال بابا په باب تر اوسه پورې په سلګونو څه چې په زرګونو لیکنې شوي دي، د خوشال بابا په اړه د مستقلو اثارو شمېر هم لسګونو عنوانو ته رسېږي، د خوشال په باب څېړنې په لومړي ګام کې پر دوو کټګوریو وېشل کېدی شي، لومړی هغه څېړنې چې د بهرنیو پوهانو له خوا ترسره شوي او دویم هغه لیکنې دي چې د کورنیو څېړونکو او پوهانو له خوا تر سره شوي دي، ددې څېړنو او لیکنو یوه برخه دو دیزه بڼه لري چې په ټولنه کې د خپل وخت د دودیزو علومو او تعاملاتو په نتیجه کې یې خوشال مطالعه کړی او څېړلی دی، د لیکنو دویمه برخه هغه ده چې خوشال یې د معاصرو علومو، کره کتنې او څېړنو په نتیجه کې له هر ډول سیاسي، ټولنیزو، قومي او اخلاقي تمایلاتو پرته، د نوې پوهې او د تحقیق او تحلیل د نویو میتودونو په رڼا کې څېړلای او تحلیل کړی دی، زموږ د هېواد له دغو معاصرو پوهانو څخه یو هم د هېواد ډېر ځیرمن لیکوال، څېړونکی او کره کتونکی کاندید اکاډمسین سرمحقق محمد صدیق روهي دی، چې په څو مقالو کې یې خوشال بابا په ناپېیلي (بې طرفانه) ډول څېړلای دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد محمد صدیق د ادبپوهنې په لړ کې په خپل مهم اثر (ادبي څېړنې) کې د خوشال په باب څلور بېلابېلې لیکنې: ((د خوشال د ښوونې او روزنې فلسفه، د خوشال خټک سوات نامه د ټولنیزو اصلاحاتو هنداره، ، د خوشال اخلاقي ایډیال او خوشال د اخلاقي ایډیال په حیث او د خوشال په اثارو کې د مضمون او شکل تنوع)) چاپ کړې چې هره یوه د خوشال پېژندنې د مطالعاتو په لړ کې د خپل ځانګړي او جلا ارزښت لرونکې دي، استاد روهي پر نو موړو لیکنو کې سربېره د خوشال پر کلیاتو (د کابل چاپ) هم یوه ارزښتمنه سریزه لیکلې، دغه راز د هېواد په ځینو علمي مجلو کې یې هم د خوشال په اړه علمي او تحلیلي لیکنې راغلي دي.

((د خوشال اخلاقي ایډیال)) په نامه د استاد روهي یو مستقل اثر هم چاپ شوی دی، چې همدا تېرې څېړنې په خپله لمن کې رانغاړي.

اوس راځو دې ته چې د استاد روهي دا لیکنې ولې د زیات ارزښت وړ دي؟

استاد روهي د هغو پوهانو له جملې څخه دی، چې عصري زده کړې یې کړې وې، د ښوونې او روزنې په برخه کې یې ماسټري درلوده او په ادبپوهنه کې د زیاتې مطالعې خاوند و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کره کتنه او ادبپوهنه کې یې یو ډېر مهم اثر (ادبي څېړنې) لیکلی دی، استاد روهي د زیات علم او حلم خاوند و او همدا دوه عنصره یې په اکثرو لیکنو په تېره بیا په کره کتنه کې زیات لیدل کېږي، روهي صاحب په کره کتنه کې د هېڅ ډول احساساتو تر اغېز لاندې نه دی راغلی او هر څه یې چې شنلي نو هغه یې د دلیل او منطق په مټ واضح کړي دي، د خوشال په برخه کې هم استاد روهي د لیکنو چلند همدا ډول دی، استاد روهي سره له دې چې یوه ښه افغان او پښتون و، خو هېڅکله هم د خوشال پېژندنې په برخه کې د پښتونولۍ او افغانیت تر اغېز لاندې نه دی راغلی.

استاد روهي چې کله د خوشال ایډیال مطالعه کوي او پر هغه بحث کوي نو تر ټولو دمخه اخلاقي ایډیال تعریفوي، کله چې د یو شي تعریف مشخص شي، نو بیا د هغه شي پر ماهیت ښه پوهېدلای شو، استاد روهي وایي: ((اخلاقي ایډیال د کرکټرونو د هغو مثبتو اوصافو مجموعې ته ویل کېږي، چې د اخلاقي کمال د موډل بڼه ولري، اخلاقي ایډیال د یوې طبقې اجتماعي، اقتصادي شرایط منعکسوي او په اجتماعي ایډیال سره توافق پیدا کوي.)) استاد روهي د همدې پورتني فورمول او تعریف له مخې د خوشال د اخلاقي ایډیال په باب وایي: ((څرنګه چې خوشال د فیوډالیزم د اجتماعي- اقتصادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فورماسیون محصول دی نو دا ډېره طبعي ښکاري، چې د خوشال اخلاقي ایډیال دې په یوه قومي مشر یا اشرافي شخصیت کې متبلور شي.))

د استاد روهي له نظره خپله د خوشال په فکر د هغه اخلاقي ایډیال همهغه دی، چې ده په خپل اثر (دستارنامه) کې ښودلی دی او هغه ته (د دستار سړی) وایي، د استاد روهي په نظر دا ډېر مناسب نوم دی، ځکه چې له یوې خوا په پښتني قبیلو کې دا دود دی کله چې یو نوی قومي مشر یا خان د خلکو له خوا وټاکل شي، د هغه پر سر پګړۍ یا پټکی تړي او د پټکي تړلو وروسته خلک هغه ته مبارکي ورکوي، له بلې خوا، په پښتنو کې پټکی یا دستار د عزت او وقار سمبول دی، استاد روهي زیاتوي: د اخلاقي موډل لپاره خوشال (شل خصلتونه او شل هنرونه ټاکلي دي) که چېرې په یوه شخص کې دغه واړه هنرونه موجود وي، نو هغه ته د اخلاقي کمال یوه نمونه یا اخلاقي ایډیال ویلای شو، استاد روهي زیاتوي: که موږ د اخلاقي ایډیال په برخه کې د خوشال (دستارنامه) د (بلو تارک) او (کویټلیان) له اثارو سره پرتله کړو ډېر ټکي به په کې مشترک پیدا کړو، نو ځکه استاد روهي وایي، چې د خوشال اخلاقي ایډیال (دستارنامه) دیوه اخلاقي ایډیال په حیث نوې څېره نه ده، استا د روهي وایي: د خوشال موډل د لرغوني

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونان موډل (چې د مریېتوب د دورې څرګندوی دی) نه، بلکې د رومیانو موډل دی، رومیان په علم او فلسفه کې ژور نه ځي، بلکې علم له عمل سره نږدې کوي.

استاد روهي وايي: ((د خصوص د مقولې له نظره باید وویل شي، چې د خوشال اخلاقي ایډیال د پښتني چاپېریال کلتوري خصوصیات منعکسوي، په دې ځای کې ددې ټکي یادونه هم ضروري ده ، چې د خوشال د موډل د پوره څېړنې لپاره باید یوازې پر (دستارنامه) باندې تکیه ونه شي، استاد روهي سره له دې چې د خوشال اخلاقي ایډیال د پښتني چاپېریال څرګندوی بولي، خو بیا هم یادونه کوي، چې ددې ایډیال لپاره چې خوشال کوم معیارونه ټاکلي، هغه د پښتني چاپېریال تر کلتور او مذهبي حدودو اوړي، استاد روهي په دې نظر دی، چې د خوشال ایډیال د کرکټر په لحاظ عمومي او خصوصي اوصاف لري؛ عمومي اوصاف یې د ټولنې د ټولو افرادو لپاره لازم دي، لکه (د اولاد تربیت ، علم ، شجاعت ، سخاوت،راستي، خوشخويي، همت، غیرت او نور...) خصوصي اوصاف یې صرف د دستار سړي ته ضروري دي، لکه تادیب د خشم وخصم، د ملک د انتظام په عمومي اوصافو کې یې ځینې هنرونه او خصلتونه تر زیاتې اندازې د (دستار سړي) سره شباهت لري، لکه د ځان معرفت، اسپ تازي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجارت، موسيقي، شطرنج، نقاشي، عدل او انصاف، عفو وكرم، مشورت او نور...

استاد روهي د خوشال اخلاقي ايډيال د نړۍ د يو شمېر نورو پوهانو له اخلاقي ايډيال سره پرتله كوي او هغو لارو چارو ته ګوته نيسي، چې يو شخص پرې دې معيار ته رسېدلای شي، استاد روهي هغو دوارو معيارونو او لارو ته اشاره كوي، چې اخلاقي ايډيال پرې جوړېږي، خو پرته له دې چې غوڅ حكم وكړي، قضاوت لوستونكو ته پرېږدي، استاد رورهي وايي: د خوشال د ښوونې او روزنې موډل چې په دستارنامه كې راغلی دی، د لوړې طبقې ايډيال دی، ليكن دی د (اپلاتون) او (ارسطو) په شان دغه ايډيال په كومې خاصې طبقې پورې نه منحصروي، (ارسطو) په صراحت ادعا كوي، چې غلامان فطرتاً غلامان پيدا شوي دي، دوی له مقدماتي زده كړې او سواد څخه زيات څه نه شي زده كولای، خوشال البته پر وراثت باندې تكيه كوي، ليكن دا وراثت طبقاتي نه ګڼي، د خوشال په نظر نه يوازې هنرونه د زده كړې له لارې لاس ته راځي، بلكې دی خصلتونه هم كسبي بولي، دی وايي: ((امير لره بويه چې ځان په شرع اراسته كا، بيا د ولايت ظاهري، د سياست هنرونه، خويونه، خصلتونه زده كا.)) سره له دې چې پورته بحث كې استاد روهي د كوم نظر پلوي نه كوي، خو د متن له قرينې څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې ښکاري چې استاد د يوه ټولنپوه، ښوونپوه او کره کتونکي په توګه د خوشال نظر تائيدوي، خوشال د اخلاقي ايډيال يا شخصيت د جوړېدو لپاره ټول شرايط کسبي بللي، چې هر څوک يې تر لاسه کولای شي، خو په دې چاره کې ارث او د شخص خپل زيار او زحمت هم دخيل ګڼي او دا يې هم په ګوته کړې، چې هر څوک دا معيارونه پوره کړي، نو بيا (د دستار سړی) ترې جوړېدی شي او د (دستار سړی) طبعاً هغه مقام دی چې بيا د ټولې ټولنې په لوړې يا اولې طبقې پورې اړه پيدا کوي او دا ځکه چې همدا شخص دی، چې د ټولنې د مشرۍ وړتيا پيدا کوي، نو بايد د ټولنې په راس کې واقع شي.

د ارسطو نظريه چې پر طبقاتي بنسټ ولاړه ده، تر ټولو د مخه د سقراط له علمي نظرياتو سره چې وايي: انسان د تحول په حال کې دی او د اصلاح وړ دی، متضاده ده، د ښوونې او روزنې اوسنۍ ميتودولوژي هم دا حکم نه کوي چې د ټيټې طبقې خلک دې د لوړو زده کړو قابليت ونه لري او يا دې ترې لوی شخصيتونه نه شي جوړېدلای، خوشال البته د شخصيت په جوړونه کې ارثيت ځکه دخيل بولي، چې دا د شخصيت جوړونې منشا ده، اوسنۍ اروا پوهنه هم دا تائيدوي، چې د انسان د شخصيت وده د نطفې له تشکل څخه را پيلېږي، محيطي او بيا اجتماعي شرايط په کې اساسي نقش لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد روهي د خوشال د اخلاقي ایډیال په لیکنه کې دې نتیجې ته رسېدلی دی، چې د خوشال د ښوونې او روزنې موډل د اخلاقي ایډیال د جوړونې لپاره مناسب دی، استاد روهي د (دستارنامې) د معیارونو له مخې د اخلاقي ایډیال لپاره تر ټولو غوره ، ښه او عملي بېلګه په خپله (خوشال) بولي، چې د دستارنامې اکثره معیارونه (شل هنرونه او شل خصلتونه) یې په وجود کې لیدل کېږي، نو موږ هم د استاد روهي د تحلیل له مخې دې نتېجې ته رسېږو چې د خوشال د اخلاقي ایډیال یوه عملي بېلګه په خپله لوی خان خوشال خان دی او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((شاهنامهٔ احمدشاه ابدالي))

ويأڼه ده که حماسه؟

((شاهنامه احمد شاه ابدالي)) د حافظ ککل محمد مرغزي منظوم داستاني اثر دی، چيګ په هند کيګ ييګ د احمد شاه بابا د فتوحاتو او برياوو په باب ليکلی دی. دا اثر لومړی ځل پر **۱۹۲۵**م کال د يو زر تګوکو په شميګر د مشتاق احمد مشتاق په تدوين او د مولانا عبدالقادر په((پيګژند ککلو)) چاپ شوی دی.

د مدون په وينا د ديګ اثر اصلي نوم((شاهنامه احمديه))و، خو دوی ورته ځکګه د ((شاهنامه احمدشاه ابدالي)) نوم غوره کړ چيګ ديګ نوم ورسره أيګر اؤخ لګګاوه.

حافظ ککل محمد مرغزي، د مرغز د کلي او سيګدونکی و او د شاهناميګ له متن ځګخه داسيګ شګکاري چيګ دی د احمد شاه بابا د وخت سړی او په جنګګونو کيګ د هغه له لشګکرو سره ملګګری و، دده په خپله وينا د ديګ شاهناميګ د ليکلو حکم هم ورته په خپله د بادشاه(احمد شاه بابا) له خوا شوی و، دی وايي:

چيګ فرمان د شهريارو
په زيبا شګکلی ګګفتارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیگ حافظ دیگ شاهنامه که
په جهان دیگ دا نامه که
شاهنامه دیگ که رنگگین
جوؤ زیبا در ثمین
پکیگ حال دیگ د جهان وي
شگه کگنجونه دیگ عیان وي
شه مذکور دیگ که د جنگگ
چیگ پریگ صاف شي دزؤه زنگگ
د بادشاه دیگ حال بیان که
دا چیگ سیر ییگ په جهان که
د احمد شاه دُر دوران
پکیگ حال میگ کؤ بیان.

حافظ مرغزي دا کتاب پر یو زرشپږ اویایم (۱۰۷۲) هگ ق کال بشپؤ کؤی دی. د کتاب په پای کیگ د دیگ خبریگ یادونه کوي او وایي چیگ دا شاهنامه ییگ د پشگتنو لپاره بشپؤه کؤیگ ده:

د پشگتنو د پاره یاره ماخواري وکؤه بسیاره
که شگگه وکؤیگ پریگ نظر ته به شیگر سیگ د کشور
چیگ زرسل وو اویا کاله سن د هجر زما لاله
شپږ ته نور کؤه سره ضم چیگ تاریخ نه شي تریگ کم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمــا عمر دی پنحگوس   خگــه لــه مــا وشــو افســوس

په پورتنیو خگو بیتونو کیگ ددیگ اثر(شاهنامیگ) د لیکلو وجه او علت خگرکگند شول، خو اوس راحگو دیگته چیگ دا اثر د ادبي اثارو په کومو معنوي او شکلي أولونو یا انواعو کیگ حسابیگإي؟ اکثره شاهنامیگ چیگ لیکل شوي په هغوی کیگ تــاریخي کیســیگ، د پاچایــانو اتلــولي، تــوره او میگؤانــه او جنکگــي پیگشــگیگ بیــان شــوي، نــو حگکــه خــو اکثــره شاهنامیگ په حماسو او یا هم په حماسي اثارو کیگ شمیگرل کیگإي اوس چیگ زموإ تر بحث لاندیگ موضوع د ((احمدشاه ابدالي شاهنامه)) ده، پـه دیـگ کیـگ لـه خگـو پوشـگتنو سـره مخامخیگإو او یا هم خگو پوشگتنو ته باید حگواب ورکؤو، تر تگولو د مخه کیگدی شي دا پوشگتنیگ مطرح شي چیگ ایا دا شاهنامه ویاؤنه ده که حماسه؟ یو حکایتي داستان دی که حماسي نظم یا شعر؟ د کوم یو معنوي أول خصوصیات په کیگ زیات دي؟ د فـورم لـه مخیـگ پـه کـوم أول نظمونـو کیـگ راحگـي؟ ایـا د حماسیگ د لیکلو لپاره مناسب فورم دی که نه؟ ایا نورو شاعرانو هم د شاهنامیگ د لیکنیگ لپاره له دیگ أول فورم خگخه کار اخیستی که نه؟ او که اخیستی ییگ وي وجه ییگ خگه ده؟ خو ددیـگ تگولـو پوشـگتنو پـه منحـگ کیـگ دوه پوشـگتنیگ چیگ تر نورو زیاتیگ مطرح دي دادي چیگ دا شاهنامه، ویاؤنـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده که حماسه؟ ددیګ لپاره چیګ دیګ پوشګتنو ته معقول او مناسب حګوابونه پیدا کؤو ، شګه به دا وي چیګ د حماسیګ پیګژندنیګ د اصولو او معیارونو په رنګا کیګ د ا اثر مطالعه او تحلیل کؤو:

((حماسه په ادبي أولونو کیګ أیګر لرغوني أول دی په حماسه کیګ تر تاریخي دورانه وؤاندیګ زمانیګ وقایع راغلي وي او په حقیقت کیګ د لومؤنیو زمانو کګزارش دی حماسه په هغه دوران کیګ د یوه ملت ارمانونه بیانوي چیګ تاریخ، اسطوره، خیال او حقیقت تګول پکیګ سره ګګأیګإي)).

حګینیګ کسان کله کله په ادبي خګیګؤنو کیګ د حماسیګ، حماسي شعر او ویاؤنیګ (فخرییګ) تر منحګ توپیر نه کوي، په داسیګ حال کیګ چیګ دا دریګ واؤه جلا جلا معنوي أولونه دي، توپیر سره لري((حماسه د ادبیاتو په موضوعي یا معنوي أولونو کیګ یو أول دی، چیګ د یو ملت، قوم، قبیلیګ یا شخص د میګؤانیګ او توریګ کیسیګ او جنګګي کارنامیګ په حکایتي أول بیانوي، هر أول جنګګي او حماسي اشعار حماسه نه شي جوؤولای، که خګه هم حماسه له حماسي او جنګګي اشعارو خګخه جوؤیګإي، خو هر حماسي شعر یا ویاؤنه حماسه نه ده.د حماسیګ یو شرط دا دی چیګ پیګشګیګ په کیګ په داستاني أول بیان شویګ وي)) خو په حماسي شعر او یا هم ویاؤنه کیګ دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرط حتمي نه دی. يو رزمي شعر کيګدی شي هيګخګ اتل ونه لري او شاعر خپله خلک د رزم او جنګګ خوا ته راوبولي او په ویاؤنه کيګ هم يو شاعر کولای شي د خپل حګان پر برياوو او يا هم د خپل تګبر پر برياوو او لاسته راوؤونو وویاؤي، لکه د امير کروؤ شعر چيګ د خپل حګان د اتلوليو په باب ویاؤ کوي، په حماسي شعر او ویاؤنه کيګ مهمه نه ده چيګ شعر ديګ داستاني او يا حکايتي بنګه ولري په ویاؤنه يا حماسيګ کيګ دا هم مهمه نه ده، چيګ يو شاعر ديګ لرغونيګ زمانيګ ته لاؤ شي او د هغو پيګشګو بيان ديګ وکؤي، خو حماسه کيګ بيا د لرغونو پيګشګو بيان هم راحګي. د دوکتور سيروس سميسار په نظر:
((حماسه قديمترينه او مهمترينه ادبي نوع ده چيګ د قبل التاريخ زمانيګ تاريخ بيانوي.))

((خګنګګه چيګ حماسيګ دأيګرو لرغونو او لومؤيو وختونو خاطريګ دي، نو په ديګ حساب د شفاهي کيسو او نکلونو په شکل سينه په سينه رانقل شوي او تر هغيګ چيګ په يوه زماني مقطع کيګ بيګ خګوک ليکلو ته پيدا شوي او ليکلي بيګ دي.))

د ادبپوهانو په نظر د نؤة په حماسو کيګ حګينيګ داسيګ خصوصيات شته چيګ هغه د نؤة په اکثرو حماسو کيګ مشترک دي او حګينيګ داسيګ حګانګګؤتياويګ هم شته چيګ هغه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همغیګ یویګ ژبیګ په حماسو پوریګ محدودیګ دي پشګتو حماسیګ د نؤة د حماسو د عامو حګانکګؤنو تر خګنکګ حګینیګ دا سیګ حګانکګؤتیاویګ هم لري چیګ هغه د نؤة په نورو حماسو کیګ نه تر سترکګو کیګإي، دا حګانکګؤتیاویګ د پشګتنو د عام کلتور تابع دي او له همدیګ کلتوري، قومي، قبیله یي تعاملاتو بیګ ا لهام اخیستی دی.

دا أول خصوصیات بیا د نؤة د نورو ژبو په حماسو کیګ نه تر سترکګو کیګإي او یا هم لإ تر سترکګو کیګإي، اوس راحګو دیګته چیګ د حماسیګ د عامو خصوصیاتو له جملیګ خګخه کوم خصوصیات تر زیاته او کوم خصوصیات تر کمه بریده پر (احمد شاهي شاهنامیګ) د تطبیق وؤدي؟

۱- د حماسیګ په عامو حګانکګؤتیاوو کیګ یوه دا ده چیګ ((د جنکګ، بهادرة، میګؤانیګ، پهلوانة او شهسوارة کیسیګ په کیګ راغلي وي))

د پورتني معیار له مخیګ که موإ (احمد شاهي شاهنامه) ارزوو، نو په دیګ معیار خو پوره حګکه ده چیګ د احمد شاه بابا په شمول د هغه د لشګکرو د بیګلا بیګلو لشګکر مشرانو د توریګ، بهادرة او جنکګي اتلولیو کیسیګ په کیګ بیان شوي دي.

مثلاً د شالامار باغ د جنکګ داستان دا سیګ بیانوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شگه حگوانان دیگ شي تیار ازمــوده د جنکــگ پــه کــار
پــه دا لــور د شــالامـار چیــگ ازبــک هــم د حــصار
د راوي پــه دا ککفتــار د قرغــز حگوانــان تیــار

۲- د حماسیگ یـو ه بلـه حگانکگؤنـه دا ده چیـگ حیوانات پـه کیگ ستر نقش لري، حتی کله کله دا نقش أیگره اخلاقي بنگه هم لري، په دیگ شاهنامه کیگ هم د آسانو او فیلانو یادونه شویگ او جنکــگ کیــگ د هغــوی رول پــه ککوتــه شــوی او خپلیــگ لشگکریگ بییگ له بازانو سره تشبه کؤي، خو لکه د نورو حماسو په شان حیوانات په دیگ اثر کیگ هغه رول نه لري لکه په نورو حماسو کیگ چیگ خارق العاده رول لري.

۳- د حماسو یو ه حگانکگؤنه دا ده چیگ اتلان په کیگ له هیولاوو او وحشتناکو حیواناتو سره مقابله کوي.

په احمد شاهي شاهنامه کیگ سره له دیگ چیگ وحشتناکو حیواناتو سره د انسانانو تن په تن جکگؤیگ کیسیگ نه دي راغلي، خو په جکگؤه کیگ أیگر حگایه د جنککي وسیلو په توکگه د حیواناتو یادونیگ راغلي، خو د دیگ پر حگای د خپلو لشگکرو د اتلانو أیگر توصیف شوی او د حماسیگ هغه بله خوا بییگ پوره کؤیگ چیگ تر حده زیاته مبالغه په کیگ وي، لکه غلو او اغراق، مثلاً له درانو لشگکرو خگخه د صمد خان یادونه کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیگ د خپل ورور (شفیق) په مرکگ بیگ سینه کباب وه، خو بیا بیگ هم پر د شگمن سختیگ حملیگ کولیگ او هغوی بیگ تار و مار کړل او یا هم د نورو جنگگیالیو یادونه

۴- په حماسه کیگ یاد شوي بوتگي، ونیگ او میگویگ زیاتره جادویي او خارق العاده خصوصیات لري.

د حافظ ککل محمد مرغزي په اثر (احمد شاهي شاهنامه) کیگ سره له دیگ چیگ د حماسیگ ککنگ شمیگر خصوصیات لري، خو د ونو، بوتگو او میگوو د داسیگ کومیگ خاصیگ خارق العاده پیگشگیگ کیسه یا داستان په کیگ نه دی راغلی چیگ د سؤي پام حگان ته واؤوي.

۵- د حماسو اتلان معمولاً ما فوق الطبیعي انسانان شگودل کیگإي.

په دیگ شاهنامه کیگ انسانان ما فوق الطبیعي انسانان نه دي شگودل شوي، خو د هر جنگگ د داستان اتل طبعاً تر عادي انسانانو لوؤ شگودل شوی دی. خو دا لوؤتیا دومره نه ده چیگ افسانه یي برید ته ورسیگإي.

۶- د حماسو د اتلانو کارونه اکثره خارق العاده وي او د منطق په تله نه تلل کیگإي.

د مرغزي په احمد شاهي شاهنامه کیگ د اتلانو کارونه د منطق له معیاره دومره لریگ نه دي خو داسیگ هم نه دي چیگ سل په

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلو کیګ دیګ له منطق سره برابر شي، د فرعي اتلانو رول هم له عادي منطقه وحګي او هغه مهال چیګ د جنکګ کوم حالاتوو او سیاسي تاریخونو ثبت کؤي، تر هغو معیارونو لوؤ دي.

۷- د حماسو اتلان د خپل ژوند په برخه کیګ له خپل یو ضد قهرمان سره مخامخیګاِي.

په دیګ منظوم داستان کیګ طبعاً قهرمانان له خپل ضد سره مخامخ شوي، خو په دیګ شاهنامه کیګ مرکزي اتل احمد شابابا دی چیګ فتوحات د هغه په امر تر سره کیګاِي، خو دی په مستقیم أول له خپل کوم ضد اتل سره نه مخامخیګاِي او نه په دیګ داستان کیګ دده د معادل کوم اتل یادونه شویګ ده، البته د احمد شاه بابا د لشګکرو قومندانان له خپلو معادلو قومندانانو سره مخامخیګاِي او هغوی ته ماتیګ ورکوي لکه د احمد شاه بابا د لشګکرو قومندانان حاجي جمال، صمد خان او نور چیګ د هندوستان د لشګکرو له حګینو قومندانانو لکه منو، خسرو، شهنواز او نورو سره مخامخیګاِي او له یو وزیر سره تن په تن جګګؤه کوي، حاجي جمال چیګ د درانو لشګکرو مشر دی په دیګ اثر کیګ راغلي چیګ عسکر بییګ د مستو خوني فیلانو په شان د دشګمن پر لشګکر حملیګ کولیګ، په دیګ جګګؤه کیګ د هندوستان د وزیر پر سر د توپ ګګولة لګګیګاِي او زیګر وزبر کیګاِي، دیګ جنکګ کیګ چیګ د هند کوم لشګکر راغلی و هغه د درانو له خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

تگـول زيگـر وزبـر شـو. د همـديگ جنکـگ پـه خـاطر کلـه چيـگ احمدشاه بابا د سر هند پر لوري د تکگ نيت وکؤ نو د جنکگ تدبير بيگ ونيو:

چيـــگ تـــدبير وشـــه د جنکـــگ
تمــــام ورک شـــــه د زؤه زنکـــــگ
تمـــام فـــوج پـــه جنکـــگ تـــيار
ســـپين بازونـــه شـــوه د شـــگکار
لـــــــه لاهـــــــوره شـــــــو روان
پـــــــه دا لار د هندوســــــــتان

۸- د حماسو اتلان اکثره په يوه اوإده او خطرناک سفر وحگي.

احمدشاه بابا (د احمدشاهي شاهناميگ) د اتل پـه توکگـه د هندوستان پر يوه اوإده سفر وحگي، د هندوستان تر فتحيگ وروسته مشهد ته حگي، د مشهد واکمن بيگ تابعدار کيگإي او بيا نيشاپور ته مخه کوي، هلته له يوه سخت ژمي سره مخامخيگإي، خو دی په خپل تدبير مخکيگ تر ديگ چيگ د ژمي يخني بيگ لشگکريگ تباه کؤي، له نيشاپور خگخه لشگکر کندهار ته ليگإي او له مرکگه ژغورل کيگإي، دا ژمی دومره سخت و چيگ أيگر کم ژوندي موجودات ورخگخه پاتيگ شول.

۹- د حماسو اتلان أيگريگ کارناميگ کوي چيگ زياتره ملي او معنوي ارزشگتونه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په احمد شاهي شاهنامه کيګ هم چيګ د جنګګ کوم داستانونه راغلي هغه اکثره ملي او اسلامي ارزشګتونه لري، ملي ارزشګت ييګ په ديګ کيګ و چيګ د هغه وخت د شاو خوا دولتونو او زور واکو خګخه ييګ خپل هيګواد خوندي کاوه او هغه جنګګونه چيګ دوی په نورو هيګوادونو کيګ کول، که هغه ييګ هلته نه وای کؤي، نو دا جنګګونه به ييګ په خپل هيګواد کيګ کول، د هغه وخت سياسي او نظامي خصوصيات دا وو چيګ هيګچا هم په خپل خګنګګ کيګ مستقل او قوي کګاونأی نه شو زغملای، که احمد شاه بابا خپل هيګواد غشګتلی او يو موتګی کؤی نه وای او دغليمانو نيتونه او قوتونه ييګ تر هيګواده لريګ خنثی کؤي نه وای، نو جنګګ به د افغانانو په کور کيګ بل شوی وای.

احمد شاه بابا د خپل جنګګي تدبير تر خګنګګ يو سوله دوست، زاهد او صوفي مشر و. د يو مشهور روايت له مخيګ يو وخت ييګ د کندهار شګار د ساتنيګ لپاره دفاعي ديوال شروع کؤ، نو مور ييګ (زرغونيګ انا) ورته وويل چيګ زويه دا خګه کويګ؟ هغه ورته وويل چيګ د شګار د دفاع لپاره ديګوال جوؤوم، هغيګ ورته وويل د شګمن چيګ تر شګاره راغی نو بيا دفاع مانا نه لري، د شګمن بايد له شګاره لريګ له منحګه يوسيګ. ديګ خبريګ د احمد شاه بابا په ذهن کيګ تغير راووست او په هغو سيمو کيګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خطر ته متوجه شو چیګ خطر تریګ راولاؤیګدلای شو. حګینیګ تنکګ نظره متعصبین د احمد شاه بابا پراخو فتوحاتو تـه د کینیګ په سترکګه کګوري، واقعیتونه تحریفوي او وایي چیګ ضرورنه و هغه نوریګ سیمیګ فتح کؤیګ وای، حګینیګ نور بیا حګان د وطن أیګر "خواخوإي" کګنګي او وایي چیګ احمد شاه بابا بایـد کورنیو اصلاحاتو ته أیګره پاملرنه کؤیګ وای نظر فتوحاتو ته! خو هغه تاریخپوهان او تګولنپوهان چیګ د احمد شاه بابا د زمانیګ تګولنیز، سیاسي، اقتصادي، پوحګي، مذهبي، کلتوري او نور حالات ورته شګه معلوم دي، هغوی د هغه وخت د سیاسي تګولنیزو تعاملاتو پـه رنګا کیګ د احمدشاه بابا تـدبیر او عمل تـه په أیګره درنه سترکګه کګوري او افرین ورته وایي، د دوی د نظرونو د یوو الي نتیجه او نچوؤ دا دی چیګ احمدشاه بابا پـه خپلـو فتوحاتو کیګ دا ستر بریالیتوبونه لاسته راوؤل چیګ بییګ پـه کـوردننـه بیګلابیګلیګ افغـاني قبیلیګ د ملت او مملکت پـه لوشګي کیګ سره راتګولیګ کؤیګ اودوی ته بییګ د داخلي اختلافونو د را برسیګره کولو فرصت او مجال ورنه کؤ، بل بییګ شاوخوا غلیمان دومره کمزوري کؤل چیګ دده رامنحګتنه کؤی دولت بییګ أیګر موده له کګواشګه خوندي پاتیګ شو. د احمدشاه بابا د فتوحاتو ملي ارزشګت همدا و چیګ زموإ تګولنیګ تـه بییګ درلود، د دیګ تر خګنګګ احمدشاه بابا یو صوفي مشربه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر اسلام مین پاچا و، د شاوخوا تګولو مسلمانانو ورځګخه د مرستیګ هیله وه، په همدیګ خاطر د بخارا مسلمان پاچا ورخګخه د تزاریانو له ظلمه د خلاصون غوشګتنه وکړه، د هند د مسلمانانو مشر شاه ولي الله ورخګخه له مرهتګیانو خګخه د هند د مسلمانانو د خلاصون هیله وکړه او احمد شاه بابا دا دواړه کارونه ترسره کړل، یانیګ احمد شا بابا د اسلام د بري په خاطر هم زیاته اتلولي وشګوده، د ایران پر لوري لشګکرکشي هم په دیګ نیت وه چیګ د ایران د سیاسي او مذهبي نفوذ مخنیوی وکړي او که چیګریګ بیګ دا کار نه وای کړی، نو د دیګ احتمال و چیګ ایرانیان د نادرافشار او ککرکګین د وختونو په شان بیا افغانستان د خپل ظلم تر سیوري لاندیګ راولي. تر احمد شاه بابا د مخه دوران تاریخ لیکونکو ته معلوم دی چیګ خګومره ظلم پر دیګ خاوره واکمن و، حافظ کګل محمد مرغزي هم په خپل اثر کیګ تر احمد شاه بابا د مخه د نادر افشار د ظلم کیسه کړیګ ده او فکر کوم چیګ د همدغه یوه حالت بیان هم کولای شي په دیګ برخه کیګ د معترضینو غرضي پوشګتنو ته یو شګه حګواب شي. مرغزي په احمد شاهي شاهنامه کیګ وایي:

هلاکو صفت عیان شه
نمودار په دا جهان شه
په شکست بلند شه اور

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاص تریگ نه شو د چا کور
سند ییگ درست زیگروزبر که
بیگ بالینه ییگ بستر که
په هر ملک په هر دیار
دده ظلم و بسیار

خو د نادر افشار تر مرکګ وروسته د احمد شاه بابا په باب وایي:

احمد شاه دُر ابدار
په جلوه شه نمودار
چیګ لباس ییګ سلطاني و
مرصع په خاقاني و
دا جامه شوه په ده جوؤه
د قسمت په حګای کیګ یوؤه

۱۰- د حماسو اتلان تن په تن جنګګونو کیګ له بیګلا بیګلو وسلو خګخه کار اخلي لکه نیګزه، خنجر، توره، غشي، لیندۀ او نور ، د جنګګ په اوزارو کیګ غولونه او فریګب هم شامل دي په احمد شاهي شاهنامه کیګ پر پورته ذکر شویو جنګګي وسایلو سربیګره د جنګګ له عصري وسایلو لکه توپونو خګخه هم کار اخیستل شوی او د سرهند په یوه جګګؤه کیګ دهند یو وزیر د توپ په ګګولۀ الوزول شوی و، خو جعل، تذویر، فریګب او غولونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیګ په اکثرو حماسو کیګ ییګ یادونه راغلیګ ده ، دیګ کیګ هم له دیګ اوزارو خګخه کار اخیستل شوی دی.

په احمد شاهي شاهنامه کیګ یو داستان داسي ګ راغلی دی:
کله چیګ احمد شاه بابا ظل سبحاني د لاهور خواته متوجه کیګإي او د هغه حګای د نیولو نیت کوي، نو هلته یو شخص د شاهنواز په نامه چیګ أیګریګ لشګکریګ او جنګګي وسایل لري، احمد شاه بابا ته د مرستیګ وعده ورکوي، خو د احمد شاه بابا لشګکر، بابا ته وویل که شهنواز درغلي وکؤي، نو موإ به بیا خګه وکؤو؟
احمد شاه بابا خپلو لشګکرو ته په حګواب کیګ وویل:

که خلاف که شهنواز
دی به شي په غم کګداز
چیګ اقبال لرم بلند
و هر چا وته خګګر کګند

وروسته شهنواز سره داسیګ فکر پیدا شو ، چیګ د احمد شاه بابا لشګکر کم او بیګ تجربه دی، خزانیګ او وسلیګ نه لري، نو راحګه د جنګګ تیاری ورته ونیسه، کګوندیګ که فتح دیګ نصیب شي، نو هماغه و چیګ د جنګګ تیاری ییګ ونیو.

د شاهنواز کګوره بد قول
په دا قول وکؤه بول
ده ویګ اسباب لرم د جنګګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو نواب شهنواز خان هغه راز چیگ تر دیگ وخته ییگ په پرده کیگ ساتلی و ، هغه راز خگر کگند کؤ او جنکگ ته ییگ تیاری ونیو ، دا جکگؤه د (شالامار) په نامه یادیگاپي، په دیگ جکگؤه کیگ شهنواز ماتیگ خوري، لشگکر ییگ تار ومار کیگاپي او د احمد شاه بابا لشگکریگ بریالة کیگاپي

په جکگؤه کیگ د فریگب او درغلة بله بیگلکگه دا ده کله چیگ احمد شاه بابا له هند خگخه کندهار ته متوجه کیگاپي، د (منو) په نوم یو شخص او د هغه (وزیر) زوی چیگ پخوا ییگ جنکگ کیگ ماتیگ خوؤلیگ وه ، د هند د یو واکمن (خسرو) له خوا ورته ویل کیگاپي، چیگ تا به د لاهور حاکم کؤو ، (منو) په أیگره خوشالة لاهور ته راغی او غوشگتل ییگ کابل او کندهار ته هم لاؤ شي. خو دیگ وخت کیگ احمد شاه بابا له هندوستانه د کابل پر لوري خطر ته متوجه کیگاپي، نو له کندهاره د هندوستان پر لوري حرکت کوي، کله چیگ پنجاب ته داخلیگاپي، نو پر د شگمنانو ماتم راحگي، د (منو) لشگکر ماتیگاپي ، سره له دیگ چیگ (اووه زره) سکان ییگ ملاتؤ ته راغلي وو ، خو بیا ییگ هم ماتیگ وخوؤه. (منو) چیگ کله د جنکگ حالات ولیدل چیگ تگول پنجاب تباه کیگاپي، نو سولیگ ته لیگوال شو ، نو احمد شاه بابا ته ییگ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایلچي(استازي) په‌لاس پیغام راولیګاِه، احمدشاه بابا دا سوله قبوله کړه، (منو) ییګ وباشګه‌او دیګ سره (منو) زیات خوشاله شو.(منو) د هندوستان د والي په‌توګګه‌پاتیګ شو، خو (منو) ته ییګ دا وویل که‌له تابعدارة خګخه‌دیګ سرغړونه‌وکړه، نو بیا به تګول پنجاب تباه شي.

تر دیګ وروسته احمدشاه بابا د مشهد په‌فکرکیګ شو، کله چیګ د (مشهد) پر لوري رهي شو، نو دهغه حګای واکمن (شاه رخ خان) أیګر وارخطا شو او احمدشاه بابا ته‌ییګ یو استازی ورولیګاِه او وییګ ویل که‌موإ معاف کړي. تر دیګ وروسته‌دا احمد شاه بابا لشګکرو (نیشاپور) ته‌مخه‌وکړه‌خو دیګ وخت کیګ یو سخت‌ژمی راغی، احمدشاه بابا په‌دیګ خاطر چیګ په‌ژمي کیګ ییګ لشګکر تلف نه‌شي، بیګرته‌د کندهار پر لوري وخوحګیګد. دا ژمی أیګر سخت‌و ان تر دیګ چیګ اکثره‌ژوندي موجودات ییګ تباه کړل، دیګ کیګ د هند والي(منو) دا سیګ فکر وکړ چیګ د احمد شاه بابا لشګکر په‌نیشاپور کیګ تر واورو لاندیګ شو، نو خګه‌ضرورت‌دی چیګ باج او خراج ورکوم، شګه‌دا ده چیګ مخالفت ییګ وکړم، (منو) خپل لشګکر ته‌هم أیګر فریاد وکړ، هغو تګولو ورته‌أیګریګ لافیګ ووهلیګ چیګ موإ ستا ملاتړ کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا له خوا (خانجان) ته امر وشو چيگ ديگ جنكگ ته لاۆ شي. دديگ جنكگ له امله پر لاهور سخته قحطي راغله او خلك أيگر په تنكگ شول، بالاخره د (منو) لشگكرو ماتيگ وخوۆله او (منو) وتشگتيگد ،خو بيا بييگ خپله پۆه ومنله او دربار ته په ننوا تو راغی، نو شهريار(احمد شاه بابا) هغه وباشگه

د بادشـــاه شـــه دا فرمـــان
چيـــگ ســـردار بـــه شـــي روان
د مـــنو تقصـــير معـــاف شـــه
كـــه بـــلند تـــر كـــوه قـــاف شـــه
چـــيگ اخـــلاص و د ســـردار
منـــو راغـــی پـــه دربـــار
پـــه خـــلعت د شـــاه ممتاز شـــه
پـــه جـــهان كيـــگ سرفراز شـــه

كله چيگ بيا لاهور د احمد شاه بابا د لشگكرو په لاس فتح شو نو هلته بيگر ته ژوند له سره پيل شو او شگيگر ازي رامنحگته شوه.

چـــيگ فـــارغ شـــو شهريـــار
پـــه رونـــق شـــو تمـــام كـــار
پـــه تـــنظيم راغـــی لاهـــور
كگلـــستان شـــه پـــه هـــر لـــور

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز په دېګ شاهنامه کېګ دجمناتر خګنکګ جکګؤه، دشاهجهان- اباد تاراج کیګدل، شاهدریګ ته تکګ، د پاني پت د جنکګ داستان او د نورو جنکګونو بیانونه هم راغلي دي.

له نواب ناصرخان سره د جنکګ داستان هم راغلی دی، سره له دیګ چیګ هغه سره اته زره قزلباش هم ملکګري وو، خو بیا هم افغاني لشګکرو ماتیګ ورکؤه.

۱۱- په حماسیګ او حماسي شاعرة کیګ معمولاً د کلام لفظي شګکلا ته أیګره پاملرنه نه کیګإي او د مانا پر انتقال أیګر زور راوؤل کیګإي، خو کله کله کلام حګینیګ داسیګ برخیګ هم لري چیګ هنري خوا یيګ هم د پام وؤ وي.

پر احمدشاهي شاهنامه هم همدا معیار تطبقیګإي، ددیګ اثر اکثره بیتونه له ژبني پلوه هنري یا لفظي شګکلا نه لري، حګینو حګایونو کیګ وزني ستونزیګ او تیګروتنیګ هم لري، اکثره بیتونه ییګ سپوره او وچ دي، خو حګینیګ بیتونه داسیګ هم دي چیګ هنري جوهر لري او لفظي شګکلا په کیګ شګکاري لکه دا لاندیګ بیتونه:

چیګ وچا ته مخ که غم
وچوي د زؤکګي نم
خګه دی غم کګوره بلا
نه پریګإدي د هوش کلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیــــګ روان شــــه ستاســــیګ رور
د فــــنا پــــه بادشــــه ســــور
و دانــــا تــــه دنــــیا خــــس ده
پــــه خګــــو ورحګیــــګ د هــــر کــــس ده
نــــه مظبــــوط لــــري بنیــــاد
چــــیګ بنایــــیګ ده پــــه بــــاد...

په احمد شاهي شاهنامه کیګ حافظ کګل محمد مرغزي د جنکګ د هر داستان په پیل کیګ بیګلا بیګل مسایل مطرح کؤي، اکثره دیني مسایل، بیا بییګ یوه جنکګي پیګشګه، په پای کیګ بییګ خپل لقب یا تخلص (حافظ) یاد کؤی، د حګان او خپل شعر ستاینه بییګ کؤیګ ده، دا یادونه بیا بیا تکرار شویګ ده. خګو بیتونو ته بییګ د بیګلکګیګ په تو کګه وکګورئ:

زمــا شــعر تــه کــه خګــوک کګــوري
د بــــاران پــــه دود بــــه اوري
ســـوؤ مـــزاج بـــه بیـــګ کانـــدي اور
پریـــګ بـــه راشـــي د عشـــق زور
پـــه مـــزاج بـــه بیـــګ راســـي جـــوش
نـــه بیـــګ عقـــل وي نـــه هـــوش

همداسیګ أیګر حګایه د خپل شعر ستاینه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فورم له پلوه دا منظوم داستان يوه مثنوي ده، چيک معمولاً د اوإدو حماسو، تاريخي کيسو او يا هم پيگشگو د بيان لپاره کارول کيگإي، فردوسي هم د خپليگ شاهناميگ لپاره له همديگ فورم خگخه کار اخيستی دی.

حافظ ككگل محمد مرغزی هم د احمد شاهي شاهناميگ د ليكنيگ لپاره مثنوي فورم حگكه غوره كگؤی چيگ همدا فورم د اوإدو پيگشگو د بيان صلاحيت لري له حگينو برخو او حگايونو پرته نوره دا مثنوي په (۷) خگپو كيگ ويل شويگ ده. لفظي شگككلا په كيگ دومره نه شته، د كلام موضوع ته ييگ د كلام شگككلا په انأول زيات ارزشگت وركگؤی دی، چيگ دا خصوصيات په نورو حماسو كيگ هم شته پر ديگ حماسه نوريگ خبريگ هم كيگدی شي خو بيا هم كه په مجموعي أول خگوك احمد شاهي شاهنامه ارزوي په ديگ اثر كيگ د حماسيگ خصوصيات تر بل هر معنوي أول زيات ليدل كيگإي، البته د يويگ شگيگ حماسيگ تگول خصوصيات پر يويگ حماسيگ هم سل په سلو كيگ نه شي تطبيقيگدلای، عام نظر او حكم دادی چيگ هر هغه اثر چيگ د حماسيگ زيات خصوصيات پوره كگؤي، نو د حماسو په ألـه كيگ شميگرل كيگإي احمد شاهي شاهنامه هم د نورو معنوي أولونو؛ وياؤنيگ او ويرنيگ په انأول د حماسيگ زيات او غالب خصوصيات لري، نو حگكه ييگ حماسه ككگنگلای شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لغمان کې د شولو کر

دا لیکنه چې په انګازه مجله کې چاپ شوې ده، د معلوماتي انشاء یوه بېلګه ده، هغه ځوان لیکوال چې غواړي معلوماتي او تشریحي لیکنې وکړي دا او دېته ورته لیکنې ورسره مرسته کولای شي. دا لیکنه هنري او ادبي ارزښت نه لري خو د یوې ټاکلې موضوع د سپړنې لارې چارې په ګوته کوي. ځوانو لیکوالو ته د معلوماتي لیکنو د برابرولو په برخه کې یوه بېلګه ګڼل کېدی شي.

د افغانستان په مهمو کرنیزو محصولاتو کې یو هم (شولې) دي چې وریجې ورڅخه لاسته راځي. شولې اکثره په هغو ګرمو سیمو کې کرل کېږي، چې پرېمانه اوبه لري، د شولو کرنه او له هغوی څخه بیا د وریجو لاسته راوړنه یوه اوږده پروسه ده، چې بزګر تر بل هر کرنیز محصول ډېر زیات زیار او زحمت ته اړباسي. زه دلته غواړم د هېواد له هغو ولایتونو او سیمو څخه چې شولې په کې کرل کېږي او بیا پر وریجو بدلېږي، یوازې په لغمان ولایت کې دا بهیر په ترتیب سره تشریح کړم. په دې لیکنه کې به د شولو د کښت پر څرنګوالي سربېره د شولو او وریجو پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډولونو او همدارنګه د وریجو د پخولو پر څو ډولونو هم رڼا واچوو:

۱- د شولو بزغلی: د شولو درشې پر مهال یو معین مقدار شولې (دځمکې د ضرورت په اندول) بېلېږي او په ځانګړي جوال یا بوجیو کې ساتل کېږي. تر شپږ میاشتني ځنډ وروسته د لمریز کال د ثور میاشتې په لومړیو کې په داسې یوه ځمکه کې چې همدا مهال ورته کولبه شوې، دواله شوې، منډاوو شوې وې او اوبه په کې ډنډ وي، د غنمو د کښت په شان شیندل کېږي، خو په دې تفاوت چې د شولو بزغلي زیات ګڼ شیندل کېږي ان تر دې حده چې نږدې ټوله ځمکه په شولو پوښل کېږي.

۲- د بزغلي د رسېدو وخت: د بزغلي کښت چې د ثور میاشتې په لومړیو لسو ورځو کې ترسره کېږي په عمومي ډول د څلوېښت ورځو په شاوخوا کې موده نیسي او معمولاً د جوزا تر شلمې او یا لږ څه وروسته نېټې پورې رسېږي، په دې کې یو یا دوه ځلي کیمیاوي کود هم ورکوي. د شولو بزغلي وده دا مهال نږدې پینځه ویشت د برش سانتي متره وي.

۳- د شولو د کښت مهال: د جوزا د میاشتې په بهیر کې د شولو د کښت لپاره ټوله ځمکه تیاره شوې وي. مانا دا چې ځمکه لومړی کولبه او بیا دواله شوې وي. په لغمان کې ځمکه لاتر دې وروستیو وختونو پورې اکثره د غویو په واسطه کولبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدله. یوازې په وروستیو دوه درې کلونو کې د غویو د کولبې ترڅنګ د ماشین یا تراکتور په واسطه کولبه هم دود شوې ده، کله چې ځمکې تر کولبې وروسته د جوزا تود لمر وخوړ نو په اصطلاح ټولې ناروغۍ یې له منځه لاړې، د جوزا په وروستۍ لسیزه معمولاً د جوزا تر شلمې نېټې وروسته نهالونه پیلېږي.

۴- د شولو نهالونه: د جوزا په وروستیو کې اکثره ځمکې نهال ته تیارې وي، د نهال د تیارې وروستۍ مرحله پر ځمکې د اوبو سورول او تر هغې وروسته، منډاوو دی، منډاوو داسې یوه وسیله ده چې زیاتره د توت له لرګي څخه د نږدې یو متر په عرض او د دوه مترو په اوږدوالي او د نږدې لسو سانتي مترو په پنډوالي جوړېږي، په لاندینۍ برخه کې د لوټو د ماتولو لپاره د اوو یا لسو غاښونو په اندازه غاښونه هم لري، د غویو تر شا تړل کېږي او ډنډ شوې پټۍ پرې اوارېږي، له منډاوو سره نږدې هم مهال د پټي پولې هم جوړېږي، نوې خټې پرې اچول کېږي چې دې ته (تپیاري) وایي، تپیاري له پټي سره دا مرسته کوي چې اوبه پکې په دایمي ډول ایسارې کړي، پر کومه ورځ چې پټۍ منډاوو شو پر همغه مازیګر د بزغلي له پټي څخه بزغلی ایستل کېږي او د لاسي ګېډیو په شان ګېډۍ ګېډۍ تړل کېږي، که چېرې پټۍ نږدې وي، نو د بزغلي ګېډۍ په لاسونو او که چېرې لرې وي نو په کجاوه کې وړل کېږي او هلته پر همغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مازیګر په ټاکلي اندازه، په پټهې کې وېشـل کېـږي. د نهـال لپـاره معمـولاً اشـرګر، چې پـه کليـوالي اصطلاح ورتـه (انشـرګر) يـا انشـروالا وايـي موجـود وي، نهـال کې اشـر يـو حتمي کـار ګڼل کېږي، چې د کلي اکثره ځوانان، تنکي ځوانان او سپين ږيري په کې ګډون کوي. د سهار تر لمانځه وروسته نهال شروع کېـږي او ضروريې تر غرمې خلاصوي، نهال ټول پـه لاس کېـږي او پـه ډېر سرعت سره ترسره کېـږي، نهـالګر پـه منظم ډول يـو د بـل ترڅنګ ولاړ وي او تر يوه متر زياته اندازه ساحه رانغاړي، نهـال په ډېر شوق او ذوق پرمخ ځي او د بزغلي هغه ګېډۍ چې مخکې تر مخکې تقسيم شوې وي، پرله پسې خلاصېږي، کـه کـوم پټـهې کې د بزغلي کمی احساس شي، نو د بزغلي مسول کس چې هغـه په نهال کې برخه نه اخلي او پټهې تـه بزغلي رسوي، د هغـه کمی پوره کوي. د سهار د چای تر مهال پـورې چې هـوا خـورا ملايمـه وي نهال ښه په درز کې روان وي، سهار اتـه، اتـه نيمې بجې پـه پټهې کې د کومې ونې يا انځر تر سيور لاندې سباناري کې چـای او شړومبی حتمي وي او ددې ترڅنګ تازه انځر، مستې، پنېـر، د پنېـر اوبـه او ځينـې نـور ملحقـات هـم ورسـره ملـه وي. د تنـاره پرېمانه ګرمه ډوډۍ پر دسترخوان خوره وي او نهالګر چې خـورا اشتاه نيولي وي، په دومره خوند ډوډۍ خوري چې سړی ورتـه حيرانېـږي، تـر سباناري وروستـه نهـال بيـا پيلېـږي او تـر غرمـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوام کوي، دا مهال نهالګر په خپل منځ کې په لوړ او از یوه نیمه سندره هم وايي، اکثره یو نیم سروکی وايي او یوه یوه لنډۍ یې په منځ کې تاووي. کله کله د دوو کسانو ترمنځ لنډۍ تبادله کېږي او په دې ډول د نهال ګرمي او سختي په خوند سره پایته رسېږي. د غرمې ډوډۍ چې معمولاً یو یا دوه وطني چرګان په کې وي، له نورو ملحقاتو سره بنه مکلفه او خوندوره وي، مستې، شړومبی او ترکاري هم پکې وي، تر غرمې پوره اکثره نهال خلاصېږي، که چېرې یو نیم پټی پاتې وي هغه بیا خپله د نهال خاوند یا بزګر ترسره کوي، اشرګر معمولاً تر غرمې وروسته رخصتېږي. پخوا یو بل دود هم و او هغه دا چې د ځمکې د خاوند له کورنۍ ښځه یا خپله د کورنۍ مشر او یا د هغه زوی به یې د نهال په پای کې د بزغلي په پټي کې ټولو اشرګرو په زور رانیوه او په ختو یې لړه، دا کار یې د خوند او د نهال د ((حسن اختتام)) او یا په اصطلاح د تېر کال لپاره کاوه، خو په وروستیو وختونو کې دا دود له منځه تللی او یا هم ډېر کمزوری شوی، هغه څوک چې په ختو لړل کېده، هغه په دې کار چندان نه خفه کېده او دا یې دود ګاڼه.

۵- د شولو د رسېدو مهال: کله چې د جوزا په وروستیو او د سرطان په لومړیو کې نهالونه ختم شي، نو بیا له هماغه پیله د شولو پټي له اوبو ډنډ شي، نو اکثره وخت دا پټي له اوبو ډنډ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، د میزان په اواخرو کې شولې په صافېدو شي او په دې بهیر کې یو یا دوه ځله کیمیاوي کود ورته ورکوي؟ په هغو سیمو کې چې پټي شالیزار او د اوبو څه کمی وي، د اوبو پر سر څه ستونزې راولاړېږي، خو په لغمان کې چې د الینګار بهانده او د الیشنګ نیم بهانده سیندونه لري، د اوبو ستونزه د ځینو نورو ولایتونو په انډول کمه ده، په لغمان کې بیا د الیشنګ په انډول په الینګار کې د اوبو ستونزه کمه ده.

د شولو د رسېدو ټوله موده نږدې څلور میاشتې ده، کله چې د عقرب میاشت رابره شي او د عوامو په اصطلاح د عقرب ستوری شولې ووهي، نو شولې په پخېدو شي. د عقرب څو ورځې لاوتې نه وي چې لوونه ګډ شي، په څو ورځو کې ټول لوونه ترسره شي او ټوله سارا (کرونده) سپېره مېره شي.

۲- د وریجو د ایستلو پړاو: د وریجو د رایستلو بهیر څو ستونزمن پړاوونه لري، چې دلته یې په لنډیز سره یادونه کوو:

الف- د شولو د لمدولو پړاو: کله چې د شولو غوبل خلاص شي او راشه تیاره شي، شولې راساً هغې لویې ډنډې ته وړل کېږي چې لا تر دې دمخه کنبل شوې وي او داسې بڼه لري چې روانې اوبه پکې داخل او خارج شي، دا شولې اکثره خپله بزګران او یا هم نور هغه اشخاص چې (پایکوټان) ګڼل کېږي، په اجاره اخلي. په لغمان کې معمولاً یو خروار شولې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلوېښتو تر څلور څلوېښتو منو وريجو پورې اخلي او د شولو خاوند ته په پاى کې همدا مقدار وريجې ورسپاري.

شولې په عادي ډول له (۱۵-۳۰) ورځو په ډنډ کې پاتې کېږي. که هوا يخه وي شولې نږدې دېرش ورځې او که هوا ښه يا نرمه وي، نو د پنځه لسو ورځو په شاوخوا کې پاتې کېږي.

ب- د شولو پخولو پړاو: کله چې د شولو لمدولو معين پړاو ترسره شو، نو بيا د شولو پخولو مرحله پيلېږي، شولې په بټۍ کې پخېږي، پخوا به يې په يو ډول ځانګړو متېونو کې پخولې چې هغه خورا سخت کار وو، په هر متې کې ايله اووه اته منه شولې ځايېدلې. ترمتېونو لاندې به يې اوربلوه او تر معين حرارت وروسته به شولې پخېدلې، خو وروسته به يې يو ډول سرخلاصې ديګې کې راوتل چې هغو ته يو ځانګړى ځاى ژوروي، ديګۍ پرې له پاسه ږدي، لاندې ورڅخه اوربلوي او د سون د هغو موادو په واسطه اوربلېږي چې (سيکه) يې ګڼي او په حقيقت کې د وريجو هغه پوټکي دي چې تېر کال له وريجو څخه لاسته راغلي او په همدې نيت يو کال ساتل شوي دي، د بټۍ کار هم د نهال په شان په اشر ترسره کېږي او معمولاً د شپې له خوا وي، که هوا ډېره يخه هم وي کوم تاثير څکه نه لري، چې د بټۍ کار ټول له اور سره وي او داسې وي لکه سړى چې په ژمي کې دننه په نانوايي کې ناست وي. په يوه ساعت کې نږدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه لس منه شولې پخېدی شي او که اشرګر تکړه وي، تر دې زیاتې هم پخولای شي، مانا دا چې په پنځو ساعتونو کې نږدې یو خرورا شولې پخېدی شي.

ج- د شولو د وچولو پړاو: کله چې شولې په بټۍ کې پخې شي تر هغې وروسته یې پر داسې یوه اواره ځمکه اواروي، چې لمر ولري. په لغمان کې عموماً بامونه د شولو د وچولو لپاره کارول کېږي، ځکه چې له کورنیو چرګانو او خطرونو څخه هم خوندي وي. د ورځې دوه یا درې ځله په شولو کې په دې نیت پښه وهل کېږي چې شولې یوه خوا او بله خوا واړوي او لمر ته مخامخ شي. که هوا لمرینه وي نو په پنځه شپږ ورځو کې شولې وچېږي او که اسمان وریځ وي تر دې زیات وخت غواړي.

د- د پایکو یا ماشین پړاو: کله چې شولې وچې شي، نو بیا یې پایکو ته وروړي، پایکو کې مخکې تر مخکې نوبت نیول کېږي، پایکو کې په یوه شپه کې تر یوه خروار زیاتې وریجې ایستل کېدی شي. پایکو داسې یو سیستم دی چې د لرګي د یو غټ تیر پواسطه چې (لټ) یې بولي او د لرګي لویې پرې پکې نصب وي، دا پرې د اوبو د انرژۍ یا فشار پواسطه چې له یوې جګې ناوې څخه راشېوه کېږي، تاوېږي، د لټ په تاوېدو سره د پایکو دوه ستنې چې پایې یا څپېړې یې بولي له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمکې څخه د دوه مترو په لوړوالي جګېږي او بېرته هر يوه په خپل معين ځای کې چې د يوه متر په اندازه ژور وي او (بغرۍ) يې بولي لګېږي، په همدې بغريو کې د درې يا څلور منو په اندازه وچې شولې پرتې وي او د څپېړو په ګوزار له دې شولو پوټکي بېلېږي او وريجې راڅرګندېږي. بيا دا وريجې د چج پواسطه پاکېږي، ميده او ناپاکې وريجې يوه خوا او پاکې يې بله خوا اچوي، د پايکو د خاوند له خوا پر يوه خروار وريجو يونيم من مزد دی، د يادونې وړ ده چې اوس په ټول لغمان کې ايله که څو د ګوتو په شمار پايکوګانې پاتې وي. په وروستيو کې د اکثرو پايکوګانو ځای نويو عصري ماشينونو نيولای چې د وريجو د را ايستلو کار يې ډېر اسانه کړی دی، خو ماشين بيا د پايکو په انډول زيات مزد اخلي، يانې په يوه خرورا وريجو څلور منه وريجې مزد اخلي. د لغمان خلک وايي چې د پايکو د وريجو په انډول د ماشين وريجې بې خونده دي، ځکه چې ماشين د وريجو غوړ زيېښي او له منځه يې وړي، خو د ماشين ښه والی بيا دا دی چې وريجې يې صفا او ميده په کې کمې وي.

په لغمان کې د شولو ډولونه: په لغمان کې د شولو بېلابېل ډولونه کرل کېږي، چې غټې او مهينې دواړه پکې شاملې دي، په غټو شولو کې بنګلد ښشۍ، جاپانۍ، پرګانې او پرملۍ شاملې دي او په مهينو کې سيله، بېسودۍ، باړه يا تورشغه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پشدۍ شاملې دي، له پرګانو پرته چې اوس معمولې نه دي، د نورو ټولو شولو کرل يو شان دي، يوازې پرګانې د بزغلي په شان کرل کېږي او نهال نه لري.

د يادونې وړ ده چې غټې شولې د مهينو هغو په انډول دوه برابره زياتې خېږي. يو جريب ځمکه له يو نيم خروار څخه تر دوه نيم خروار پورې غټې شولې کولای شي او مهينې بيا ددې مقدار نيمايي خېږي. د مهينو وريجو قيمت او خوند بيا د غټو هغو په انډول دوه برابره دی، غټې او مهينې شولې چې په کوم نامه يادېږي وريجې يې هم په هماغه نامه يادېږي.

۸- په لغمان کې د وريجو پخولو ډولونه: په لغمان کې لکه څنګه چې څو ډوله وريجې دي، دغسې په څو ډوله پخېږي هم، چې په هر ډول کې بيا څو نور ډولونه هم لري، چې د وريجو پخولو بېلابېلې کورنۍ دي، دلته يې څو غټو کورنيو ته اشاره کوو:

الف- داوګرې کورنۍ: په لغمان کې د وريجو د پخولو عام ډول همدا اوګره ده، چې سپينه اوګره ګڼل کېږي. په جوش کړو اوبو کې پخېږي او اکثره غټې وريجې په کې کارېږي. دا په ټول لغمان کې عامه ده او په اصطلاح د لغمانيانو ملي غذا ګڼل کېږي، په پخوانيو وختونو کې به سهار پخېدله خو اوس تر ډېرې زياتې کچې يوازې غرمه يې پخېږي او ډېره کمه د شپې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا هم پخېږي. سپينه اوګره يوه بله ضميمه هم لري چې هغه يې په اصطلاح کتغ ګڼل کېږي، هر کتغ چې ورسره مل وي د همغه په نامه ياد يږي، لکه پيتي او اوګره، مستې او اوګره، شړومبې او اوګره چې (نرۍ) هم ورته وايي، شيدې او اوګره، کورت او اوګره او داسې نور.

ب- د ناکې کورنۍ: د اوګرې په کورنۍ کې مو يادونه وکړه چې اوګره ځانته او کتغ يې ځانته وي، بيا د دواړو په نومونو ياد يږي، خو اوګره ځانته او کتغ يې ځانته تياريږي، يو له بله جلا وي او ګډ نه وي، خو د ناکې کورنۍ بيا په ترکيب کې تقريباً همداسې ده خو فرق يې دادی چې دلته اوګره او کتغ دواړه سره يوځای پخېږي. مانا دا چې اوګره يا وريجې په کتغ کې پخېږي، بل فرق يې دادی چې پر غنمو وريجو سربېره مهينې وريجې هم په کې کاريږي. د ناکو په کورنۍ کې سبوناکه، شړومبي ناکه، پياوه ناکه او سرنجي ناکه مشهورې دي، سرنجي ناکه هغه ډول وريجې يا اوګره ده چې کله له کوچو څخه غوړي وباسي، له هغو څخه شړومبې ته ورته مايع پاتې کېږي، په همدغه مايع کې چې وريجې پخې کړي، يو ډول تريو خوند لري، همدغې ته سرنجي ناکه وايي، سبوناکه په وچو سبو کې پخېږي، شړومبي ناکه په شړومبو کې او پياوه ناکه په بې غوښې پياوه کې چې معمولاً له وچو پيازو جوړه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- شوله: په ټول لغمان کې معمولاً یو ډول شوله پخېږي، چې اکثره په غریبو ودونو او خیراتونو کې پخېږي. د غټو وریجو او میو یو ګډ ترکیب وي، د شولې نور ډولونه په لغمان کې زیات باب نه دي.

د - د شکربتې کورنۍ: شکربته معمولاً له مهینو وریجو پخېږي، په لغمان کې دوه ډوله شکربته باب ده، یو هغه ډول شکربته چې صافې کړې سپینې وریجې تیارې شي اوله پاسه پرې بوره ودوړول شي او بل هغه ډول دی چې له پاسه پرې د ګوړې میده کې یانې شکره ودوړول شي، شکربتې لغمان کې اکثره په روژه ماتي او چرک بانګونو کې پخېږي او کله کله که عاجل مېلمانه پیدا شي او د غوښې د پیدا کېدو امکان کم وي، نو په عاجل ډول ورته شکربته تیاره کړي، د لغمان شکربته ډېره مشهوره ده، چې سندرغاړي یې هم ارمان کوي، د تګاب غیاث استاذ چې ځان د لغمانیانو خوری بولي، د لغمان د شکربتو ډېر ارمانجن دی او وایي:

نه خو به بیا لغمان ته لاړ شو – نه به هغه شکربتې وخورو مینه

هـ- پلوونه: په لغمان کې په کورونو او بازارونو کې معمولاً هغه ډول پلوونه پخېږي چې ډېر عام دي، صافې کړې وریجې (سپین پلو)، سبزي پلو، دمېخ او قابلي پلو، دا ډول پلوونه د لغمان په بازارونو په تېره بیا په مهترلام ښار کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخېږي. هر ډول پلو د هېواد د نورو بازارونو په اندول ارزانه دی. په همدې هیله چې د هېواد هر وګړي ته په هر ګوټ کې هر ډول پلوونه ورسېږي، دا لیکنه پایته رسوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټه خزانه: تر عظیم الشان قرآن وروسته

((پټه خزانه))، په پښتو ادبیاتو کې هغه خورا مهم، تاریخي او ادبي اثر دی، چې په ټولو پښتو اثارو کې پښتنو ته بل هېڅ ادبي اثر دومره منښت، ګرانښت او تقدس نه لري، لکه پټه خزانه. قرآن عظیم الشان چې د ټول بشر د نېکمرغۍ او د ټولو مسلمانانو لپاره تر تصوره پورته جامع خدایي کتاب دی او ټول بشر ته د لمر د رڼا حیثیت لري او پښتانه د قرآن پر تقدس، سپېڅلتیا او روښانتیا تر هر چا زیات باوري او ګروهمن دي، خو که تر قرآن عظیم الشان او څو نورو مذهبي کتابونو وروسته په عامه روښنفکري پښتني ټولنه کې د کوم کتاب د ګرانښت، تقدس او درناوي ارزونه، پرتلنه او تلنه کوو، نو بیا خو هېڅ کتاب هم د (پټې خزانې) مقابله نه شي کولای او نه دې سره د ګرانښت او محبوبیت په تله تلل کېدی شي. ددې ګرانښت علت څه دی؟ ولې ټول ولس ورته د تقدس په سترګه ګوري؟ او بیا هغه ولس چې له ځینو خاصو مذهبي او عقیده یي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښتونو پرته پر بل هېڅ شي په اسانۍ توافق نه کوي، ولې (پټه خزانه) مني؟ ولې يې درناوی کوي؟ ولې پرې متفق دي؟ ولې ترې خوند اخلي؟ او ولې پرې باور کوي، هر کله که مو دا او د پته ورته پوښتنې مطرح کړې او معقول ځوابونه مو ورته پیدا کړل، کېدی شي پر (پټه خزانه) د ځو شکمنو ((لیکوالو)) شکونه راته خپله ځواب شي. زه نه غواړم دلته د ځینو نورو ښاغلو لیکوالو په شان د (پټې خزانې) په اړه تاریخي، ژبني، ادبي او کرونولوژیک دلایل راوړم او د هغو لپاره ګڼ شمېر اخځونه د ملاتړ په توګه کتار کړم، یوازې له خپل لید لوري غواړم په عام ډول د پټې خزانې د حقانیت، ماهیت او ارزښت په اړه خپل نظر څرګند کړم:

د پټې خزانې تاریخي ارزښت: (پټې خزانې) په حقیقت کې د خپلې ښکلا له امله یو شمېر مخالفین پیدا کړل، ددې مخالفتونو یو غټ علت دادی چې په (پټه خزانه) کې د جهان پهلوان امیر کروړ سوري یو شعر (ویاړنه) راغلی، دا شعر د تاریخي قدامت له مخې (۱۳۹هـ ق) کال ته رسېږي، ددې شعر له امله د پښتو ادبیاتو د لاسته راغلي لیکلي شعر نېټه د ګاونډیو ژبو په تېره بیا د فارسي ژبې له لومړي لاسته راغلي شعر څخه نږدې یوه نیمه پېړۍ (۱۵۰کاله) دمخه ځي. د ایران یو شمېر فارسي ژبي لیکوال وو چې د فارسي ژبې د بډایه ادب له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې په سیمه کې د فارسي ژبې د تفوق روحیه پالي او افغانستان هم د خپلې ژبې او فرهنګ د نفوذ ساحه (!) ګڼي، د پښتو ژبې او ادب دا تاریخي قدامت او قوت نه شو زغملای، نو ځکه یې په عمومي ډول له پټې خزانې او په خاص ډول له دې شعر سره حسادت او حساسیت وښود او ورو ورو یې پر پټه خزانه د ((جعل او تذویر)) تورونه پورې کړل. یانې ددې تورونو اساسي سرچینه د ایران ملتپالي او ژبپالي لیکوال وو. دوی ددې کار لپاره په لومړي ګام کې په افغانستان کې یو څو فارسي ژبي لیکوال د پټې خزانې مخالفت ته راوپارول او بیا د وخت په تېرېدو سره یو څو ((پښتانه لیکوال)) هم ددې لړۍ برخوال شول.

د پټې خزانې سیاسي ارزښت: په مجموعي ډول ټول افغانان او په ځانګړي ډول پښتانه چې د علامه اقبال په وینا د اسیا زړه تشکیلوي، په وروستیو ، درې، درې نیم سوو کلونو کې لومړی د یو محلي او ورپسې بیا د یو ملي حکومت خاوندان شول او له دې سره سم له ځینو ګاونډیو هېوادونو سره د سیاسي رقابت ترڅنګ پر فرهنګي سیالۍ هم اخته شول، نو د یو شمېر ګاونډیو هېوادونو او قومونو سیاستوال او لیکوال چې افغانان او په تېره بیا پښتانه یې د ((یو وحشي او یرغلګر)) (!) قوم په توګه معرفي کول، د پښتنو د فرهنګي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شتمنۍ راسپړل او ځلول ورته د زغملو نه وو، دوی غوښتل چې فرهنګي محکومیت د سیاسي محکومیت وسیله کړي، نو په دې خاطر یې د پټې خزانې، فرهنګي، ادبي او علمي ارزښت له سیاسي هغو سره مخلوط کړ او د سیاسي انګېرنو پر بنسټ یې د (پټې خزانې) مخالفت ته راودانګل.

د پټې خزانې متني ارزښت: څرنګه چې د پټې خزانې لیکوال (محمد بن داود هوتک) یو پوخ، فطري، کسبي او مسلکي لیکوال و او د شاه حسین هوتک د دربار منلی منشي و، نو په خورا دقت او انتظام یې د تاریخي تسلسل او اخځونو په ښودلو سره د (۵۰) تنو په ګډون د شاعرانو تذکره ترتیب کړې ده او د یو ښه، پوخ او کره متن په ترڅ کې یې هغوی معرفي کړي دي، نو د متن دغې ښکلا هم ځینې منفي باف لیکوال راپارولي چې ولې یې پر هغه وخت داسې پخه تذکره لیکلې ده. دوی په عام ډول د پښتنو او په خاص ډول د (محمد بن داود هوتک) پر استعداد شک ښکاره کوي چې پښتانه! هغه وخت او داسې کتاب!!؟

دوی د ښه پام نه کوي چې تر همدې تذکرې څخه نږدې اووه سوه کاله دمخه د غزنویانو په دربار کې د ((شاهنامې)) په شان یو مهم اثر لیکل کېدی او زړې افسانې په نظم کېدی شي، په دې دربار کې پر یوه وخت شاوخوا (دوه نیم سوه) لیکوال پالل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدی او د شعرونو په لسګونو دېوانونه رامنځته کېدی شي، خو د هوتکیانو په دربار کې دې یو محمد هوتک ددې استعداد نه پیدا کوي چې یوازې د تېرو او هم مهالو شاعرانو یوه تذکره ترتیب کړي؟ ځکه چې د دوی په نظر دا قوم د فرهنګ او ادب پنځونې استعداد نه لري !؟ که چېرې پټه خزانه د یو څلور پنځو شاعرانو له ګډو وډو سوانحو جوړه وای نو بیا خو کېدی شول چا پرې انتقاد نه وای کړی. اوس د پټې خزانې (منتقدین) د خپل استعداد له لید لوري د پټې خزانې متن ګوري، دوی فکر کوي چې ولې دومره پوخ متن؟ که هر ((نقاد)) د خپل استعداد له زاویې څخه د بل لیکوال اثر ته وګوري، نو بیا خو د ډېرو نړیوالو لیکوالو پر اثارو هم شک کولای شو، ولې هومر؟ ولې هوګو، ولې بلزاک، ولې ټاګور، ولې خوشال او داسې نورې ډېرې ولې ولې.

د پټې خزانې اروایي ارزښت او اغېز: په یوه ادبي اثر کې د لیکوال او لوستونکي ترمنځ یوه پټه رابطه وي، د همدې رابطې پر بنسټ د دواړو فکري او اروایي اړیکې ټینګېږي، دا رابطه په حقیقت کې د هغه (صداقت) بیان دی، چې لیکوال یې په خپل اثر کې وړاندې کوي. هر څومره چې د لیکوال په اثر کې د صداقت او رښتینولۍ جوهر زیات وي، په همغه اندازه د لیکوال او لوستونکي رابطه زیاته ټینګېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نږدې کېږي، که لیکوال په خپل اثر کې د صداقت پرځای د مفاهیمو په انتقال کې له تصنع، تکلف او لفظي درغلۍ څخه کار واخلي، لوستونکی به یې یو ځل اثر ولولي، بیا به یې هم ولولي خو هېڅکله به یې زړه ته لاره پیدا نه کړي، په همدې وجه تکلفي، تصنعي او نږه اکتسابي لیکوال کامیاب لیکوال نه دي او نه هم هېڅکله عام محبوبیت پیدا کولای شي. ادبي اثر داسې یوه پدیده نه ده چې څوک یې په زوره پر چا ومني او نه هم د کره کتنې په شان علم دی چې ځینې کره کتونکي په پای کې یو حکم صادوري. زه وایم چې په پټه خزانه کې کوم قوت موجود دی چې پر عام ولس او په تېره بیا پر لیکوالو یې ځان د تقدس تر سرحده منلی دی؟ نه محمد بن داود هوتک (د پټې خزانې مولف) او نه هم پوهاند عبدالحی حبیبي (د پټې خزانې شارح) کوم زور درلود او نه هم د پټې خزانې تر شاه د زور لښکرې ولاړې وې چې پر خلکو یې ومني. زما په فکر په دې اثر کې صداقت، د لیکوال احساس، عواطفو د لیکوال له فني قوت سره ملګري کېږي او په پای کې اثر هغومره قوت پیدا کوي چې ان د خلکو پر زړونو د یو سپېڅلي ادبي اثر په توګه حکومت وکړي. د دنیا په ټولو ادبي اثارو کې دا خبره تراوسه نه ده پېښه شوې او حتی دا به یوه معجزه وي چې یو څوک یا لیکوال دې نن کېني، درې سوه کاله وړاندې د یوه بل لیکوال په نوم دې تذکره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولیکي او هغې کې دې بیا ان تر یو زر کلونو پورې په بېلا بېلو دورو کې د هر پړاو له تاریخي او اجتماعي حالاتو سره سم لیکوال او ادبي بهیر داسې معرفي کړي، چې د خلکو پر زړونو دې د نورو ټولو ادبي اثارو په انډول زیات حکومت وکړي.

که موږ فرضاً د یو څو شېبو لپاره دا فرضیه ومنو نو بیا خو دغه بل لیکوال تر محمد بن داود هوتکه هم د زیاتې ستاینې او شاباسۍ وړ دی چې په شلمه پېړۍ کې داسې یو اثر لیکلای شي چې د پېړیو په بهیر کې د یوې ژبې مطرحو شاعرانو ته شعرونه هم منسوب کړي، ادبي ژوند ، مبارزې او ویاړونه هم ورپه برخه کړي او بیا نور لیکوال، سیاسي او ادبي تاریخونه هم د دې لیکوال خبره تائید کړي.

تر اوسه پورې د بشر د ادب تاریخ په ټوله دوره کې دا ډول ادبي معجزه چا نه ده تخلیق کړې، هو داسې شوي چې یو شاعر یا لیکوال د بل نومورکي، نومور، مړ یا ژوندي شاعر یا لیکوال کلام په خپل نامه کړی وي، خو دا ډول غلا هم ډېره ژر رسوا شوې ده، خو دا بل ډول معکوس کار چې څوک دې خپل اثر بل چاته منسوب کړي او خپله دې ترې دفاع هم وکړي، په ادبي تاریخ کې یې بېلګه نه لرو.

پټه خزانه د هغې انډول، بدیل یا مثل: د پټې خزانې مخالفین چې پر پټه خزانه یې متضاد شکونه څرګند کړي دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغو لپاره به يو منطقي دليل دا واى چې دوى پټې خزانې ته ورته يو بل تاريخي اثر يا تذكره جوړه كړې واى، تر هغه وروسته يې پر خلكو منلې او بيا يې له پټې خزانې سره پرتله كړې او خلكو ته يې ويلي واى چې دا دى د دا ډول ((جعلي)) اثارو ليكل او پر خلكو يې منل ګران كار نه دى. كه دا كار يوه يا دوو ليكوالو نه شو كولاى، نو بيا دې د پټې خزانې ټول مخالفين، په ښكاره او پټه سره ناست واى په شپو، مياشتو او كلونو دې كار كړى واى او بيا دې خپل لاسوند (سند) خلكو ته وړاندې كړى واى او ولې ډېر وخت او ډېر كلونه؟ ځكه د يو ((جعلي)) اثر لپاره خو ډېر وخت ته اړتيا نه شته، هغه خو د تخيل، احساس او عواطفو په زور نه رامنځته كېږي، بلكې فكر، مهارت او چل ول ته ضرورت لري، نو د پټې خزانې ټولو مخالفينو بايد د زياتې انرژۍ د لګولو پرځاى دا كار ژر تر ژره ترسره كړى واى. د منفي بافانو او شكاكانو دا خاصيت دى چې تر خپل فكر او استعداد پورته اثر باندې ضرور شك ښكاره كوي، مشركينو به پر قرآن كريم هم شك كاوه، د قرآن كريم ايتونه به يې شعر باله او ځينو به سحر و جادو. كله چې د لوى خداى(ج) له لوري په همدې اړه د (انا اعطينا...) سورة نازل شو او له مشركينو څخه وغوښتل شول چې تاسو ددې كلام معادل يا مثل جوړ كړئ، نو هغوى چې هر څومره زور وواهه څه يې ونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړای شول نو تر هغه وروسته يې بيا اعتراف وکړ چې دا واقعاً هم د الله(ج) کلام دی، نو پټه خزانه خو د بشر د ذهن يوه راټوله کړې ادبي تذکره ده، نو د پټې خزانې ټولو مخالفينو ته يو چيلنج دی چې په انفرادي يا ډله ييز ډول دې ته ورته يو اثر رامنځته کړي.

پټهٔ خزانه، د شک او ثبوت مقابله: پر يوه شي باندې شک ښکاره کول اسانه دي، خو د هغه پر وړاندې د ثبوت وړاندې کول بيا هغومره اسانه نه دي. پر پټه خزانه هم شک ښکاره کول اسانه کار دی، لکه چې دا شکونه د هر شکاک له خوا شوي هم دي، خو د خپل شک د اثبات لپاره يوه هم غوڅ ثبوتونه نه دي وړاندې کړي، د شکاکانو پر وړاندې هم چې کوم اسناد او دلايل وړاندې شوي هغه هم شکاکانو ته د منلو وړ نه وو هغوی پر هغو بيا هم شک ښکاره کړی دی. خو زما په نظر پټه خزانه خپله يو ثبوت دی، يو شتوالی او موجوديت دی، د ثبوت له پاسه بيا ثبوت وړاندې کول څه مانا نه لري.

لوی خدای(ج) په طبيعت کې ډېر رازونه اچولي، له هغو رازونو څخه يو دادی چې ((هر سړی پيدا دی خپل خپل کار لره که نه)) ؛ يو څوک به کار کوي بل به نيوکه کوي، يو څوک به يو اثر ليکي بل به پرې نقد کوي، يو څوک به د ښه خوی او ښو اخلاقو خاوند وي او بل پرې شک کوي او وايي به چې دا چلند

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د قوت د نشتوالي له امله دی، په اصل ماهيت کې دا سې نه دی، يو ځوک به ښه صادق مسلمان وي، بل به منافق او شيطان وي، يوه خوا به حق وي بله خوا به بطلان وي او ژوند به ترپايه همدا سې د متضادو لوريو په مقابله کې روان وي.

پټه خزانه هم دغسې يو ثابت حقيقت او واقعيت دی، په دې لړ کې شکاکان هم حق لري د خدای(ج) د پنځول شوي طبيعت مطابق خپل شک ښکاره کړي. ځينو ليکوالو د رحمان بابا د ژوند او مرګ د کلونو په باب شک ښکاره کړی او هغه يې سم نه دی بللی او په دې باب يو شمېر ليکوالو ليکنې هم کړي، دا چې رحمان بابا پر کوم کار مړ دی او پر کوم پيدا ؟ دا ددې مانا نه لري، چې د رحمان بابا له شتوالي منکر شو، د رحمان بابا د شعرونو شتوالی خپله د رحمان بابا د اثبات لپاره کفايت کوي، نو د پټې خزانې د اثبات لپاره هم غټ دليل په خپله د هغې متن دی چې د سالم عقل او فکر خاوند ترې انکار کولای نه شي. ځينو ليکوالو او په اصطلاح ((تېزبينو)) ليکوالو دا د ځان د تبليغ او اطراح لپاره يوه ښه وسيله ګڼله چې پر يو مشهور اثر، پر يوې مشهورې تاريخي پېښې او يا مطرح ليکوال وپېچي، پر هغو شک ښکاره کړي او ځان مطرح کړي.

يو وخت موږ په پېښور کې غوښتل د خوشال بابا د زوکړې د څلورسومې کاليزې په وياړ يو علمي سيمينار جوړ کړو، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمینار تر جوړولو وړاندې د سیمینار د مقالو د وېش لپاره یو بورډ یا جرګه ګۍ جوړه شوې وه، په جرګه ګۍ کې یو تن مطرح لیکوال وویل زه غواړم د خوشال بابا د ژوند یانې تولد پر کال لیکنه وکړم، ده وویل زما د لیکنې عنوان دی: خوشال بابا پر کوم کال پیدا دی؟ یو زرو دوه ویشت که یو زرو یوویشت؟ ده وویل ما سره ګڼ شمېر داسې دلایل، مدارک او اسناد شته؛ دا ثابتوي چې بابا پر یو زرو یوویشت کې پیدا دی نه په یو زرو دوه ویشت هـ ق کې. موږ وویل دا یوه اتفاقي موضوع ده او واضح ده، ضرورت نه شته چې پر دې لیکنه وشي، د بابا د ژوند او اثارو پر هغو اړخونو باید خبرې وشي چې تراوسه لا مبهم دي او څېړنې ته اړتیا لري، خو لیکوال صیب بیا ټینګار وکړ څوک وایي چې د خوشال بابا د ژوند کال اتفاقي دی؟ هېڅ اتفاقي دی نه، تاسې یو ځل زما منابع او اسناد وګورئ بیا به مو باور پرې راشي، پرېږدئ چې موږ لوستونکو ته واقعیت وایو، کله چې لیکوال پر خپلې خبرې تر حده زیات ټینګار وکړ، نو ما ته هم یو څه غوصه راغله ما ورته وویل: د خوشال بابا په باب تر ټولو کره، معتبره او باوري اسناد کوم دي؟

ده وویل خپله د بابا اثار. نو ما وویل کله چې خپله بابا وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((د هجرت زر دوه ویشت سن و ـــ چې زه راغلم په میان))

نو بیا ته څوک یې چې د بابا د ژوند په هکله خپله د بابا خبره رد کړې، دې سره زموږ بحث نور پای ته ورسېد.

نو اوس راځو خپلې خبرې ته چې پر یوه شي د شک ښکاره کول او د هغه لپاره د یو څو مرتبو او نا مرتبو، وړاندې او وروسته دلایلو راوړل او د عادي لوستونکو د ذهنونو ګډوډول اسانه کار دی، خو د خپل ناسم شک اثباتول ساده کار نه دی.

د پټې خزانې له مخالفینو څخه یو: پټې خزانې په پیل کې د سیاسي او کلتوري سیالیو له امله بهرني مخالفین درلودل، وروسته وروسته بیا د مخالفتونه په کورنۍ کچه هم څرګند شول، خو د کورنیو مخالفینو د مخالفت علتونه ډېر زیات سیاسي او کلتوري نه وو؛ اکثره د حقارت له رواني عقدو او په فرهنګي چاپېریال کې د سالم رقابت له لارې لوړ شهرت او مقام ته د نه رسېدو له امله پیدا شول. د کورنیو مخالفینو سرخېل ښاغلی قلندر مومند دی چې په پښتنو لیکوالو کې نسبتاً پام وړ مقام لري. دقلندر مومند د شهرت یوه لویه وجه همدا د پټې خزانې مخالفت دی، سره له دې چې هغه په شعر، لنډه کیسه، تنقید او تحقیق کې هم مشهور دی، خو په دې هره برخه کې دده همعصره داسې نور پښتانه لیکوال وو چې له قلندر مومند څخه یې اول مقام نیولی و او زیات شهرت ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسېدلي وو ، د بېلګې په توګه که څوک د غزل نوم اخلي ، نو د حمزه بابا ، که د تحقیق نوم اخلي نو کامل مومند ، که د لنډې کیسې نوم اخلي نو مهدي پاچا او که د انقلابي شاعرۍ نوم اخلي نو د اجمل خټک نومونه يې اول په ذهن کې راګرځي.
قلندر مومند ته دده د فرهنګي شخصيت د خړوب او مطرح کېدو یوازینۍ لاره همدا ((تنقید)) پاتې وه. نو ده باید داسې یو څه ته ګوتې وروړې وای چې دده د فرهنګي شخصیت د شهرت غوښتنې دا غریزه يې خړوب کړې وای. د قلندر مومند دا پټه تلوسه هغه وخت د فوران حالت ته ورسېده چې پر (۱۳۴۵ل، ۱۹۶۶م) کال کابل کې د خوشال بابا په یاد جوړ شوي نړیوال سیمینار ته رابلل شوی و ، دا هغه مهال و چې د پټې خزانې له لومړي چاپ څخه نږدې (۲۵) کاله تېرېدل، ددې سیمینار علمي مشري د لوی استاد علامه عبدالحی حبیبي پر غاړه وه. دې سیمینار ته پر قلندر مومند سربېره حمزه بابا او څو نورو لیکوالو لیکنې وستایل شوې، لوی استاد پوهاند علامه حبیبي چې نه یوازې د افغانستان، بلکې د ټولې سیمې په کچه یو لوی عالم و ، هم زیات وستایل شو او درناوی يې وشو ، قلندر مومند په دې سیمینار کې دده له خپلې توقع او شان سره برابر ونه ځلېد ، نو له همدې ځایه ده د داسې یو ناسم رقابت لاره ونیوه چې پخوا يې دومره جوش نه و. دا وخت د قلندر مومند د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلم نو که او ذهن د (استاد حبیبي) لوري ته واوښتل او په دې کې یې لومړی کتاب چې لوی استاد پرې حاشیې، تعلیقات او شرحې لیکلې وې هغه (پټه خزانه) وه، نو همدا کتاب هدف یا ټارګېټ شو، ولې پټه خزانه هدف شوه؟ ولې د حبیبي صاحب خپل تالیفات تر برید لاندې رانغلل؟ د دې پوښتنې ځواب دادی چې د پټې خزانې د تردید لپاره لا تر دې دمخه بهرنې ذهنیت کار کاوه، هغوی هم یو کورني شکاک او کورني شکاک هم یو بهرنې ملاتړ ته اړتیا لرله، مشترکې ګټې د دوی د ګډې همکارۍ سبب شوې. ښاغلي قلندر مومند تر هغه وروسته پر پټه خزانه څو انتقادي لیکنې وکړې او د پېښور په چاپي خپرونو کې یې خپرې کړې.

قلندر مومند نېږدې شل کاله پر پټه خزانه ((تحقیق او تنقید)) وکړ او په پای کې یې ((پټه خزانه فی المیزان)) کتاب چاپ کړ، هغه وخت چې لوی استاد عبدالحی حبیبي ژوندی و، نو د پټې خزانې د بهرنیو او کورنیو شکاکانو د شکونو په اړه یې خپل مستند دلایل ولیکل، دلوی استاد تر مړینې وروسته قلندر مومند ته لاره نوره اواره شوه، وروسته ده یو شمېر هغه لیکوال په تېره بیا د پېښور ځینې ځوان لیکوال چې دده پر چاپېریال راټول وو او په یو نه یو ډول یې ده د شخصیت په وده کې رول درلود، په زړه نا زړه ډول د قلندر مومند فکر تعقیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ، خو بیا هم په پېښور او کوټه کې ډېر نور داسې لیکوال وو چې د قلندر مومند د نظریاتو خلاف یې لیکنې وکړې. ښاغلي همېش خلیل د قلندر مومند د ((پټې خزانې فی المیزان)) په ځواب کې د ((تول پارسنګ)) په نامه یو مستقل اثر ولیکه. د پټې خزانې د مخالفت لړۍ په پای کې د ابتزال داسې یو حالت ته ورسېده چې ان ځینې داسې کسان چې اصلاً یې په خپل ټول عمر کې یو ځل هم پټه خزانه لوستې نه وه، هغوی هم د پټې خزانې په اړخ خپل نظرونه څرګند کړل. یوه ورځ له پېښوره (ټل) ته په یوه مشاعره کې د ګډون لپاره روان وو، د کوزې پښتونخوا یو ځوان لیکوال له ما څخه وپوښتل ((یون صاحب دا د پټې خزانې په باب ستا رایه څه ده؟)) ما ویل له رایې څخه دې مطلب څه دی؟ ده وویل منې یې که نه؟ ما وویل زه یې ومنم که ونه منم هغه خپله داسې یو اثر دی چې ځان یې پر خلکو منلی او بل دا خو څه د عقایدو مسله نه ده چې که څوک یې ومني نو له ګناه به خلاص شي او که ویې نه مني نو ګناهکار به شي. منل نه منل دهر چا خپل کار دی خو واقعیت په خپله واقعیت دی. ده وویل بیا هم مطلب مې همدا و. ما ویل ستا رایه څه ده؟ ده وویل زه خو یې مخالف یم. ما ویل پټه خزانه دې لوستې؟ ده وویل نه جي! ما ویل چې لوستې دې نه ده نو بیا مخالف یې په څه یې؟ ده وویل: دا قلندر صاحب او نور چې کوم دي، هغه یې نه مني

(c) ketabton.com: The Digital Library

که نه ما ویل... ما وویل د واقعیت خبره بېله ده او د منلو یا نه منلو خبره بېله. ما ویل اسلام د خدای(ج) یو کامل دین او قرآن د خدای(ج) اسماني کتاب دی، بیا یې هم د نړۍ نا مسلمان وګڼي او همدارنګه یو شمېر منافق مسلمانان عملاً نه مني نو دا خو ددې مانا نه لري چې اسلام او قرآن کې نیمګړتیا ده، نیمګړتیا خپله زموږ په ذهن کې ده. پټه خزانه یو واقعیت دی چې پټېدلای نه شي، د منلو او نه منلو خبره د هغې د واقعیت مانع کېدلای نه شي...

د قلندر مومند ترڅنګ یو شمېر نور لیکوال چې د هغه لاره تعقیبوي، هغوی له معقولې لارې او د فرهنګي کارو هڅې په وسیله د شهرت او مقام لوړو پړاوونو ته نه شي رسېدلای، نو دوی دا لاره غوره ګڼلې چې داسې یو ادبي اثر ته لاس وغځوي چې هغه د خلکو زړونو ته لاره پیدا کړې وي، دوی فکر کوي په دې کار سره به د خلکو حساسیت راوپارېږي او زموږ لیکنه به ولولي، بیا به مو پر ضد لیکنه وکړي او که ځواب رانه کړي نو بیا به وو ایو ګوره چې زموږ دلایل پاخه وو چا یې ځواب ونه شو ویلای. دا ډول لیکوال چې د شهرت د فقر پر غریزې اخته دي، په هر ځای کې شته؛ په جلال اباد کې یو ځوان عادي او مبتدي لیکوال په یوه نوې راوتې سیمه ییزه مهالنۍ عادي جریده کې پر یوه ډېر پاخه او مطرح لیکوال په دې نیت بې ځایه، نامعقوله

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له واقعیت څخه لرې انتقادي لیکنه وکړه چې مطرح لیکوال به یې ځواب ووایي او دې سره به ((منتقد)) او ((جریده)) دواړه شهرت ته ورسېږي او په پینځوو کې به یاد شي. خو مطرح لیکوال هغه لیکنه ډېره بابیزه وګڼله او هېڅ ځواب یې ور نه کړ، یو بل لیکوال ورڅخه وپوښتل چې د هغه لیکنې ځواب دې ولې ور نه کړ؟ هغه وویل: دا ځوانان دي، دوی د شهرت غریزې پسې اخیستي، زه نه غواړم په خپل ځواب دوی خپل هدف ته ورسوم. دا مسله همداسې غلې پاتې شوه، څه موده وروسته هغو ځوانانو له هغه مطرح لیکوال څخه بښنه وغوښته. نو د پټې خزانې د کورنیو مخالفینو یوه غټه ستونزه او ناروغي همدا ده چې د شهرت غریزې پسې اخیستي دي. که موږ د ښاغلي قلندر مومند ټول لیکلي اثار سره وارزوو نو راته معلومه به شي چې هغه په غزل کې د حمزه بابا، په انقلابي شاعرۍ کې د اجمل خټک او په تحقیق او تاریخ لیکنه کې د کامل مومند او استاد عبدالحی حبیبي مخکښي نه شوه زغملای. د اروا پوهنې له نظره هغه اشخاص چې د ژوند په یو لړ سیاسي، ټولنیزو او فرهنګي چارو کې ناکام او یا هم تر خپلو محسوسو او نامحسوسو سیالانو پاتې راشي، معمولاً پر منفي کرکترونو بدلېږي، هغه لیکوال چې په لیکوالۍ کې د تخلیق او تحقیق په دواړو برخو کې پام وړ او مطلوب پرمختګ ونه کړي معمولاً

(c) ketabton.com: The Digital Library

دربېيمه لار (تنقيد) غوره کوي. کله کله بيا دا تنقيد د اصلاح او لارښوونې پر محور راڅرخي، خو کله کله بيا د منفي بافۍ د ناروغۍ ښکار شي او هرې مثبتې پديدې ته ضرور د شک او ترديد په سترګو ګوري، ښه کره کتونکی همغه دی چې يو اثر مخکې تر مخکې د ښه والي او بدوالي د ټاکلې فرضيې له مخې ونه رازوي. ياني فرضيه مخکې تر مخکې قيد نه کړي، چې حتماً به دا اثر ښه ثابتوم يا بد او کمزوری. ښه لاره داده چې اثر څنګه دی همغسې يې وارزوي، خپل شخصي نظر او عواطف په کې دخيل نه کړي. زه فکر کوم چې قلندر مومند مخکې تر مخکې د پټې خزانې په اړه د (رد) فرضيه ټاکلې وه او خپله ټوله انرژي يې د همدې (رد) لپاره راټوله کړې وه. د قلندر مومند د ليکنې تر شا څه رواني مشکلات پراته وو ، چې ده نږدې شل کاله د هغه اثر د ترديد لپاره کار وکړ چې محمد هوتک هغه په دوو کلونو کې ليکلی و. کېدی شي محمد هوتک د پټې خزانې پر ليکلو دومره نه وي په تکليف شوی لکه قلندر مومند يې چې په ترديد کې په تکليف شو.

قلندر مومند په خپله ليکنه کې په اصطلاح له نجومي علم څخه هم ګټه اخيستې او په اصطلاح له بېلابېلو جنتريو يې استخراج کړی چې د پټې خزانې د متن په پای کې يوه راغلې نېټه غلطه ثابته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد هوتک په پټه خزانه کې لیکي: ((کتاب تمام سو، په ورځ د جمعې (۲۴) د شوال المکرم (۱۱۴۲) هجري په قندهار کې او مولف محمد هوتک هم فارغ البال سو الحمد لله حمداً کثیراً))

خو قلندر مومند په دې نظر دی چې د شوال (۲۴) د جمعې ورځ نه ده، له همدې پورتنې ټکي سره په ارتباط کې د ښاغلي قلندر مومند د یوې مرکې یو ټکي ته ستاسو پام را اړوم.

د قلندر مومند تر وفات نږدې درې کاله وړاندې، ښاغلي حنیف خلیل له ښاغلي قلندر مومند سره یوه مرکه کړې وه، دا مرکه همغه مهال له پېښوره خپرېدونکې (وحدت) ورځپاڼه کې چاپ شوې وه. په دې مرکه کې ښاغلي حنیف خلیل له ښاغلي مومند څخه پوښتلي وو چې ستاسو د پیدایش کال کوم دی؟ هغه ورته په ځواب کې ویلي وو ((... زما د پیدایش کال ماته معلوم نه دی، ځکه چې هغه وخت مور و پلار د پیدایش کال نه لیکه او که چا لیکه هم نو په یوه کاغذ کې به یې لیکه بیا به یې د قرآن شریف په منځ کې ایښوده، نو په دې وجه زه تاسو ته د خپل پیدایش کال سم نه شم ښودلای))

اوس دلته د خپل پیدایښت د کال په اړه دومره بې تفاوته او یا ناخبره دی، نو بیا کوم دلایل او مهم عوامل وو چې دی یې د پټه هځوه چې درې دربنیم سوه کاله د مخه له نورو سره د ورځو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ساعتونو حساب، هغه هم په خپله خوښه وکړي؟ پر **۱۱۴۲**هـ ق کال د شوال (**۲۴**) د جمعې ورځ وه او که نه وه؟ دا او دې ته ورته پوښتنې سړي ته د دې لاره اواروي چې په خپله د شکاکانو پر نظرونو او شکونو شک وکړي او ووايي چې دا ډول شکونه له سياسي، کلتوري سياليو او شخصي عقدو څخه راټوکېدلي دي او پر واقعيت ولاړ نه دي. که د پټې خزانې د بهرنيو او کورنيو مخالفينو ټول نظرونه راټول کړو نو کېدای شي دې نتيجې ته ورسېږو چې دا ټول نظرونه د سياسي، کلتوري، ژبنيو او تاريخي ناوړه غرضونو او د ځينو ځانپالو او شهرت خوښو ليکوالو د شهرت د غريزې او شخصي عقدو يو ګډ امتزاج دی چې علمي معيارونه نه لري او پر پورتنيو يادو عواملو ولاړ دي او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

"د ځانګړي ښکلا مار" سفر

د استاد مجروح د ځانځانۍ ښامار
د ځينو منظومو برخو منثوره بڼه

د انسان ځانګړو شکتنه او نفسي خواهشات د اسې غريزيي عناصر دي چې هر وخت له انسان سره ملګري وي، د انسان نفس اصلاً د لايتناهي هوسونو مجموعه ده. که د دې هوسونو او نفسي غوښتنو مشروع علاج او کنترول ونه شي او هغه په سم أول مهار نه شي، نو د انسان له نفس څخه خپله يو لوی ښکامار جوړيږي، د اسې يو ښکامار چې ټول عمر به د مثبتو انساني ارزښتونو پر له منځه وړلو او خوړلو مصروف وي، تر ټولو د مخه يې خپله همغه انسان ته خطر او زيان تر ټولو زيات دی او د غتګوالي او وديې په حالت کې يې مقابله هم ورته أيګره ګګرانه ده. استاد سيد بهاوالدين مجروح په ((ځانګړي ښکامار)) کې د نفس د همدغه ښکامار کيسه کوي چې په څګه أول په انسان کې عواطف، مينه، صميميت او خواخوږي له منځګه وړي او په هغه کې د لوؤتيا، ځانغوښتنې او ځانخوښونې غريزه پياوړې کوي. د ماسترۍ دورې په بهير کې د استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجروح پر دې اثر باندې پر گڼو تبصرو او ليکنو سربېره، پر منثوره بڼه منظوم اړول هم شامل و ، ما دا اثر په لنډيز سره په منثوره بڼه واړاوه، داسې چې محتوا يې هم خوندي شوي دي او خپله د استاد الفاظ هم کارول شوي دي او د روايتي داستان بڼه يې هم په پام کې نيول شوې ده.

استاد مجروح خپل دا اثر ((د ورک سمندر غاؤيگ)) خگخه پيلوي او په يوه شگار کيگ د ژوند په باب د يوه عالم د خوليگ خبريگ بيانوي، دا عالم په خپلو خبرو کيگ وايي: ((تر هغه چيگ دا حگمکه او اسمان وي، تل د هر انسان دوزخ به بل انسان وي)). عالم وايي ((دا ژوند يو مرموزه سمندر دى، جهنم په بل جهان کيگ چيگرته لريگ نه دى، بلکيگ د هر انسان په حگان کيگ د هغه جهنم دى.)) بيا د شگار د وکگؤو کيسه کوي چيگ له يو بل خگخه أاريگإي، له حگانه جکگ ديگوالونه راتاووي، يو بل سره اختـه دي خو له توپانه نه دي خبر چيگ را روان دى، خو د ديگ تر خگنکگ پوهگ سؤى وايي چيگ زه له توپانه نه أاريگإم خو د خپل زؤه د ژورو په تل کيگ له شگاماره أاريگإم، عالم سؤى په ديگ سوچ کوي چيگ د شگار خلکو تـه خگنکگه خپل پيغام ورسوي.بيا د ژوند لومؤى خگرخ تاويگإي او شگامار د مرکگ پر لوري حگي، دلته په لومؤي پؤاو کيگ د هغه شگار کيسه کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چيګ تګول شګاريان ييګ رنحګوران دي. دلته د هغه شګار کيسه کيګاٍي چيګ خلکو ييګ يو بل سره په صميميت او دوستة کيګ ژوند کاوه، د بادارة او غلامة چل ييګ زده نه و. خګاروي له حيواناتو نه أاريګدل او مرغانو خپليګ خوإيګ نغميګ غإوليګ، په همديګ وخت کيګ د تګول جهان لوى فاتح را خګرکګنديګإي، يو سؤى پر تور اس سپور وي او توريګ جاميګ ييګ اغوستي وي او حګان ته د ((ايکګو)) يانيګ (زه) خطاب کوي، ديګ سره پر شګار د فرماندار واکمني شروع شوه، نوي واکمن شګحګيګ په کور کيګ دننه بنديګ کؤيګ، حګوانان ييګ پر سختو کارونو وکګمارل، هوسة او مرغان ييګ په غشو وويشتل او خګارويو تګولو له شګار کأه وکؤه، په همديګ وخت کيګ د شګار خلک له ويګريګ د اژدها(شګامار) ستاينيګ پيلوي، د فرماندار مجسمه جوؤيګإي، لوى راهب د شګامار له ژونده خبر و او خلکو ته د هغه کيسه کوي، راهب د چينجي کيسه کوي چيګ خګنګګه په لوى شګامار او قوت بدل شو. بيا د شګامار بد او بيګ درمانه انحګور تشريح کوي، غم، قهر، غضب، أار او وهم د هغه غتګ مرضونه کګنګي، شګامار د خپليګ واکمنة په دويم پؤاو کيګ يو دمه حګاى لتګوي، خو هيګخګ داسيګ دمه حګاى نه شي پيدا کولاى چيګ دى په کيګ دمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، نو حګکه خو د يوازيګتوب احساس کوي او شګار کيګ هيګخګوک دا سيګ نه پاتيګ کيګاِي چيګ دده خدمت وکؤي، نه مينحګه وه نه نوکر و چيګ دی پريګ فرمان وچلوي، تګول شګار مؤو، چو په پو پتيا وه او له شګاره هديره جوؤه شويګ وه.

بيا هغه تيګر وختونه ورپه ياد شول، د عشق او مينيګ شګا پيګرة، د ژوندون د سيند پر غاؤه خوبونه، خو اوس نه نارنج و او نه بييګ ګګل، نه بييګ بويونه، نه د مرغيو ألیګ ألیګ ويګ چيګ د شګار خلک بییګ نندار يګ ته ولاؤ وي، بيا د سيند په منحګ کيګ يو مار تيګريګاِي او پر سر بييګ د لعل په شان رنګا بليګاِي، د شګار د خلکو منحګ کيګ ګګونګګوسي پيليګاِي، ديګ سره د شګار قهرمان د ژوندون د سيند له غاؤيګ جلا کيګاِي او د ژوندون د چينيګ پر لوري نه ستنيګاِي. بيا له حګان تپوس کوي ((هغه ورکه نامعلومه هستي هخګه ده چيګ دا هسيګ سرګګردانه ورپسيګ ګګرحګم، په د شګتو په بيابانونو؟))

قهرمان به په سوچونو کيګ أوب و. ديګ وخت کيګ د سپرلي الهه ورته خبريګ کوي چيګ ((بيګ له ما به ستا باغونه، چمنونه تګول خزان شي او ستا رودخانيګ به هم وچيګ شي...)) قهرمان بيا په خپله هسکه مانګة کيګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او سیگده خو د اوإدو فکرونو په تگال کیگ زنکگیگده، خو یوه ورحگ ماشگام چیگ توره خؤه را دبره شوه نو یوه زؤه بوأة له کومه حگایه ، پتگه پتگه او غلیگ غلیگ راغله او د شگار د دروازیگ خواته ودریگدله، أیگره بده خگیگره ییگ درلودله، توریگ جامیگ ییگ اغوستیگ ویگ، له اجازیگ او زنحگیر شرنکگولو پرته د قهرمان مانگة ته ننوته او له هغه سره ییگ ملاقات وکؤ. د بوأة تر ملاقات وروسته دریگم پؤاو پیلیگإي "د دوزخ له درشل دیگخوا ". په دیگ وخت کیگ فرماندار یا قهرمان هغه وخت په یادوي چیگ ده د خپل زؤه شگکلیگ مانگة جوؤوله، بیا د عشق رب النوع او الهه ددیگ مانگة د شگکلا کیسه کوي چیگ دا مانگة د عواطفو او هیجانونو معمارانو جوؤه کؤیگ ده او أیگر شگکلي نقشونه او نکگارونه ییگ درلودل او د دیگ لپاره ییگ تیاره کؤیگ وه چیگ کله به ورته ستر واکمن د عشق او مینیگ رب النوع او الهه رارسیگإي، خو خگومره چیگ شپیگ اوإدیگدلیگ د ده د راتکگ انتها ورکیگدله. خو په اخر کیگ هغه نا اشنا سؤی چیگ توریگ جامیگ ییگ پر تن او پر تور اس سپور و راشگکاره شو- او مانگة ته پورته شو او د شگار خلکو ته ییگ په خطاب کیگ وویل: "زه خو زه یم ، زه " "ایکگو " یم. زه فاتح د لوی جنکگونو د جهان یم ستاسو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شګار زما تابع دی". د شګار خلک له ظلم نه فراري شول او شګار د سکوت خواته روان شو. فرماندار په شګار کيګ يوازيګ پاتيګ شو، په شګار کيګ يوازيګ دده د ستاينيګ تابلوګګانيګ حګوؤنديګ ويګ. يوازيګ به ييګ آئينيګ ته کتل او چيګ کله به ييګ حګان ونه ليد وارخطا به شو چيګ حګان تريګ ورک شوی، خو خبر نه و چيګ ائينه خو د دوزخونو دروازه ده او له آئينيګ خګخه اخوا تيګريګدل د اوهامو جهنم ته کوزيګدل و. قهرمان د اوهامو جهنم ته ولويګد، د لحظو په پتګ دام کيګ ګګير شو او د زمانيګ په شميګرنه کيګ أوب شو او هره شپه ورته يوه بيګ اغازه او بيګ پايانه خګيز شګکاريګده، بيا په ديګ سوچ کيګ أوب شو چيګ که خګوک په ديګ پو هيګدلی چيګ خګشګتن ددوی روح اخلي نو هيګخګکله به ييګ د ژوند ارمان کؤی نه وای.

او په ديګ توګګه قهرمان د تجريد او تنهايي ژوريګ کنديګ ته پريګوته، خو يوازيګ احساس ييګ ورسره ملګګري کوله او دده د ذهن پر ديګوالو به ګګرحګيګده. ديګ کيګ دده دا درد پيدا شو چيګ زمانه بيا نه راګګرحګي او پرونی سهار بيا نه راغبرګګيګإي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو وخت داسیگ هم راغی چیگ له قهرمان خگخه خپل سیوری ورک شو او هریگ خواته ییگ چیگ کتل خپل سیوری ییگ نه لیده او دیگ پیگشگیگ أیگر مظرب کؤ. بیا ییگ وویل: "اوس په کار دي چیگ زه لاؤ شم او هرومرو پیدا کؤمه خپل سیوری"، بیا ورته تشویش پیدا شو هسیگ نه چیگ زه خپله سیوری یم، داسیگ سیوری چیگ اصلي وجود ییگ ورک وي. بیا ورته په زؤه کیگ وهم پیدا کیگإي هسیگ نه چیگ پر کومه بله لاره تللی یم. هغه په دشگتو کیگ هم سوچونه کوي او د ازادة د مانا او مفهوم په لتگه کیگ دی.

دیگ کیگ خگلورم پؤاو ته ورداخلیگإي او "د دوزخ له درشل اخوا" کیسه پیلیگإي. قهرمان تر دیگ وروسته خوب هم په ارامه نه شو کولای او په خوب کیگ به أیگر زیات ویگریگده، یوه ورحگ له خوبه پاخگیگده، کگوري چیگ شگار کیگ پرته له ده خگخه هیگخگوک نه شته بیا به وهم اخیسته او له کگونکگسیو به ویگریگده. بیا ییگ د یو توپان یا جکؤ د راتلو خبر واوریگد او له دیگ جکؤ خگخه ییگ د قهر یو اواز هم واوریگد، په همدیگ وخت کیگ په جکؤ او توپان کیگ قهرمان ته ویل کیگإي چیگ تا ته مواإ د خپل تگول وجود او هستة اختیار درکؤ، خو تا حگانته داسیگ نوم غوره کؤ چیگ تاویگ زه یم نوم میگ "زه" دی "مواإ" او

(c) ketabton.com: The Digital Library

"تاسیگ " یوه پرده ده. دا پرده مو کؤله ورکه. مونإه تګولو ستا په "زه " کیګ کؤو حګان محوه. ته مغرور او متکبر شویګ تا د ازادة جذبیګ بندیګ کؤیګ، خو اوس هغه تګولیګ بل شانیګ خګیګریګ دي او نن حګانته "روحي اضطراب " وايي. اوس به د تر وإمیو پرشګته راحګي. بله ورحګ چیګ قهرمان له خوبه پاخګیګد ، اۍینیګ ته بییګ وکتل، حګان بییګ ونه پیګژانده خو د همدیګ ورحګیګ په ماشګام کیګ چیګ توره تیاره شوه، بیا یوه زؤه بوأة پیدا شوه، د تورلوکګي توریګ جامیګ بییګ اغوستیګ ویګ او د همغیګ هسکیګ مانګة پر لوري د قهرمان ملاقات ته لاؤه او قهرمان ته بییګ د تلو بلنه ورکؤه. خو قهرمان ورته وویل چیګ زه همدلته خوشګ یم. خو بوأة ورته وايي چیګ اوس په تا ناوخته شوی اوس زه تا حګان سره بیایم هغه حګای ته دیګ بیایم چیګ د حګان له جهنمه خلاص شیګ،ګ کله چیګ قهرمان په حساب پوه شو چیګ خګوک له خپل قسمته تشګتیګدلی نه شي نو د خپلیګ هستة په ژور تل کیګ بییګ دا احساس وکؤ چیګ مطلق یوازیګ پاتیګ دی یوازیګ، نو بیا د توریګ مانګة له کنأوالو نه راروان شو او له بوأة سره کومیګ نامعلومیګ خواته لاؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دیگ وروسته حگانحگاني شگامار به دویم خگرخ کیگ یو حگل بیا راستنیگإي.

"د ژوندون د چینیگ غاؤه په تورتم کیگ "د پنحگم پؤاو برخه ده چیگ په دیگ کیگ یو حکیم د انسان شخصیت تشریح کوي چیگ دی اصلاً خپل حگان نه ککگوري، بلکیگ خپل سیوری ککگوري او پر دیگ سیوري د حقیقت ککگومان کوي. تر دیگ وروسته له لریگ ملکه د یوه مسافر راتککگ ته انتظار ایستل کیگإي چیگ د ورک سمندرغاؤیگ کیسیگ او احوال ورته راوؤي.

"د نیمو شپو لاروی" د غار توریگ خولیگ ته ناست و او حگان ته ییگ وینا کوله چیگ أیگریگ مزلیگ میگ وکؤیگ خو لاره میگ پیدا نه کؤه، حگککه ما سره چیگ خگوک د سفر ملککگری و، هغه یوازیگ د حگان په باب فکر کاوه او پر حگانحگانة اخته و. خو لاروی وروسته مجبوریگإي د حگانحگانة له ملککگري خپله لاره بیگله کؤي او د سبا په تمه منتظر کیگني تر خگو چیگ پسرلی په دنیا راشي. په داسیگ حال کیگ چیگ د بیگلتون شپه تورتم نه وه، لاروی له خپلیگ حگانحگانة "زه" نه راجلا شو. دیگ سره نو دی له زؤو ایرو راولاؤ شو، له خپل حگانه ییگ د خپل وجود یو زوؤ قالب وویست او دوریگ ییگ ککگوزار کؤ. بیا ییگ د اوشگکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خګاخګکي روان شول، نو ديګ سره ييګ وويل اوس به نو د خوؤ په وچ بستر کيګ د اوبو أک رودونه روان شي. خو لا هم د شګار پر لوري د لاروي سفر ته أيګره لاره پاتيګ وه.

نو حګکه بايد د تورتم ژور تل ته کشګته شي که د رنګا خګرک ولکګوي. لاروي تر اوإده مزله وروسته د تورتم په ژورتيا کيګ يوه کوچنة شانته رنګا وليدله. لاروی بيا يو تور أنأ ته رسيګإي، هلته کګوري چيګ واؤه واؤه چينجيان د يوه بل پر حګان اخته وو ، يو بل به ييګ خوؤ ، په ديګ کيګ به يو غتګ شو ، نور چينجيان به ييګ وخوؤل، بيا به تريګ ماهی جوؤ شو ، مارماهی به شو او بيا به تريګ نهنګګ جوؤ شو ، بيا به ييګ وزرونه او تيګره تيګره غاشګونه پيدا کؤل.

له واؤه چينجي به غر جوؤ شو. نور به په أنأ کيګ نه حګاييګده. ديګ کار به لاروي ته أيګريګ پوشګتنيګ پيدا کؤيګ خو لاروي چيګ به هر خګومره د رنګا لتګه کوله، رنګا به لريګ حګليګدله.

لاروی بيا مزل کوي، جزيريګ او تګاپوګګان ييګ وليدل، د هريګ زريګ زؤه کيګ ننوت، هره زره لکه يو بحر نامحدوده وه، خو ده ته په ديګ تګولو کيګ يو لوی حايل او مانع دا و چيګ دا حايل فقط د مانا او مفهوم نشتوالی و ، دا داسيګ يو ديګوال و چيګ له تګول عالمه راچاپيګر و خو لاروی په اخره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیګ پوه شو چیګ عالم او هستي واؤه بیګ معنی او بیګ مفهومه دي.

شپإم پؤاو د هغه شګار سفر دی چیګ تور شګامار وربانديګ ناستو. لاروی بیا په یوه تونل کیګ د رنګا په خګرک پسیګ روان شو او په دیګ نیت ییګ عجله کوله چیګ خګنکګه د شګار خلک خبر کؤي چیګ شګامار بیا راروان دی. بلاخره شګار ته ورسیګد او هلته ییګ یوه نازنینه پیګغله ولیده، چیګ شین بخن زوؤ کمیس ییګ اغوستی و. لاروي ییګ په سترکګو کیګ د خپل ورک سمندرغاؤه ولیده. پیګغلیګ ورته له خپل منکګي اوبه ورکؤیګ او هغه پریګ خپله تونده ماته کؤه. د شګار خلکو دیګ پیګغلیګ ته لیلیګ ویله. لاروی حګي هغه شګار ته چیګ د زؤه په سترکګو ؤوند و. کله چیګ شګار ته راحګي نو شګار کیګ چوپه چوپتیا ده، ماشومان نه ککرحګي، یوه سپین إیري ؤوند په ملا کؤوپ نه تپوس کوي، هغه ورته وایي چیګ دا هرخګه د واکمن په امر شوي. لاروی چیګ له اوإده سفره شګار ته راغلی و او په سمخګه کیګ ییګ ویګشګتان او نوکان أیګر لوی شوي وو او هم ییګ جامیګ په اوإده سفر کیګ أیګریګ خګیریګ خګیریګ شویګ ویګ او بدن ییګ تریګ شګکاریګده، نو په شګار کیګ په لیګوني مشهور شو او خلکو به مجنون باله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رشگتیا هم په ؤندو کیگ دی یو بینا و چیگ نوم ییگ مجنون و. لاروي چیگ د شگار د خلکو ژوند ولید چیگ د قهرمان یا ستر پهلوان ستاینه کوي، یا پریگ خوشالي کوي نو ده پریگ خندل نو د شگار خلکو به ویل چیگ دا سؤی خو رشگتیا لیگونی او مجنون دی. نو ولیگ ییگ په زنحگیر نه تؤي، خو حگینو نورو به ویل چیگ لیگونی دی، خو د زنحگیر لیگونی نه دی او چاته ضرر نه رسوي، خو لاروي به خلکو ته خپل پیغام اوراوه که خگه هم له ماشومانو پرته لویانو ورته غوإ نه ایشگوده، ده به خلکو ته ویل: "دا عالم او هستي واؤه ییگ معنی ده ییگ مفهومه. "د شگار ساده کگانو به لاروی حگوروه او ورته ویل به ییگ خبر نه ییگ لیلیگ خگه شوه؟ دیدار ته ییگ لاؤ شه ! سره أولة سنباله شویگ ده، ستا لیلیگ په کیگ سینکگار کؤیگ ناسته ده، خو لاروي به ورته ویل چیگ لیلیگ زما په زؤه کیگ ناسته ده. یوه شپه لاروی د خرابات پر کو خگه برابر شو، تگنکگ تگکگور جاري و، لاروی چیگ وردننه شو هغو ورته هر کلی وو ایه، لاروي ورته وویل چیگ تاسیگ تگپوسان او کگیدؤان یاست، هغه خگه چیگ باید شگکاره وي ولیگ په دیگ شگار کیگ پتگ دي او هغه خگه چیگ باید پتگ شي هغه په رنگا کیگ ییگ پردیگ کگرحگي. لاروی بیا مستانو سره خوندور سوال او حگواب

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي. یو مست پوشګتنه کوي چیګ ولیګ د جهان تګول فرماندار ان له مستانو أاریګإي؟ لاروی حګواب ورکوي حګکه چیګ ددوی پـه خبرو کیګ د راستة خطر وي. بیا لاروی مستانو ته وايي: "لإ راپاخګئ راولاؤ شئ، ددیګ دشګتیګ وچ حګنکګلونه او بیګ ثمره ونیګ له منحکه یوسئ ریشیګ بیګ وباسئ، هغه مستان چیګ په تورتمخانو کیګ تؤلي هغه را ازاد کؤئ او کوم شګامار چیګ پـه کیګ ناست دی هغه تریګ رابهر کؤئ او بیا بیګ حلال کؤئ او وینه بیګ پـه دیګ دشګتو تویـه کؤئ، حګکه طبیعت تاسو نـه د شګامار قرباني غواؤي! مستانو د لاروي خبریګ د زؤه پـه غوإو واوریګدیګ او د لومؤي حګل لپاره بیګ د خپلیګ مستة پـه نشـه کیګ یو نا اشنا مزه وموندله. دا د ازادة خوند او لذت و.

د مرکګي سیوری روان و، ژوندي سري ورپسیګ تلل. د شګار خلکو یو کالبوت پر اوإو ایشګی و، د خلکو سیوری تر دوی دمخه روان و، کله چیګ خلک هدیریګ تـه ورسیګدل نو ستر راهب د مؤي جنازه پـه أیګرو شګو الفاظو ترسره کؤه، بیا لاروی پاخګیګد او د مرکګ پـه باب بیګ وویل چیګ لـه مرکګ سره د نیګکة او بدةګ خګه پروا نـه شته، دی لـه خیر او شره ماورا دی، مرکګ د شګو او بدو نیستي ده. لاروی خلکو تـه وايي چیګ نیکي او بدي پـه دیګ جهان کیګ موندل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیګاِي نو باید چیګ مکافات او مجازات هم همدلته وي. بیا د شګار خلکو ته خطاب کوي که تاسیګ مؤه نه یاست او د ژوندون خګه شوق درسره وي نو دا مؤی لا خګه هیګر کؤئ او ژوندون پسیګ روان شئ، خو د شګار خلکو بیا هم لاروی چور لیګونی وباله او د ماشګام په خؤه کیګ د خپلو کورونو پر لوري روان شول، خو لاروی هلته یوازیګ پاتیګ و. خبریګ ییګ کولیګ، یوازیګ یو سپی هلته پاتیګ و او د ماشګام وإمیګ دا خبریګ د مشرق پر لوري وؤلیګ.

دا وخت د ؤندو شګار له خطر سره مخامخ و، خو لاروی د شګار تګولو خلکو پیګژندلو، حګینو لیګونی باله او بندي کول ییګ ضروري کګنګل خو حګینو نورو بیا ویل چیګ دا یو روحاني شخص دی او عادي شخص نه دی. یوه ورحګ لاروی د شګار په منحګ کیګ خلکو ته وینا کوي او د شګار تیګر برم یادوي او پوشګتنه کوي چیګ چا دا تباه کؤل؟ د شګار خندوقونو اودیګوالونو ته ضرورت نه شته، حګکه چیګ غلیم په بهر کیګ نه دی د شګار په داخل کیګ دی، دا پخوانی شګایسته شګار اوس په کنأوالو بدل شوی او شګامار په دغو کنأوالو کیګ پروت دی. بله ورحګ بیا شګاریانو ته خطاب کوي او وایي چیګ یو وخت ددیګ سیمیګ زمامداره د نوبهار الهه وه. هغیګ سره په دیګ شګار کیګ لویه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیگکمرغي او خوشالي وه، خو تاسو اوس هغه هیگره کؤیگ او په اوهامو اخته شوي یاست. ایا تاسو نه ککورئ چیگ حگوانان، ماشومان، شگحگیگ او بوأاکگان مو په کومو رنحگو اخته دي؟ نو بیا ورته وایي چیگ غوإونه مو بیدار او سترککیگ مو بینا کؤئ نو ددیگ علاج دادی چیگ تاسیگ د لیلیگ د پشگو خاورو ته سر کشگیگإدئ او سجده ورته وکؤئ، خو خلکلو به خندلیگ او ویل به ییگ دا سؤی رشگتیا مجنون دی.

د زمانیگ یو دفتر په ختمیگدو و، یوه ورحگ بیا لاروي د شگار منحگ کیگ خلکو ته خطاب وکؤ او ورته ییگ وویل چیگ ستاسو ستر واکدار بادار خو تور شگامار دی. دا شگامار وینو ته تإی دی او زؤه ییگ لکه سندان کلک دی. خگومره چیگ خوراک او خگشگاک کوي هغومره وإی او تإی کیگإي، خو دا بلا او شگامار ستاسو په خپله پر حگان مسلط کؤی او له بل حگایه نه دی راغلی، تر خگو چیگ دا شگامار په خپلو زؤونو کیگ مؤ نه کؤئ خلاصیگدی ورخگخه نه شئ.

په دیگ وخت کیگ ستر راهب چیگ د لاروي خبریگ واوریگدیگ نو ییگ وویل چیگ دا سؤی خو رشگتیا لیگونی دی حگکه دا رازونه خگوک ویلای شي. زه حیران یم چیگ ده دا رمز خگنکگه پیدا کؤی دی. راهب وویل چیگ دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبریگ ددیگ شګار د عالم نه دي دا د بل جهان اواز دی ، یوه دنیا په ؤنګګیګدو ده. د شګار خلک ورو ورو د مجنون په خبره پوهیګدل او یوه فرصت ته منتظر وو.

یوه ورحګ لیلیګ او مجنون د شګامار دربار ته لاؤل، همغه پیګغله چیګ د لاریګ پر سر به منګګي سره ناسته وه او تږو مسافرو ته به ییګ اوبه ورکولیګ، هغه د شګامار مانګة ته لاؤه، فرماندار لومؤی خپل مخ مجنون ته واؤوه: زه خبر یم چیګ ته له بل حګایه راغلی ییګ او موږ پناه درکؤیګ ده،ګ د دیګ شګار خلک خپلو عقایدو پریګشګودو ته رابولیګ او وایيګ چیګ د دیګ کګدایي کګریګ پیګغلیګ پرستش وکؤئ دا رشګتیا ده؟ لاروي ورته حګواب ورکؤ: ای فرمانداره ستا معبد لا نوی دی او دیګوالونه ییګ پاخه نه دي، ددیګ سیمیګ رشګتیني واکداره اصلاً د عشق او مینیګ الهه او رب النوع وو، د هغو په واکمنة کیګ دلته خوشالي وه، مینه وه، خو اوس چیګ زه ګګورم هره خوا ریګګستان دی، د زؤه خونیګ ؤنګګیګ بنګګیګ دي او تور شګامار په کیګ ناست دی. زه اوس همدا حقیقت هر چاته بیانومه.

د واکدار وچولی تریو شو، د غضب اور ییګ په سینه کیګ لمبه شو، بیا ییګ وویل حګه پروا مه کؤه دا ییګ قدرته لیګونی دی. بیا ییګ لاروي ته وویل چیګ تا د شګار په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیګغلو کیګ دا سوالکګره خګنکګه غوره کؤیګ او زما د شګار خلک ییګ ولیګ سجدیګ ته رابولیګ، لاروی ورته وایي چیګ د شګار خلک خو د شګامار له وهمه أاریګإي که دا واهمه ختمه شي نو شګامار یو دم سقوط کوي. خو د بهار د رب النوع قوت په زؤونو کیګ پروت و. دا لیلیګ خو په یو وخت کیګ د نوبهار الهه وه او دا هغه وخت و چیګ واهمه پر خلکو حاکمه نه وه، کله چیګ خلکو د شګامار پرستش پیل کؤ، نو هغه بهر ته ووتله او د ورک مسافر لاره ییګ خګارله، خو دا مسافر اوس راستون شوی خو افسوس چیګ دلته سترکګیګ نا بینا دي او خګوک ییګ نه ویني. ای واکداره زه ستا په ویګره او أار کیګ ستا سقوط شګه وینم- شګه خبر شه، دا شور ما شور چیګ ته ییګ اوریګ دا به نور هم زیات شي. ستر واکمن چیګ دا خبریګ واوریګدیګ نو له مجنونه ورته أار پیدا شو. بیا ییګ په أیګر غضب پیګغلیګ ته غإ کؤ چیګ وایه ته خګوک ییګ؟ "زه خو زه یم! زه لیلیګ یم! زه د مینیګ رب النوع، الهه د نوبهار یم. "زه به له شګاره بهر هر ماشګام ناسته وم او د خپل مسافر لاره میګ خګارله. هغه زه پیګژندلم او لتګولم. خو خبر شه چیګ نور به کوم مسافر دلته سفر ونه کؤي، حګکه تګولیګ لاریګ بندیګ شوي او په حګوزانو پتګیګ شوي. خګو موده به تیګره نه وي ته به هم د خپل پلار نیکه په لار

(c) ketabton.com: The Digital Library

روان شیگ، زه به بیا د بهار لاره خگارمه. فرماندار چیگ دا کگفتار واوریگد، نو أیگر په غصه او په لؤزه شو. ده فکر کاوه چیگ دا خبریگ بییگ کوم چیگرته اوریگدلي دي. واکدار بیگریگ او واهمیگ واخیست او وییگ ویل دا خو دواؤه لیگوني دي. زه ویگریگإم چیگ د دوی لیگونتوب ساري نه وي او د شگار نورو خلکو ته انتقال نه شي او بیا ییگ فوراً لاروی او لیلیگ له خپل درباره وشؤل. فکر ییگ وکؤ که مؤه یا زنداني ییگ کؤي نو شگار کیگ به شورش جوؤ شي، پیگغله بیگرته له شگاره ووتله او لاروی د شگار په کنأوالو کیگ د عالم په تماشه شو، د ابدي خگرخ وخت راغی، مجنون د شگار په ویگرانه کیگ د جهان فرماندار په مانگة کیگ دحگان تماشا کوله. لاروي ولیدل چیگ د شگار پیگغلیگ، حگوانان او کوچنیان پر بیگلابیگلو ناروغیو اخته دي او ییگ وخته مري، خو یوازیگ راهب أیگر عمر وکؤ خو هغه هم بلاخره خپل روح خپل نا اشنا خگشگتن ته تسلیم کؤ، معبد ورو ورو شؤیگده حگکه بل شگامار پرست پاتیگ نه و.

د راهب شاکگردان هم چیگرته لریگ لاؤل، د مانگة په دیگوالونو کیگ لوی چاودونه پیدا شول، اغزن بوتگي شنه شول او په پای کیگ شگایسته قصر ویجاؤ شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ازيـګ لاروی او فرماندار پاتيـګ وو ، لاروی پـه ويګرانـه کيـګ او فرماندار په خپله مانګة کيـګ ، هيګچا دلتـه کګذر نـه کاوه حګکه تګوليـګ لاريګ بنديګ ويګ ، يو ماشګام چيـګ تـوره تيـاره شـوه يـوه زؤه ، مرمـوزه بـوأة راپيـدا شـوه د لـوکګي کميس او پرتوکګ ييګ پر تن و ، بوأة شګار تـه ننوتـه ، بـوأةګ ته هر خګه په خپل سر خلاص شـول ، دا بـوأة لاروي سره اشنا وه او هغـه پو هيګده چيـګ دا د خګـه لپـاره راغليـګ ده ، اوس پـه قصر کيـګ دننه ده د بوأة او بادار په منحګ کيـګ خګه خبريـګ کيګـإي. خګـو شـيګبيـګ وروسـتـه دواؤه د مانګـة لـه کنـأوالو راووتـل ، بـوأة مخکيـګ او قهرمـان ييـګ تـر شـا روان وو. کوميـګ نامعلوميـګ خواتـه لاؤل ، خـو مجنـون هلتـه يو ازيـګ پاتيـګ و ، د زمانيـګ دفتـر ورتـه لـه اغـازه تر انجامـه پـروت و. موسمونه او فصلونه تلل راتلل ، يـوه شـپه ييـګ کتـل چيـګ د افق په تورو لمنو کيـګ رنګاکګانيـګ راشګکاره شـويـګ ، دی په رنګا پسيـګ روان شو. أيګر مزل ييـګ وکؤ د سيند غاؤيـګ تـه نإديـګ شـو ، د سـيند غاؤيـګ اباديـګ ويـګ ، هـره خـوا خوشالي وه ، د پيګغلو او حګوانانو راز او نيـاز وو ، مشـران پـه ديګـره کيـګ ناسـت وو ، مرکيـګ ويـګ ، مشـوريـګ ويـګ ، ماشـومان د سـيند پـر غـاؤه لوبيـګدل او هغـه نـا اشـنا پيګغلـه مسته خرامانه کګرحګيګدلـه ، د وحشـي کګلونـو تـاج ييـګ پـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر پروت و ، د بهار د وإميګ په شان الوتله، لاروي د نيمو شپو
چيګ دا حال وليد بيګ اختيار ه په خندا شو حګکه پوه شو
چيګ يو حګل بيا د ستر قهرمان او پهلوان او د عشق او
مينيګ د شګکليګ رب النوعيګ ، الهی داستان شروع شو
او يو حګل بيا د تور شګامار مار لويه او اوإده افسانه له سره
پيل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال د قصايدو روح

دا ليکنه له پېښوره خپرېدونکې د دانش خپرندويه ټولنې خپرنې ارګان الفت مجلې په پرله پسې (۲۲) ګڼه کې خپره شوې ده.

قصيده په پښتو نظم کې يو ځانګړی جلا فورم دی، چې اساساً له عربي ژبې څخه پښتو ته راغلی دی، خو د قصيدې ځای په پښتو نظم کې دومره جوت او ټينګ دی، چې سړی فکر کوي بولله يا قصيده خپله کوم ځانګړی پښتو شعري فورم دی. له عربي ژبې څخه پښتو ته په راغليو شعري فورمونو کې تر (غزل) وروسته د قصيدې فورم زيات کارول کېږي، د پښتو په لاسته راغلې لرغونې شاعرۍ کې د ښکارندوی غوري او شيخ اسعد سوري پخې قصيدې ددې ادعا ښکارندوی دي. څه ناڅه په روښاني پېر او بيا تر هغه وروسته د پښتو په نوره کلاسيکه شاعرۍ کې د قصيدو دود ښه پالل شوی دی، په پښتو اوسنۍ معاصره شاعرۍ کې هم د قصيدې ويلو دود پال شوی او پالل کېږي؛ خو که موږ په ټوليز ډول د پښتو شاعرۍ ټول بهير ته نظر وکړو او ټول شاعران د قصايدو د څرنګوالي او څومره والي له پلوه سره پرتله کړو؛ نو د لوی خان (خوشال خان بابا) ځای او مقام به په کې په ډېر جوت او ځلند ډول را تر سترګو شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال بابا په لسګونو قصيدې ليکلي، چې زياته برخه يې تر موږه را رسېدلې ده. دا ټولې قصيدې د يو ژور سياسي، ټولنيز، عرفاني، اخلاقي او ملي فکر لېږدوونکې دي، چې هره يوه ځانګړې او جلا خوند لري او زموږ په ذهن کې يوه ځانګړې پېښه او موضوع روزي او تداعي کوي، خو ټولې يې د قصيدې له معمول او دوديز تعريف سره پوره پوره سمون نه خوري. د قصيدې دوديز تعريف دا دی:

هغه نظم، چې لومړی بيت يې مقفی وي او د نورو بيتونو د هرې دويمې مصرې قافيه يې د مقفی بيت د قافيې تابع وي، د بيتونو شمېر يې له (**۱۵**) څخه پيل بيا تر (۲۰۰) بيتونو هم زياتېدی شي، رديف په کې اختياري دی، خو قافيه په کې حتمي ده. هره قصيده له معمول تعريف سره سم د مانا له پلوه پر دريو برخو وېشل کېږي:

۱- تشبيب يا تغزل، چې د قصيدې پيل ګڼل کېږي او معمولاً په کې تر اصلي مطلب دمخه د سريزې يا پيلامې په ډول د طبيعت د مناظرو ستاينه کېږي.

۲- اصلي مطلب، چې شاعر غواړي د خپل زړه خبره همدلته را وسپړي، خپل ممدوح توضيح، تشريح او توصيف کړي.

۳- د قصيدې(۳) برخه، هغه وروستۍ برخه ده، چې شاعر خپل ممدوح په ژوندانه کې سوکال، سر لوړی او بريمن غواړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په اخرت کې ورته د خدای(ج) له درباره د ښښنې، مغفرت او د جنتونو هیله کوي. که موږ د شیخ اسعد سوري:

د فـلک لــه چارو څه وکړم کوکار
زمولوي هر گل چې خاندي په بهار

او هم د ښکارندوی غوري بو لله:

د پسرلي ښکلوونکي بیا کړل سینگارونه
بــــیا ولــــونـــل پــه غــرونـو کې لالونه

دوارو ته نظر وکړو؛ نو گورو، چې لومړی د مانا له پلوه ویرنه او دویمه هم ستاینه-ویاړنه ده، چې دواړه د قصیدو لـه معمولـو تعریفونو سره سمون لري، خو خوشال بابا لکه څرنگه چې غـزل یـې پښتون او ملتپـال کـړ او لـه دودیـز حالتـه یـې راوویسـت، دغسـې یـې قصـیدې تـه هم نـوی رنـگ او خونـد ورکـړ، د یـوې ځـانگړې پېښـې یـا شخص د تائیـد او توصیف لـه حالت نـه یـې راوویسـت، ټـولنیز، سیاسـي او عرفـاني یـې کـړ. د پخوانیـو قصیدو یوه ځانگړنه دا وه، چې د ټولو یا زیاترو بیتونو مانا یـې له یوه بل سره په ارتباط کې وه. د مانا له پلوه هر بیت لـه بـل څخـه متاثرو، یانې دا چې د غزل په شان یې هر بیت پـوره او خپلواکـه مانـا نـه لرلـه، خـو خوشـال بابـا دا دود هـم مـات کـړ، کلـه چـې د خوشال بابا گڼې بوللې مطالعه کوو، نـو د قصـایدو د نـوي رنـگ او خوند ترڅنگ مو پرې د غزل مینه هم ماتېږي، سرې فکر کـوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو اوږد غزل لولي، څکه چې د ده قصیدې د اسې ځانګړنه لري، لکه د غزل په شان، چې هر بیت یې یوه مستقله مانا ښندي.

اوس راځو د خوشال بابا د بوللو فکري یا مانیز اړخ ته:

شعر پوهان (فکر) د (شعر روح) ګڼي، چې بې له هغه شعر ژوند نه شي کولای، بې فکره شعر د اسې دی، لکه بې روحه جسم او جسم، چې هر څومره ښکلی وي، چې روح ونه لري، ژوند نه شي کولای، خو د فکر تر څنګ شعر پوهان د شعر پر ښکلا هم ډېر ټینګار کوي او هغه د شعر د بقا اساسي عنصر بولي. د شعر ښکلا په رنګینو او لطیفو کلمو، تخیل، عواطفو او د هغو په منظم او موزون استعمال تضمینېږي او تامینېږي.

ډېر شعر پوهان پر شعر باندې د زیات فکر بارونه د شعر ښکلا ته زیان رسوونکي ګڼي او وايي، چې دا کار د شعر (شعریت) له منځه وړي او کله چې د یوه شعر شعریت له منځه لاړ، هغه خپل هنري ارزښت له لاسه ورکوي او او پر تشو خبرو بدلېږي.

د افغانستان د یوه ادبپوه او کره کتونکي کاندید اکاډیمیسن محمد صدیق روهي له نظره: په (شعر) کې (شعریت) دومره مهم دی، لکه په (سړي) کې (سړیتوب). لکه څنګه چې (سړیتوب) د سړي جوهر دی، دغسې (شعریت) هم د شعر جوهر دی، د روهي صاحب په نظر (د هر ښه فکر بیان شعر نه دی) د بېلګې په توګه هغه وايي: که یو څوک د هېواد پنځه کلن اقتصادي پلان په نظم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، نو ایا هغه به ښه شعر وي؟ سره له دې چې ښه فکر دی، د روهي صاحب د نظر وروستۍ نتیجه دا ده، چې هر ښه فکر باید شعر ته تر ورداخلېدو وارد مخه ښه صیقل شي، د شعر له نورو تلازماتو (ښکلا) سره غاړه غړۍ شي او بیا شعر ته ورداخل شي. لنډه دا چې پوهانو د شعر پر ښکلا ییزو او فکري خواوو دواړو باندې په متوازنه توګه ټینګار کړی دی.

خوشال بابا د یو ادیب او شاعر په توګه د شعر د رغنده توکونو انډول ته ډېره پاملرنه کړې ده، په تېره بیا په خپلو غزلو کې، سره له دې چې په بوللو کې د فکري برخې وزن تر ښکلا ییزې هغې یو څه زیات دی او یوه وجه یې هم کېدی شي دا وي، چې دا فورم د ښکلا په انډول د فکر د انتقال لپاره زیاته وړتیا لري.

د خوشال بابا په بوللو کې د طبیعي پېښو انعکاس، ټولنیزې ناخوالې، سیاسي او پوځي پېښې، ملي او عرفاني مسایل، ځاني او کورنۍ پېښې، ستونزې او کشمکشونه او نور په لسګونو ډوله پېښې او مسایل بیان شوي دي، خو که دا ټول مسایل او پېښې سره پرتله او انډول کړو، نو د خوشال د ملتپالنې احساس او فکر به په کې تر ټولو زیات په نظر راشي، په حقیقت کې همدا ملتپالنه او ملت جوړونه د خوشال د قصایدو اساسي روح دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال په ټوله شاعرۍ، په تېره بیا په قصایدو کې ملتپالنه داسې حیثیت لري، لکه په (شمسي نظام) کې چې یې (لمر) لري. (لمر) د شمسي نظام چورلیز (محور) دی او ددې لمریز نظام نورې ټولې سیارې د همدې لمر پر محور راڅرخي، د خوشال په شاعرۍ او په همدې قصیدو کې هم، ملتپالنه او ملت جوړونه همدا حیثیت لري. د خوشال د قصایدو روح همدا ملتپالنه ده، خو نور ګڼ ټولنیز، عرفاني، اخلاقي او غنایي مسایل، چې په قصایدو کې راغلي بیا هم په یو نه یو ډول له ملتپالنې او ملت جوړونې سره ارتباط لري او پر همدې محور چورلي.

دلته به د خوشال بابا پر ځینو قصیدو او دهغو پر مانیزو خواوو لنډه رڼا واچوو:

د خوشال خان خټک په کلیاتو کې لومړۍ ثبت شوې قصیده داده:

ای چې خیال کړې په دنیا
دنیا څه ده بې وفا
که دې یو زمان زړه ښه کا
بیا دې ژر کا په ژړا
که رضا په قضا ورکړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نــور خوشــال یــې پــه رښــتیا.

خوشال په دې (۱۲۳) بیتیزه قصیده کې دا نړۍ یوه فاني دنیا ګڼي، چې راحت په کې نه شته او د ده په نظر یوه ((دارالبلاد)) ده، چې هره یې د لایتناهي هوسونو یوه ټولګه ده، چې هېڅ خړوب او پوره کېدنه نه لري. خوشال په دې قصیده کې د سلیمان(ع)، بهرام، جمشید، سامانیانو، عباسیانو، غزنویانو، سلجوقیانو، دارا، سکندر او نورو نړیوالو شخصیتونو نومونه اخلي، چې یو وخت یې ښه شان او شوکت و، خو د زماني د جبر قانون، له مخې لري کړل. د خوشال دا قصیده له اخلاقي نصیحتونو او عرفاني ورمونو ډکه ده او په پای کې لوستونکي ته دا نتیجه ورکوي، چې ازل او تقدیر ته ورتسلیم شي او څه چې په قضا کې لیکل شوي، د بدلون وړ نه دي او نېکمرغه انسان هماغه دی، چې پر قضا باور لري. د (قضا) او (قدر) مسله په اسلامي فقه کې یوه پېچلې مسئله ده، خو خوشال بابا اسلامي شرعي ته د یو ژمن شخص په توګه پر دې باور دی او د ده په نظر خوشال او نېکمرغه انسان هماغه دی، چې خپل برخلیک له (قضا) سره تړلی وګڼي، پر (قضا) باور د انسان د روحي تسکین لپاره داسې یوه اساسي سرچینه ده، چې هېڅ بله مرجع یې بدیل کېدلای نه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال د (پوه او ناپوه) ترنامه لاندې په خپله يوه بله اتلس بيتيزه قصيده کې، د پوهې او بصيرت ارزښتمندۍ ته اشاره کوي، پوه او ناپوه شخصيتونه سره پرتله کوي، خوشال په دې بولله کې لوستونکي ته دا ثمره او نتيجه وړاندې کوي، چې (ناپوهي) د انسان لپاره مړينه، ان تر هغې هم بدتره ده. دى په خپله قصيده کې په ډېر ظريفانه ډول د عيسى(ع) معجزې ته اشاره کوي، چې خداى(ج) عيسى(ع) ته دومره واک و ځواک ورکړى و، چې پخپله امسا به يې مړي راژوندي کول، خوشال بابا وايي، چې عيسى(ع) خو ډېر مړي راژوندي کړل، خو ددې مثال مور نه دى ليدلى، چې کوم (ناپوه) يا نادان يې (عالم) کړى وي. په دې قصيده کې خوشال بابا په ټولنه کې د پوهې ضرورت او اهميت په ګوته کوي او دا ګڼي، چې پوهه ټولنې ته د نوش دارو يا ((آب حيات)) ارزښت لري او ناپوهي د مرګ معادله او يا هم تر هغه بدتره ده:

که دروغ کړي که رښتيا
هر څه ښه دي د دانا
مړه يې پاڅول له ګوره
نابينا يې کړل بينا

(c) ketabton.com: The Digital Library

یــو نـــادان یـــې دانـــا نـــه کـــړ
پـــه درســـت عمـــر مســـیحا.

لکه څنګه چې پوهېږو، انسان یو ټولنیز موجود دی او څه چې په ټولنه کې پېښېږي، له هغو څخه متاثر کېږي، شاعر بیا د یوه حساس انسان په توګه تر هر چا زیات د ټولنې ناخوالو ته متوجه وي او لــه هغــو څخــه اغېــزمن کېــږي. پــر (۱۰۹۷هــ ق) کــال د پښـتونخوا پـر زیـاترو سـیمو، یوه لویـه وبا خوره شوه، لومړی وچکالي راغله، بیا ورپسې قحطي راغله، چې وروسته ورپسې د وبا ناروغي خوره شوه او په زرګونو خلک یې تباه کړل، پـه دې نـاروغۍ کـې د خوشـال یـو زوی (بخـت نـاک) او د هغـه مـور هـم وفات شول او همدارنګه د خوشـال یـو لسـمی، چې د قـرآن کـریم حـافظ هـم و، د دې نـاروغۍ لـه کبلـه د یـوه لېـوني شـوي سـپي د داړلو له کبله ومړ، دا یوه ډېره دردونکې غمیزه وه، چې لـه دکنـه تر کابله ټوله سیمه یې وځپله، خوشـال بابـا همـدا پېښـه پـه (۲۳) بیتیـزه قصـیده کـې پـه ډېـر درد او سـوز رانغـاړلې او پـه همـدې قصیده کې یې خوندي کړې ده:

د غـــــــواص د کـــــــال وبـــــا
خـــــدای یـــــې مـــــه راولـــــه بیـــــا
اکوړخېـــــل مـــــې پـــــه کـــــې ومـــــړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـــوی هلـــک مـــرد و نســـا
پــــه لکونـــو عـــالم ومـــړ
چـــې ښـــارونه شـــول صـــحرا
کـــال حصـــغ شـــو وبـــا لاړه
هـــم عســـرت کـــړه راتـــه شـــا.

(غواص) د ابجد په حساب (۱۰۹۷هـ ق) کال کېږي او (حصغ) (۱۰۹۸) کال کېږي، یانې دې وبا یو کال دوام کړی و.

خوشال د خپلو ګڼو نورو ځانګړنو ترڅنګ دا ځانګړنه هم لري، چې دی یو ښه بشرپوه او ټبرپوه هم و، انسان پېژندنه ډېره سخته ده، د انسان د پېژندنې لپاره د هغه علمي، ټولنیز چاپېریالیز شالید ډېر مهم دی، خو خوشال بابا د دې ځانګړنو ترڅنګ د انسان د شخصیت په پېژندنه کې د هغه ارثیت یا اصل او کورنی عنصر ډېر مهم ګڼي، سره له دې چې ځینې بشرپوهان د انسان په وده او د شخصیت په ټاکنه کې محیط یا چاپېریال اساسي عنصر ګڼي، ارثیت ته ډېر اهمیت نه ورکوي، خو ځینې اروا پوهان بیا په دې نظر دي، چې د انسان د شخصیت وده د مور په رحم کې د هغه د نطفې له تشکل سره سمه پیلېږي او د مور او پلار جنټیک، اروایي او نور ټولنیز خصوصیتونه مستقیماً د هغوی اولادونو ته انتقالېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال بابا وايي: د هغه چا چې ذات خطا وي يا كمذات وي، له هغوى سره بايد دوستي ونه شي.

چې يو ځل ښېګڼه ووينې له چا
په يوه يې شل بدې كړه تر شا
له كمذات سره ياري اشنايي مه كړه
له كمذاته به بيا نه مومي وفا
چې د سپي په پيو لوى كا ځوك ورغومى
لكه سپى هسې ورغومى كا غپا
په ويل ښېيل به هېڅكله ښه نه شي
چې بدبخت له موره پلاره شي پيدا.

خوشال په خپلو قصايدو كې د انسان پر ذاتي پېژندنې سربېره، ګڼو عرفاني، شرعي او نورو مسايلو ته اشاره كړې او هغه يې په خپلو بوللو كې رانغاړلې دي، خوشال د دنيا بې وفايي په خپلو قصيدو كې ځاى ځاى غندلې ده:

زړه سفر له دې دنيا
په تحقيق دى په رښتيا
كه څه زر كاله پايېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـــم دې نـــه ویـــنم احیـــا
د خوشـال ژونـدون پـه خـدای دی
نـــه شـــهباز ده نـــه یحیـــا.

خوشـال د اسـلامي شـرعي لارښـوونو د یـوه پلـوي شـخص پـه توګه خپل مذهبي احساسات په څرګندو الفاظو، قصایدو تـه ورداخل کړي دي، وایي:

دا همـــه واړه د شـــرعې خـــدمتګار دي
محتســب، قاضــي، مفتــي، مــلا خطیــب
پـه جهـان کـې بـل رقیـب د شـرعې نـه شـته
کـه رقیـب دی یـو شـیطان یـې دی رقیـب
رنـځ، زحمـت دې خـدای ور نـه کانـدي
خوشــــــــــــــــاله!
ګنـه کـــړه دارو د شـــرعې پـــه طبیـــب.

خوشـال د اسـلامي شـرعې ترڅنـګ ګـڼ نـور نصـیحتونه او پندونه هم په خپلو قصیدو کې ځای کړي او د پیغمبر حضرت محمد(ص) په ستاینه کې یې هم یوه (۱۹) بیتیزه قصیده ویلې ده. هغه د خپلو نصیحتونو په لړ کې وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

درتـــه وښـــيم کيميـــا د ســـعادت
لـــه بـــدانو ســـره مـــه کـــوه صـــحبت
د نمانځـــه تـــر قضـــا ګرانـــه دا قضـــا ده
چـــې قضـــا شـــي د څلـــورو مصـــلحت
چې جامه يې پاتې نه شي مرده شوی ته
خدايه ! ورکړې و خوشال هسې رحلت.

خـان زمـوږ د پيغمبـر حضـرت محمـد (ص) د سـتاينې پـه بـاب وايي:

د خـدای عرفـان چـې وشـو پـه عرفـان د محمـد
پـــاک دی محمـــد پـــاک دی ســـبحان د محمـــد
ډېـــر خلـــک پيـــدا دي انبيـــا کـــه اوليـــا دي
نـه شـته پـه خلقـت کـې پـه بـل شـان د محمـد
دا جهـــان هغـــه جهـــان کـــه واړه ســـره يـــو کـــړې
لا تـــر دا نـــه لـــوی دی بـــل جهـــان د محمـــد.

د خوشال په بوللو کې د ګڼو افاقي مفاهيمو تر څنګ له خپلو زامنو بېزاري، ګڼ کورني مسايل، د ځان پېژندګلوي او ځينې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور ذاتي مسايل هم ځای شوي دي، خو د خوشال د قصايدو درنه مانيزه برخه هماغه د ده او دده د ملګرو د سياسي، پوځي او ملي مبارزو نچوړ دی، چې ببلا ببلو قصيدو ته يې لاره پيدا کړې او په هغو کې انځور شوي دي.

ددې قصيدو له جملې څخه يوه هم (له پښتون نه ګيله) نومېږي، چې ټول (شپږ څلوېښت) بيته لري او په دې مطلع پيلېږي:

بيا له کومه راپيدا شو دا بهار
چې په هر لوري يې ملک کړ يو ګلزار

دا قصيده د دوديزو قصيدو په شان لومړی د طبيعت په ستاينه پيلېږي، بيا وروسته اصلي موضوعګانې راسپړي او د هغو څرګندونه کوي:

پښتنو زلميو بيا لاسونه سره کړل
لکه باز منګولې سرې کا په خپل ښکار
سپينې توري يې ګلګونې کړې په وينو
په اهار کې شګفته شو لاله زار
ايمل خان دريا خان دواړه مرګ يې مه وای
هېڅ تقصير دواړو، ونه کړ وار په وار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیبــر دره یــې ســره کړلــه پــه وینــو
پــه کړپــه یــې هــم روان کــړ دنــدو کــار.

خوشال په دې قصیده کې د خیبر په دره کې د تـاترې د تـاریخي جگړې، چې ځلو ښت زره مغول په کې تباه شول، انځور کښلی او همدارنگه د (کړپې) جگړه، چې پښتنو توریالیو په کې خپله اتلولي او مېړانه ځرگنده کړه. دغه راز په دې قصیده کې د تـاترې پـر جنـگ سـربېره، د (دوابـه)، (د نوښـار د کـوټ)، (گنـداب)، (خاپښ) او نورو جنگونو یادونه شوې او د هغـو د اتلانـو یـادون په کې راغلی دی، دا قصیده په حقیقت کې یوه حماسه او ویاړنه ده، چـې خوشـال پکـې د خپـل ولـس او خپلـو اتلانـو د جنگونـو یادونـه او سـتاینه کـوي او ددې سـتاینو ترځنـگ د پښـتنو ځینو نیمگړتیـاوو تـه د انتقـاد پـه سـترگه گـوري او د هغـوی یادونـه کوي:

اول جنــــگ د لـــوړې شـــا د تهتــــرو و
چـې ځلو ښـت زره مغـول شـول تـار پـه تـار
خوینـدې لونـه یـې پـه بنـد د پښـتنو شـوې
اس اوښـــان هاتیـــان ولجـــه کتـــار کتـــار
دویــم جنــگ میرحســیني و پــه دو آب کــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې يې وتښتېده سر لکه د مار
بيا له پسه د نوښار کوټ جنګ و
چې مې وکېښ تر مغولو خپل خمار
بيا له پسه جسونت سنګه، شجاعت خان و
چې ايمل يې په ګنداب ويوست د مار
شپږم جنګ مکرم خان شمشېر خان دواړه
چې ايمل کړل په خاپښ کې تار په تار
چې زما په ياد دي لوی جنګونه دادي
د هلکو په هر لوري نه شته شمار.

په دې قصيده کې خوشال د پښتنو د اتلوليو تر څنګ د اورنګزېب د مکر و فريب، ظلم او ستم انځور هم کښلی دی او وايي، چې له ډېر ظلم، ستم او خصومت څخه يې خپل پلار هم بندي کړی و. خوشال خان په دې قصيده کې د پښتنو نيمګړتياوو ته هم ګوته نيسي او د خلاصون لارې چارې هم په ګوته کوي:

په داسې وخت چې وخت د نام و ننګ دی
دا بې ننګه پښتانه کا څه رفتار

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښـتانه چـې نـور څـه فکـر کـا نـا پوه دي
بـې د تـورې خلاصـی نـه شـته پـه بـل کـار
تــر مغولــو پښــتانه پــه تــوره ښــه دي
کـه پــه پوهــه پښــتانه وای څــه هوښــيار
اولســـونه چـــې ســـند وبلـــه وکـــا
بادشــاهان ورتــه سـجود کانــدي اختيــار
همېشــه بــه پــه جهــان کــې ژونــدون نــه وي
د خوشــال خټــک بــه پــاتې شــي يادګــار.

خوشال د ټولنيزو او سياسي مسايلو ترڅنګ د شعر په باب هم ځو قصيدې ليکلې او دا چې شعر په کوم حالت کې و او کوم ته يې راورساوه، په دې باب يې څرګندونې کړي. لومړۍ قصيده يې (**۲۵**) بيتونه لري او د ځينو مطرح شاعرانو او د هغو د ادبي موقف يادونه هم په کې شوې ده:

پــه پښــتو شــعر چــې مــا علــم بلنــد کــړ
د خبــرو ملــک مــې فــتح پــه ســمند کــړ
مـــدعي د تـــورې شـــپې اور اور کـــی و
د سهيل غوندې مې ځان باندې څرګند کړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میـرزا دېـوان مـې ومانـدېه پـه ګـوډي
مسـخره مـې ارزانـي خښـکي زمنـد کـړ
دروېـزه مـې لـه مخزنـه سـره ونغـړ
پیـر روښـان مـې یاوه ګوی سره مانند کـړ
کـه دولـت و، کـه واصـل و، کـه دا نـور وو
پـه خبـرو مـې د هـر یـوه ریشـخند کـړ
قتلمـې مـې ورتـه سـازې کـړې د قنـدو
د اوربشـو پـه ډوډیـو چـې چا شـخوند کـړ
پـه تـازه تـازه مضـمون د پښـتو شـعر
پـه معنـی مـې د شـیراز او د خجنـد کـړ.

خوشال د شعر په باب په خپله دویمه قصیده کې، چې (۱۳۸) بیتونه لري، نه یوازې په پښتو شعر کې د خپل دریځ او خدمت په باب خبرې کوي، بلکې د هغې بلې قصیدې په شان د نورو شاعرانو د موقف او د نورو ژبو د شاعرانو یادونه هم کوي، دغه راز خوشـال پـه دې قصیده کـې د شـعر د ماهیـت، تعریـف او ارزښتمندۍ په باب هم خورا تفصیلي څرګندونې کړې دي او دا قصیده په حقیقت کې د شعر پوهنې په برخه کې خپله د یوه لوی شاعر یو ښه تېزس او لارښود ګڼل کېږي. د شعر پـه برخـه کې دا قصیده ځکه زیـات ارزښـت لـري، چې خپلـه د یـوه لـوی شـاعر او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه لوی ادبپوه او شعر پوه له خوا لیکل شوې او وړاندې شوې ده:

زه د شعر په کار هېڅ نه یم خوشال
ولې خدای مې کړ په غاړه دا مقال
نه په فکر نه په ذکر رابرسېر شي
ناګهان لکه اوره د پشکال
چې د شعر فکر ورشي په مجلس کې
نور عالم خلا هوس کا دی ملال
شعر کار د هر فاسق د فاجر نه دی
نه د هر یوه وړ سترګي د کنګال
د هغه شاعر دانې وشه په ژبه
چې د شعر دردانې پلوري په مال.

که موږ د خوشال د قصیدو معنوي اړخونه تحلیل او تجزیه کړو، نو دا خبره به راته لا ښه څرګنده شي، چې دا قصیدې په حقیقت کې د مانا (کانونه) دي، چې بېلابېل او رنګارنګ غمي په کې تر سترګو کېږي، د خوشال د قصایدو څېړنه خورا زیات کار، کتاب او کتابونه غواړي، پر یوه قصیده یې هم کېدی شي کتاب او کتابونه ولیکل شي، خو که په لنډیز سره د خوشال د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قصیدو مانیزو خواوو ته اشاره کوو، نو ویلای شو چې په دې قصیدو کې عرفاني، ټولنیز، سیاسي، پوځي، ذاتي، اروايي، دیني او نور رنګارنګ مسایل تحلیل شوي او مطرح شوي او لوستونکي ته یوه مثبته نتیجه په مخ کې ایښودل شوې ده. د خوشال د قلم او فکر قوت او مهارت په دې کې دی، چې ډېره لویه موضوع یې په ډېرو لنډو او کمو الفاظو کې خلاصه کړې او لوستونکي ته یې وړاندې کړې ده، یانې دا چې د موضوع کوچ او غوړ یې لوستونکي ته وړاندې کړي دي. خوشال ته لوی رب داسې یو لوی او خارق العاده استعداد ورکړی و، چې ((بحر یې په کوزه کې را ایسارولای شو)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمد خان زوی پر ۱۳۴۲ل کال، د لغمان ولایت د الینگار ولسوالۍ دنیازیو په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زېږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د الینگار ولسوالۍ د سلینگار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لېسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۲ل کال له نوموړې لېسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانگې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانگې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانگې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانگه کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلي)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیاد جرګې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو.استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول.استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنګسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو.ملګرو ملتونو(UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده درو سپارو، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادۍ ته یې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده و منله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي.استاد یون پر **۱۳۸۵**ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد یون د خپلو اکلیکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راډیویي او ټلویزیوني مرکو کې یې د و اقعیتونو او حقایقو د ښکاره بیان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټـورو نظریـاتو تـه هـم غلـط رنـګ او تعبیـر ورکـوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره یې زورواکي او د سیاسي ډلـو ټپلو غـړي او مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو تـه خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګه مخالفت کوي. زه ددې شاهد یم، هر کله چې یون کوم مه لیکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې یې مثبت او منفـي غبرګونونـه دواړه راپـارولي دي، منفـي غبرګونونـه اکثـره وخت د هغـو اشخاصـو او ډلـو لـه خـوا وي، چـې پـه تېـر کـړکېچن سیاسي بهیر کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونـه یې مطرح کړي دي.

مثبـت غبرګونونـه اکثـره د ولـس دمشـرانو، روښـنفکرانو او نـورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شـرایطو کـې بیـا هـم خپـل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کـار تـه دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس پـه مسلسـل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر یو نیم کال راهیسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دادی ستاسو مخې ته ایښـودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کـار نـه دی.استاد یـون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکـار

(c) ketabton.com: The Digital Library

او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پښور کې يې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (دافغانستان د کلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنګ د ودې پراختيا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو ليکوالو په لسګونو اثار، ايډيټ او چاپ کړي دي. دغه راز يې په سلګونو کورنيو مشاعرو، ادبي غونډو او سيمينارونو کې ونډه اخيستې ده، خپله يې هم په لسګونو مشاعرې، سيمينارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په يو زيات شمېر، ملي او نړيوالو کنفرانسونو کې يې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به يې د اثارو يادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنګوالی	چاپکال
• متکور	لومړۍ شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دويمه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هيلې	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• نيمګړي ارمانونه	د حيران شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د نازو انا ياد	د سيمينار د ليکنو ټولګه	دويم ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د استاد الفت نثري کليات   د استاد الفت نثرونه   درېيم ۱۳۸۷
- سيندونه هم مري   د اسحق ننګيال شعري منتخبات   دويم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
  د پوهنوال روستار تره کي اثر   دويم ۱۳۸۷
- .د افغانستان فرهنګي ميراثونو ته يوه کتنه
  د نينسي دوپرې اثر   دويم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کي اثر   دويم ۱۳۸۷

د- يونليکنې:

- د اماراتو سفر   د اماراتو يونليک   دويم ۱۳۸۷
- که يون دی يون دی   د اروپا يونليک   لومړی ۱۳۸۷
- د پنځاګون ترڅنډو   د امريکا يونليک   لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمد ګل خان مومند اند و ژوند ته يوه لنډه کتنه   دويم ۱۳۸۷
- استاد زيار د پښتني فرهنګ يو ځلاند ستوری   دويم ۱۳۸۷
- د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي پښتو کتابښود   دويم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زيانونه   دويم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت   شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل   دويم ۱۳۸۷
- ساينسي پرمختياوې   دويم ۱۳۸۷
- ببرړنی لويه جرګه ولسواکي او زورواکي   دويم ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- اندیال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سریزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷
- د کتابونو په وړمو کې لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلېچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
- او سنۍ رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته د نور زغم او وسېلې هیله لرم.

په درناوي
وفاالرحمن وفا
کابل-افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

xošāl pə xpəl idyāl

(Khushal is his own Ideal)

By:
M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-25-9

د خپرونو لړ: (۲۶)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library